

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Інститут спеціальної педагогіки НАПН України
ВГСПО «Національна Асамблея інвалідів України»**

Гладченко І.В.

**ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
«ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ»**

**ПРОГРАМА
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДИДАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ**

Київ - 2012

УДК 376.091.33-056.36:79](072)

ББК 74.3я7+74.100.58я7

К63

*Рекомендовано комісією із спеціальної педагогіки
Науково-методичної ради з питань освіти
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
(протокол № 2 від 10.04.2012)*

К63 Гладченко І.В.

Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах» (програма з ігрової діяльності, методичні рекомендації, дидактичні матеріали) / І.В.Гладченко. – К.: 2012 - 112 с.

ISBN 978-966-7270-71-1

У програмно-методичному комплексі представлено зміст, основні методичні підходи та дидактичні матеріали щодо формування ігрової діяльності у дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю.

Адресовано педагогам-дефектологам, психологам, керівникам спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з розумовою відсталістю, центрів психолого-педагогічної реабілітації та корекції, соціально-реабілітаційних центрів, методистам, викладачам та студентам вищих навчальних закладів, всім, хто цікавиться проблемами навчання і виховання розумово відсталих дітей.

© Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

© Інститут спеціальної педагогіки НАПН України

© ВГСПО «Національна Асамблея інвалідів України»

ЗМІСТ

Вступ	4
1. Програма з ігрової діяльності.....	6
1.1. Пояснювальна записка.....	6
1-й рік навчання та виховання.....	9
2-й рік навчання та виховання.....	15
3-й рік навчання та виховання.....	21
4-й рік навчання та виховання.....	26
2. Методичні рекомендації з формування ігрової діяльності у розумово відсталих дітей дошкільного віку.....	34
2.1. Значення ігрової діяльності в дошкільному віці.....	34
2.2. Особливості формування ігрової діяльності у розумово відсталих дітей дошкільного віку та спрямованість корекційно-розвивальної роботи.....	35
2.3. Організація корекційно-розвивальної та виховної роботи з формування ігрової діяльності у розумово відсталих дітей дошкільного віку.....	39
2.3.1. Умови розвитку ігрової діяльності.....	39
2.3.2. Облаштування ігрового куточка в груповій кімнаті.....	41
2.4. Шляхи підвищення ефективності корекційно-розвивальної та виховної роботи з формування ігрової діяльності у розумово відсталих дітей дошкільного віку.....	43
2.4.1. Визначення стану розвитку ігрової діяльності.....	44
2.4.2. Основні методи та прийоми формування творчої гри.....	46
2.4.3. Формування навичок ігрової діяльності під час ігор з правилами.....	56
2.4.4. Настільні ігри-посібники	61
3. Дидактичні матеріали з формування ігрової діяльності у розумово відсталих дітей дошкільного віку.....	63
3.1. Орієнтовний перелік ігор за роками навчання.....	63
3.2. Варіативні ігри та ігри-заняття.....	67
3.3. Наочний матеріал з формування ігрової діяльності.....	87
Список використаної літератури.....	109

ВСТУП

Сучасні зміни в системі дошкільної освіти певним чином вплинули на зміст корекційно-виховного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Це також відображено у прагненні фахівців та дослідників до розробки інноваційних автентичних програм, використання нових методів навчання і виховання.

У зв'язку з впровадженням нової Програми розвитку дітей дошкільного віку з розумово відсталістю виникла потреба в тому, щоб допомогти практичним працівникам в організації корекційно-розвивальної та виховної роботи з формування ігрової діяльності у розумово відсталих дошкільників, а також у визначенні основних корекційних технологій, успішних шляхів і методів реалізації програмних завдань.

У даному комплексі програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах»

представлено інноваційний зміст та сучасні психолого-педагогічні технології формування у дітей ігрової діяльності, що базуються на особистісно-орієнтованому підході до дитини;

охоплено всі основні сфери розвитку ігрової діяльності розумово відсталої дитини: процесуальні ігри, сюжетно-відображувальні, дидактичні, сюжетно-рольові, режисерські (театралізовані ігри, ігри-потішки), рухливі, конструктивно-будівельні, українські народні (хороводні) ігри та ігри-експериментування;

подано загальну характеристику основних видів ігор;

висвітлено, враховуючи своєрідність розвитку розумово відсталої дитини в дошкільному дитинстві, конкретні методичні рекомендації щодо реалізації програмних завдань у кожній віковій групі;

представлено дидактичний матеріал, що включає зразки варіативних ігор та наочно-ілюстративний матеріал – саме це і забезпечує корекційно-розвивальну спрямованість всього навчально-виховного процесу в спеціальному дошкільному закладі.

Приділяючи увагу технологіям формування ігрової діяльності у розумово відсталої дитини, у розділі «Організація корекційно-розвивальної та виховної роботи з формування ігрової діяльності у розумово відсталих дошкільників» розглянуто питання щодо створення умов, необхідних для успішного формування гри. Враховуючи численні побажання педагогів, найбільш докладно викладено зміст та методи роботи на початковому етапі навчання і виховання, коли відбувається інтенсивна робота з розвитку передумов до оволодіння основними навичками ігрової діяльності.

У розділі «Особливості формування ігрової діяльності у розумово відсталих дітей дошкільного віку та спрямованість корекційно-розвивальної роботи» зазначені потенційні можливості особистісної соціалізації та абілітації розумово відсталих дошкільників, а також ті позитивні зміни, що відбуваються в психосоціальному розвитку дошкільнят-олігофренів саме під впливом спеціально організованого навчання та виховання.

При розробці комплексу використані матеріали вітчизняних та зарубіжних фахівців в галузі дошкільної педагогіки і психології, результати сучасних наукових досліджень, проведених в лабораторії олігофренопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, а також успішний передовий досвід педагогічних колективів спеціальних дошкільних навчальних закладів м. Києва, Білої Церкви, Макіївки та ін.

Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах» з формування ігрової діяльності адресовано педагогам-дефектологам, вихователям, керівникам

спеціальних дошкільних навчальних закладів і центрів психолого-педагогічної реабілітації та корекції, соціально-реабілітаційних центрів та будинків дитини. Він буде також корисним для студентів, котрі здобувають дефектологічну освіту у педагогічних вузах, а також батькам, котрі виховують дітей зі стійким відхиленням пізнавальної діяльності.

Сподіваємося, що науково обґрунтовані та підтверджені практикою рекомендації будуть творчо застосовані й збагачені фахівцями спеціальних дошкільних установ у процесі роботи з формування ігрової діяльності у розумово відсталих дошкільників.

1. ПРОГРАМА З ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Пояснювальна записка

Програма відображає сучасне розуміння особливостей процесу становлення ігрової діяльності розумово відсталих дітей дошкільного віку та призначена для проведення корекційно-виховної роботи з формування ігрової діяльності у дітей зазначеної категорії у віці від 3 до 7 років.

Зміст програмного матеріалу враховує загальні принципи виховання та навчання, прийняті в дошкільній педагогіці: науковість, системність, доступність, концентричність викладу матеріалу, повторюваність, єдність вимог до побудови системи виховання і навчання дітей дошкільного віку.

Ключовою позицією оновлення змісту спеціальної дошкільної освіти є створення умов для системного розвитку можливостей розумово відсталої дитини з метою збагачення її соціального досвіду.

Гра – це особлива форма засвоєння дитиною навколишньої дійсності шляхом моделювання та інтерпретації взаємодії між людьми. Гра розглядається як основний, провідний вид дитячої діяльності, що багатогранно впливає на психічний розвиток дитини. У грі діти опановують новими навичками, вміннями, знаннями, ознайомлюються з довкіллям, оволодівають комунікативними вміннями, соціалізуються. Гра слугує засобом розвитку мислення, пам'яті, уваги, уяви, мовлення, сприяє розвитку емоційно-вольової сфери.

Формування ігрової діяльності спрямоване на розвиток у дітей інтересу до іграшок, предметно-ігровим діям та виховання вміння грати з однолітками. Поступово від предметно-ігрових дій слід переходити до навчання сюжетно-відображувальній грі, що займає в навчанні розумово відсталих дошкільників досить тривалий період. Лише після формування у дітей уявлень про стосунки між дорослими слід переходити до виховання у дітей уміння приймати на себе певні ролі та діяти у грі відповідно до прийнятої ролі, враховуючи при цьому рольову позицію партнера. Сюжетно-рольова гра створює основу для виникнення функції заміщення, що є необхідною умовою для подальшого розвитку розумової та мовленнєвої діяльності дошкільника.

Ігрова діяльність розумово відсталих дошкільників має свої особливості. Дослідження доводять, що у таких дітей ігрова діяльність, зазвичай, самотійно не формується. На початковому етапі у них не виникає задуму гри. Діти маніпулюють іграшками, не проявляючи до них інтересу, не вміють відтворювати нескладну знайому життєву ситуацію. Найважливішим завданням педагогів-дефектологів є навчання дітей ігрової діяльності. Адже саме в процесі гри відбувається розвиток емоційно-позитивного ставлення та інтересу до предметів та дій з ними, формуються когнітивні процеси та предметно-ігрові дії, вміння грати з однолітками.

Цікава і змістовна ігрова діяльність дітей забезпечується за умови використання різноманітних ігор: рухливих, дидактичних, сюжетно-рольових, ігор-драматизацій та ін. Педагогам рекомендується планувати організацію навчального процесу так, щоб відведений для гри час не замінювався іншими видами діяльності. Навчання розумово відсталих дітей ігровим діям відбувається під час проведення спеціальних занять, організованих педагогом. І лише потім вивчені ігрові технології переносяться у вільну діяльність дітей.

У дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю гра формується в результаті засвоєння способів ігрової діяльності в процесі корекційно-розвивальної роботи. За відсутності цілеспрямованого корекційного впливу спостерігається значне відставання у розвитку ігрової діяльності дітей зазначеної категорії у порівнянні з однолітками з типовим

розвитком. Протягом раннього і навіть молодшого дошкільного віку у дітей зі стійким порушенням пізнавальної діяльності не формуються передумови, що необхідні для переходу до сюжетно-рольової гри. У результаті цього сюжетно-рольова гра не набуває ролі провідного виду діяльності.

Вивчення стану сформованості самостійної ігрової діяльності дітей здійснюється в процесі цілеспрямованого педагогічного спостереження, яке проводиться педагогом у спеціально створених, але знайомих для дитини умовах (у груповій кімнаті або на прогулянці). Під час обстеження використовується ігровий матеріал, який підбирається відповідно до віку дітей і сприяє актуалізації їх соціального досвіду. Інструкції до виконання ігрових дій при обстеженні можуть пред'являтися як вербально, так і невербально (залежно від індивідуальних здібностей дитини). У процесі спостереження відзначаються: прояв інтересу до ігрового матеріалу, зміст ігрових дій, способи дії з іграшками, наявність ігрових об'єднань (груп) дітей (їх кількісний склад, тривалість існування), наявність ролей, емоційні та мовленнєві прояви. Для отримання більш повної інформації про стан сформованості ігрової діяльності дітей обстеження рекомендується проводити багаторазово. Додатково проводяться бесіди з батьками, у котрих з'ясовується, які іграшки дитина любить, як діє з ними, з ким з родичів грає вдома і т.д. Результати такого комплексного вивчення є основою планування роботи з навчання розумово відсталих дітей і дозволяють більш точно сформулювати корекційно-виховні завдання.

Процес навчання гри дошкільників з порушеннями психофізичного розвитку будується з урахуванням закономірностей їх розвитку та базується на положенні про поетапне формування ігрової діяльності. Разом з тим враховуються як загальні, так і індивідуальні особливості психофізичного розвитку дітей, що обумовлює своєрідність завдань формування гри на кожному з етапів, а також використання специфічних методів і прийомів навчання ігрової діяльності.

Однією з умов, що забезпечують розвиток ігрової діяльності, є наявність ігрового матеріалу. Це можуть бути дидактичні іграшки, ляльки, настільно-друковані ігри, дрібний та великий будівельний матеріал, м'які іграшки, ігрові атрибути, елементи костюмів, атрибути для театру (лялькового, пальчикового) та ін. Педагог організовує відповідне ігрове середовище, використовуючи різноманітні іграшки та розташовує їх у груповій кімнаті так, щоб вони були доступні дітям. Навчання гри проводиться в формі індивідуальних (дефектолог) та групових (вихователь) занять, в умовах наступності роботи вихователів та педагогів-дефектологів.

На першому році навчання ігрової діяльності здійснюється формування елементарного ігрового досвіду дітей, який починається з навчання предметно-відображувальній грі, заснованій на особистісному інтересі дитини до тієї чи іншої іграшки або ігрової ситуації. Для занять пропонується улюблена або добре знайома дитині іграшка. Дорослий пропонує дитині здійснювати предметно-ігрові дії за наслідуванням, багато разів повторюючи їх та супроводжуючи мовленнєвим коментарем. Педагог спонукає дітей грати поруч, не заважаючи один одному, вчить використовувати в якості партнера для гри ляльку, «перетворювати» іграшку в діючий персонаж. Важливо, щоб на заняттях діти відчували себе комфортно, вільно, емоційно позитивно, отримували задоволення від процесу спільної діяльності.

На другому році навчання відбувається формування окремих ігрових дій: за наслідуванням, за зразком, за словесною інструкцією. Від предметної гри переходять до навчання сюжетній грі. Цей етап може бути досить тривалим. Діти вчаться співвідносити назви ролей з певними діями та атрибутами, використовувати не тільки натуральні предмети, але й іграшки-замінники. Педагог-дефектолог продовжує формувати вміння грати поруч, сприяє переходу дітей до сумісних ігор удвох, невеликою групою.

На третьому році навчання від сюжетних ігор поступово переходять до навчання сюжетно-рольових ігор, які базуються на соціально-побутовому досвіді дітей. Збагачуються уявлення дітей про роль кожного члена сім'ї, про способи спілкування між ними. Уточнюються і закріплюються уявлення дітей щодо різноманітних відносин людей в процесі їх трудової діяльності. Поступово здійснюється перехід до формування у дітей умінь приймати на себе певні ролі та діяти в грі відповідно їм, враховуючи при цьому рольову позицію партнера (мама і донька, шофер та пасажери і т.ін.). У грі виховуються соціально прийнятні норми взаємовідносин між людьми, формуються вміння адекватно вести себе, регулювати свою поведінку відповідно до вимог ситуації та нормам моралі. Закріплюються вміння виконувати ланцюжок ігрових дій, формується вміння грати з групою однолітків, виявляти почуття взаємодопомоги та партнерства.

На четвертому році виховання триває навчання сюжетно-рольовій грі, ускладнюється її зміст, поступово збільшується кількість ролей. Діти вчаться перевтілюватися в образи реальних і казкових персонажів, передавати їх характери, використовуючи різні рухи, жести, слова.

У процесі навчання і виховання педагог-дефектолог та вихователь спостерігають за динамікою становлення гри у кожної дитини, створюють атмосферу, що сприяє виникненню бажання грати. При цьому продумується організація ігрової практики дітей у вільній діяльності, здійснюється своєчасне оновлення предметно-ігрового середовища.

Для дітей з помірною розумовою відсталістю зміст програми добирається індивідуально, залежно від психофізичних можливостей дитини.

Навчання ігрової діяльності є важливим напрямом спеціальної дошкільної освіти. У процесі навчання грі реалізуються завдання формування мовленнєвої активності дітей, навчання взаємодії один з одним, розвитку творчого Я, вміння використовувати різноманітні засоби для перенесення явищ дійсності в ігрову діяльність. Використання різноманітних ігор в процесі корекційно-виховної роботи з розумово відсталими дошкільниками сприяє вирішенню завдань розумового, фізичного, трудового виховання, розширює можливості подальшої соціалізації дітей у суспільстві.

1-й рік навчання та виховання
(____ годин, ____ години на тиждень)

№ з/п	К-ть год.	Зміст навчання та виховання	Орієнтовні показники розвитку	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи
1.		Розділ І. Творчі ігри		
		<i>Сюжетно-відображувальні ігри</i>		
		Іграшки та предмети найближчого оточення. Безпечне використання та способи дії з ними відповідно до їх призначення	<i>Вихованець:</i> - має уявлення про іграшки та предмети найближчого оточення; - вміє на прохання дорослого, показувати, називати та знаходити знайому іграшку;	Формування уявлення про іграшки та предмети найближчого оточення. Формування наочно-образного мислення та зв'язного мовлення на основі формування знань про іграшки, предмети та дії з ними. Формування інтересу до предметно-ігрових дій.
		Ігри з сюжетними іграшками (ляльки, іграшкові тварини, побутова і транспортна іграшка). Обігрування сюжетних іграшок – м'яч, лялька, машина, зайчик, ведмедик.	- вміє виконувати ігрові дії спільно з дорослим, за наслідуванням (одягає (роздягає) ляльку, складає її одяг на стільчик, готує їй постіль, миє руки ляльці, возить ляльку в колясці, заколисує її, висаджує з коляски, возить по кімнаті машинку, катає в машині ляльок, возить кубики, завантажує та вивантажує кубики з машини);	Формування вміння діяти за показом педагога. Формування потреби у спілкуванні. Формування початкових навичок рольової поведінки. Формування операційно-технічних навичок гри: діяти двома руками (захоплювати, утримувати, наближати, повертати іграшку в процесі роздягання, одягання, поєднувати частини предмета тощо). Виховання відношення до ляльки як до партнера по грі (доньки, дівчинки).

	<p>Елементарні сюжетно-відображувальні ігри за побутовою тематикою (на стільчику лялька буде сидіти, з тарілки лялька буде їсти)</p>	<p>- має основні поняття про способи виконання декількох ігрових дій з одним предметом; - за підказкою дефектолога намагається переносити знайомі дії з одного об'єкту на інший;</p>	<p>Формування ставлення до ляльки як до ігрового замітника людини: дивитись в очі, погладжувати по голівці, говорити лагідні, пестливі слова. Розвиток координації рухів обох рук, зорово-моторної координації, простежування поглядом за рухами руки, за іграшкою.</p>
	<p>Ігрові завдання з різними іграшками (погодувати качечку, собачку, зайця; покласти великого і маленького ведмедиків спати).</p>	<p>- емоційно відгукується на гру, запропоновану дорослим; - володіє елементарними навичками спілкування з дорослим під час гри; - проявляє інтерес до іграшок, спостерігає за ігровими діями інших дітей, намагається їх наслідувати;</p>	<p>Формування вміння спокійного поведіння під час гри з іншими дітьми, поважати, допомагати один одному, разом радіти успіхам та новим іграшкам. Виховання добрих почуттів по відношенню до іграшок (приласкати зайчика, нагодувати ляльку) та дбайливого ставлення до іграшок (не ламати, після гри ставити іграшки на свої місця та ін.).</p>
<i>Театралізовані ігри</i>			
	<p>Театралізовані ігри на основі первинного досвіду спілкування з персонажем („Лялька Катруся виступає на концерті”) та контактів з дорослими („На бабусиному подвір'ї”).</p>	<p>- має уявлення про театралізовані ігри; - проявляє емоційний інтерес до ігор-імітацій, запропонованих дорослим;</p>	<p>Розвиток активного мовлення та збагачення словникового запасу на матеріалі ігор-імітацій. Розвиток звуконаслідування тваринам, гудіння, плачу ляльки, наслідування характерним для машин звуків.</p>
	<p>Ігри-імітації, що передають характерні рухи та звуконаслідування („Квочка та курчата”, „Кішка та кошенята”, „Літаки”, „Автомобілі”, „Бджілки” та ін.).</p>	<p>- вміє наслідувати під час гри характерні рухи та звуки;</p>	<p>Розвиток зорового, слухового та тактильного сприймання. Розвиток рухової активності на звуконаслідування. Розвиток навичок диференційованого сприймання образного та вербального матеріалу.</p>

	Ігри-імітації, що супроводжуються текстом (збирати квіти, літати як метелик, стрибати як зайчик, вмиватися як кішка та ін.).	- вміє з допомогою вчителя підбирати способи вирішення ігрових проблем;	Розвиток стійкості уваги, можливості її розподілу та переключення. Розвиток спостережливості.
	Способи вирішення проблемно-ігрових ситуацій („Наш ведмедик захворів”, „У лисички немає будиночка”, „Зайчик загубив свої чобітки”, „Лялька Оля забруднила платтячко”, „Мавпочка чекає гостей”, „Як розвеселити сумного ведмедика?“).	- проявляє інтерес під час інсценування знайомих казок;	Формування інтересу до участі в інсценуваннях знайомих казок з використанням різних театральних засобів (настільний театр, кольорові рукавички, ляльки-бібабо та ін.). Виховання емпатії, охайності, дисциплінованості
2.	Розділ II. Дидактичні ігри		
	Види дидактичних іграшок. Ігри з дидактичними іграшками (мотрійки, пірамідки, вежі, вкладиші, кольорові стовпчики). Настільні ігри з картинками, мозаїка, кубики та ін.	<i>Вихованець:</i> - має уявлення про назви дидактичних предметів; - впізнає знайомі предмети на картинках;	Розвиток полісенсорного сприймання та дрібної моторики. Розвиток розумових операцій аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення. Стимулювання активності та самостійності на занятті.
	Співвіднесення предметів за величиною (великий, маленький) або за формою (куля, куб), кольором. Групування однорідних предметів (олівці, палички) за однією ознакою (величина, форма, колір). Дидактичні ігри на розвиток уваги та пам'яті (чого не стало та ін.); слухового диференціювання (що звучить та ін.), тактильних відчуттів, температурних та вагових ознак („Чарівний мішечок”, „Теплий – холодний”, „Легкий – важкий” та ін.); дрібної моторики рук (іграшки	- проявляє інтерес до гри; - приймає ігрове завдання; - вміє з допомогою дорослого розбирати та збирати іграшки у певній послідовності; - вміє за підказкою дорослого показувати (називати) колір, форму, розмір предмета;	Розвиток пізнавальних функцій руки: координації рухів обох рук із зоровим прослідкуванням (захоплювання, утримування, наближення, перевертання, вкладання і т. п.); Формування адекватного емоційного ставлення та інтересу до іграшок, бажання грати з ними. Розвиток регулюючої функції мовлення на основі розуміння правил та ігрових завдань. Збагачення чуттєвого досвіду. Розвиток спостережливості та уважності. Формування практичних дій обстеження і

	з гудзиками, гачками, блискавками, шнурівкою та ін.).		грової наочності через дотик, зорове сприймання, м'язові відчуття. Розвиток оперативної пам'яті та процесів відтворення засвоєного матеріалу на основі запам'ятовування ознак дидактичних предметів та умов (правил) гри. Корекція просторової орієнтації та просторових уявлень. Формування навичок запам'ятовування та адекватного відтворення інформації.
	Взаємопов'язані прямі та зворотні дії з предметами (розкласти і збирати, виймати і вкладати): розкладання і збирання кольорових ковпачків, скочування кульки, вкладання одних предметів у інші (менших у великі), накривання менших предметів великими, збирання іграшки з двох частин (мотрійки, бочата, яйця). Дії з переміщенням предметів (збирання пірамідки (вежі) шляхом нанизування на стрижень 3-5 однакових або різної величини кілець).	- вміє за словесною інструкцією порівнювати два предмета, знаходити однакові предмети; групувати, встановлювати подібності та різницю однорідних предметів за однією з сенсорних ознак (колір, форма, величина): - вміє під час ігрової дії відповідати на запитання дорослого щодо розміру, кольору, форми іграшки та/або предмета.	Активізація уваги та орієнтування у просторі. Розвиток уміння пригадувати вивчений матеріал. Розвиток готовності прийняти вербальну допомогу під час збагачення уявлень про властивості предметів оточуючого середовища. Розвиток вміння за допомогою педагога порівнювати, групувати, встановлювати подібності та розбіжності однорідних предметів за однією з сенсорних ознак. Формування дбайливого ставлення до іграшок та людей. Формування вмінь застосовувати набуті знання та навички під час самостійної гри. Виховання позитивних вольових (стриманість) та моральних (доброзичливість, емпатійність) рис особистості.

3.	Розділ III. Рухливі ігри		
	<p>Особливості та правила поведінки під час проведення рухливих та хороводних ігор.</p>	<p><i>Вихованець:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - має уявлення про рухливі та хороводні ігри; - дотримується правил поведінки під час проведення рухливих та хороводних ігор; 	<p>Розвиток уваги. Розвиток усвідомленості, швидкості й точності сприйняття образно-вербальної інформації. Розвиток словникового запасу. Розвиток емоційного ставлення до почутого. Розвиток уміння виконувати прохання-команди, які відображають основні рухи і дії та напрямки руху. Удосконалення навички рухової дії.</p>
	<p>Імітаційні ігрові рухи. Використання простору під час перебування в ньому разом з іншими. Орієнтування в просторі кімнати.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - орієнтується з допомогою педагога в просторі кімнати; - розуміє прохання-команди; - виконує рухи за наслідуванням; 	<p>Формування вміння аналізувати інформацію педагога. Стимулювання активності та самостійності під час ігор з педагогом та іншими дітьми. Розвиток емоційного сприймання. Розвиток координації. Корекція вад постави.</p>
	<p>Хороводні пісні. Рухи під музичний супровід (ритмічні ігри у пісенно-речетативному супроводі).</p>	<ul style="list-style-type: none"> - виконує рухи під музичний супровід; - за підказкою педагога намагається розповідати (відтворювати) зміст хороводних пісень. 	<p>Формування вміння орієнтуватися у просторі, починати та закінчувати рухи одночасно з музикою. Формування вміння рухатися, не заважаючи іншим учасникам гри. Виховання позитивного ставлення до виконуваної ігрової діяльності. Розвиток усвідомленості сприйняття образно-вербальної інформації. Формування потреби контролювати та оцінювати власні рухи. Виховання культури поведінки та інтересу до рухливих, хороводних ігор.</p>

4.	Розділ IV. Українські народні ігри		
	Види українських народних ігор, потішок, пестівок, загадок.	<i>Вихованець:</i> - має уявлення про різновиди українських народних ігор, потішок, пестівок, загадок; - вміє за підказкою педагога діяти за правилами гри;	Розвиток словникового запасу, образного мислення. Розвиток системи зорово-слухо-рухового зв'язку; Формування вміння діяти за правилами народної гри.
	Дитячі фольклорні ігри (відповідно до пори року, православних свят, діяльності людей).	- відтворює за допомогою педагога тексти пестівок, потішок; - володіє елементарними навичками самостійної ігрової діяльності;	Формування вміння застосувати знайомі ігри під час самостійної ігрової діяльності. Формування темпо-ритмової структури рухів.
	Уставні традиції, форми та прийоми виконання ігрових дій, що створюють ігрову ситуацію, спонукають до активності та самостійності	- вміє використовувати з допомогою дорослого відомі ігри під час самостійної ігрової діяльності; - вміє знаходити під контролем та керівництвом дорослого відповідь на загадку за допомогою зовнішніх ознак або живих істот.	Виховання інтересу до українських народних ігор. Виховання дбайливого ставлення один до одного.
5.	Розділ V. Конструктивно-будівельні ігри		
	Види будівельного матеріалу. Будівельні ігри.	<i>Вихованець:</i> - має уявлення про різні види будівельних матеріалів;	Розвиток мислення, словникового запасу, дрібної моторики рук під час виконання дій з будівельним матеріалом. Розвиток тактильно-кінестетичного сприймання.
	Дії з кубиками (ставити кубики один на одній).	- використовує в іграх за вказівкою дорослого будівельний матеріал;	Розвиток пізнавальної функції руки. Формування дій використання конструктивно-будівельного матеріалу в ігровій діяльності.
	Розгортання елементарної сюжетної лінії з 2-3 будівельно-ігрових ситуацій.	- вміє за підказкою дорослого дотримуватися ігрової сюжетної лінії.	Розвиток сприймання просторових властивостей об'єктів (форма, величина, розташування) під час будівельних ігор та конструктивних вправ-завдань. Виховання поваги та бережливого ставлення до будівель однолітків.

2-й рік навчання та виховання
(____ годин, ____ години на тиждень)

№ з/п	К-ть год.	Зміст навчання та виховання	Орієнтовні показники розвитку	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи
1.		Розділ І. Творчі ігри		
		<i>Сюжетно-відображувальні ігри</i>		
		<p>Ігри життєво-побутової тематики. Ігри за мотивами літературних джерел. Вибір ролі, виконання у грі декілька взаємопов'язаних дій (готування їжу, накривання стіл, годування).</p>	<p><i>Вихованець:</i> - емоційно включається в ігрову ситуацію, - приймає на себе певну роль під час знайомої гри; - має уявлення про ігри життєво-побутової тематики; - з допомогою дорослого підбирає іграшки для ігор;</p>	<p>Формування асоціативного мислення на основі ознайомлення з новими іграми. Розвиток активного зв'язного мовлення. Корекція емоційно-вольової сфери шляхом формування потреби співвідносити власні дії та дії дорослого. Формування умінь у дітей грати поруч. Виховання у дітей інтересу до запропонованих іграшок та ігор.</p>
		<p>Сюжетна взаємодія з двома діючими особами (водій-пасажир, мама-донька, лікар-хворий). Індивідуальні ігри з іграшками-замінниками (ляльки, ведмедики, зайчики та ін.). Послідовні смислові ланцюжки ігрових дій (2-3 дії), які відображають реальні життєві ситуації (роздягнути ляльку, вкласти спати, покачати; навантажити візок кубиками, відвезти, вивантажити, побудувати будинок).</p>	<p>- відображає в грі прості життєві ситуації; - переносить знайомі дії в різні ігрові ситуації; - послідовно відтворює ланцюжок ігрових дій: годування, вкладання ляльки спати, гуляння з нею, миття іграшкового посуду після годування ляльки; - приймає участь в колективних іграх; - за пропозицією педагога і вихователя виконує знайомі ролі;</p>	<p>Виховання емоційного ставлення до „почуттів ляльки” (їй холодно, спекотно, гаряче, задоволена, незадоволена, радіє, хоче купатися, більше не хоче купатися та ін.). Сприяння виникненню і зміцненню доброзичливих відносин між дітьми під час ігор.</p>

	<p>Гра поруч. Колективні ігри під керівництвом дорослого на теми повсякденного життя: життя сім'ї, дитячого садка, поїздка на транспорті („Дитячий садок” (прихід, догляд, заняття, прогулянки), „Всі йдуть на свято”, „Поїздка до парку”, „Їдемо на автобусі”). Підбір іграшок для ігор. Організація самостійної гри.</p>	<p>- виконує ігрові дії з предметами та іграшками спільно з педагогом, за наслідуванням та/або за словесною інструкцією; - за допомогою педагога послідовно виконує в сюжетній грі ролі матері, батька, сина, доньки, міняється ролями в процесі гри;</p>	<p>Формування вміння ділитися і обмінюватися іграшками. Виховання дбайливого ставлення до іграшок. Виховання стриманості та поступливості під час колективних ігор.</p>
	<i>Театралізовані ігри</i>		
	<p>Ігри-драматизації, імітація характерних дій персонажей (пташка літає, козеня стрибає та ін.). Лялькові вистави. Форми обігравання (обігравання в особах – під час розповіді дорослим казки; фрагментарне обігравання після ознайомлення з усією казкою та ін.) процесу драматизації. Способи передачі емоційного стану (міміка, пози, жести, рухи). Елементарні прийоми використання настільних ляльок. Супровід рухів ляльок пісеньками. Імпровізація на прості сюжети пісеньок, казок. Рухи перед дзеркалом („Помахай ручками”, „Поплескай у долоні”, „Одягни хусточку”, „Почепи намисто”).</p>	<p>- під керівництвом дорослого бере участь у драматизації знайомих казок; - емоційно реагує та спостерігає за театралізованим дійством (ляльковий, драматичний театр старших дітей). - має уявлення про ляльковий театр. - за проханням дорослого розіграє невеличкі уривки із знайомих пісеньок та казок. - намагається імітувати рухи, інтонацію, міміку героїв. - з допомогою дорослого взаємодіє з іграшками-персонажами, намагається говорити від їх імені. - за підказкою дефектолога підбирає вбрання та одягається відповідно до ігрової ситуації.</p>	<p>Розвиток інтересу до ігор-драматизацій, театральних ігор, інсценівок. Виховання бажання виконувати окремі театралізовані ролі. Формування узагальненості сприймання (вміння виділяти суттєві ознаки, властивості). Розвиток словникового запасу, моторики дітей. Формування діалогічного та зв'язного мовлення шляхом супроводження рухів ляльок пісеньками. Розвиток спостереження на основі формування вмінь розпізнавати емоційні стани іншої людини. Формування самостійності під час театралізованої гри. Формування вміння діяти з настільними ляльками. Формування елементарних навичок</p>

	Зовнішні рольові символи, атрибути та елементи костюмів (шапочки, комірці, хусточки, намисто та ін.).		володіння мовою жестів. Формування навичок виступати перед батьками та однолітками, ляльками, облаштовувати місце для виступу. Виховання охайного ставлення до ляльок, дотримання елементарних правил спільної гри. Виховання сумлінності та відповідальності.
2.	Розділ II. Дидактичні ігри		
	Властивості та якості різних дидактичних предметів, врахування їх під час виконання ігрових завдань. Розрізнення та співвідношення предметів за кольором („Посадимо грибочки”, „Прикрасимо ялинку яскравими кульками”, „Хто швидше збере іграшки в кошик” і т.д.).	<i>Вихованець:</i> - має уявлення про властивості та якості різних предметів; - емоційно та з зацікавленістю включається у гру; - приймає ігрове завдання та з допомогою дорослого виконує ігрову дію;	Формування вміння діяти за правилами, взаємодіяти один з одним у процесі колективних дидактичних ігор. Розвиток запам'ятовування та адекватного відтворення інформації на основі вивчення правил гри. Формування цілісного образу предметів (ігри з використанням розрізних картинок). Збагачення словникового запасу.
	Виділення та розрізнення форми предметів, співвідношення об'ємного предмету з його площинним зображенням („Геометричне лото”, „Що на що схоже”, „Чарівний мішечок” і т.д.). Розрізнення предметів за величиною, встановлення відносності величин („Відгадай, хто в якому будиночку живе”, „Кому що підійде” і т.д.). Підбирання парних предметів. Складання цілого з 2-3 частин розрізних картинок, складних кубиків.	- намагається дотримуватися ігрових правил; - використовує під час самостійної ігрової діяльності знайомий дидактичний матеріал; - зберігає інтерес до процесу гри; - усвідомлює результат гри;	Формування потреби застосовувати набуті ігрові знання під час самостійної ігрової діяльності. Розвиток готовності прийняти вербальну (запитання педагога) та наочну (картинки, предмети) допомогу. Розвиток у грі перспективних дій, мислення, мовлення. Формування вміння-порівнювати, зіставляти, знаходити схоже та відмінне в предметах, явищах природи, в рослинному та тваринному світі.

	Застосування стрічки, мотузки: притягати за мотузку повітряну кулю, підтягувати автомобіль, візок.		Формування усвідомленості сприймання шляхом ознайомлення з основними властивостями і якостями різних предметів, врахування їх під час виконання ігрових завдань. Розвиток вміння орієнтуватись у просторі та часі.
	Застосовування предметів-знарядь при виконанні практичних дій (присунути, відштовхнути іграшку пальцею). Предмети, що вироблені з різних матеріалів (дерево, поліетилен, папір, метал, тканина), та предмети, що видають різні звуки (тихі – гучні).	- реагує на оцінку своїх дій з боку дорослого; - взаємодіє з однолітками в колективній грі; - вміє з допомогою педагога словесно визначати власні ігрові дії.	Формування уявлення про різні множини предметів. Корекція емоційно-вольової сфери на основі формування потреби опанувати своїми почуттями під час виконання правил та ігрових завдань. Виховання сумлінності та самостійності. Виховання комунікативних вмінь (вміння вислухати пояснення, прохання, поступитися черговістю в діях та ін.).
3.	Розділ III. Рухливі ігри		
	Ігри з правилами та зміною рухів.	<i>Вихованець:</i> - має уявлення про значення та необхідність рухової активності;	Формування усвідомленості сприймання та засвоєння наочно-вербальної інформації. Формування активності та навичок соціальної взаємодії під час спілкування. Формування умінь діяти за правилами, взаємодіяти один з одним; діяти за визначеним сигналом у рухливих іграх.
	Використання рухливих ігор з простим змістом, нескладними рухами, об'єднуючи дітей спочатку в невеликі групи, а потім включаючи в гру всіх одночасно.	- виконує знайомі ігрові дії на прохання дорослого;	Розвиток розумових операцій аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння. Формування навичок самоконтролю. Розвиток вміння слухати дорослого, який веде гру, діяти за визначеним сигналом, звуковим або світловим, орієнтуватися в просторі кімнати, рухатися, не натикаючись на інших учасників гри.

	Використання різних качалок, колясок, великих автомобілів і т.д., включення їх у самостійну ігрову діяльність	- за підказкою дорослого намагається за призначенням використовувати різні приладдя (качалки, коляски, великі автомобілі і т.д.).	Коригування емоційно-вольової сфери, розвиток зв'язного та діалогічного мовлення. Виховання вольових (довільність поведінки) та моральних (доброзичливість, чемність тощо) рис характеру.
4.	Розділ IV. Українські народні та хороводні ігри		
	Ознайомлення з українськими народними примовками, лічилками, загадками. Використання нових видів народних ігор.	<i>Вихованець:</i> - має уявлення про народні примовки, лічилки, загадки тощо; - за підказкою дорослого використовує знайомі види народних ігор під час гри;	Розвиток інтересу до явищ природи. Розвиток образного мислення, уваги, уяви, словникового запасу, пам'яті під час вправлення у творчому відтворенні рольових діалогів.
	Ознайомлення з мірилками, як засобом погоджування конфліктів („Вишні-черешні розвиваються”, „Мир миром, пироги з сиром” та ін.). Дотримання норм спілкування в колективі. Залучення до участі у хороводних іграх.	- намагається у ігровій формі передавати свої почуття; - проявляє бажання брати участь у хороводах та інших видах народних ігор.	Розвиток естетичних почуттів. Розвиток локомоторних функцій шляхом виконання хороводних дій. Виховання доброзичливості, поваги до дорослих та дітей. Виховання вміння уникати конфліктів.
5.	Розділ V. Конструктивно-будівельні ігри		
	Розрізнення та правильне використання деталей будівельного матеріалу. Підбір за зразком необхідних елементів будівельного набору (де такий?) за допомогою співвідносного та вказівного жестів. Використання в якості зразків об'ємних фігур та плоских зображень. Використання під час будівельних ігор малюнків та ілюстрацій різноманітних конструкцій.	<i>Вихованець:</i> - за підказкою педагога розрізняє та намагається правильно використовувати будівельні деталі; - за вказівкою дорослого використовує в іграх будівельний матеріал;	Розвиток мислення, дрібної моторики. Розвиток сприймання просторових властивостей об'єктів (форма, величина, розташування); Розвиток зв'язного мовлення шляхом мовленнєвого супроводу конструктивних дій. Розвиток загальної та дрібної моторики шляхом формування операційних умінь (пальцевий захват деталей, їх утримання, повертання, поєднання та ін.)

	<p>Ланцюжок послідовних дій, спрямованих на створення конструкції з будівельного матеріалу. Використання деталей конструкторів за їх призначенням.</p>	<p>- утримує плоский та об'ємний матеріал двома та однією рукою, переміщає у просторі різноманітні частини та деталі конструкції;</p>	<p>Формування просторових уявлень (вперед — назад, попереду — позаду, поруч, біля, близько — далеко, далі — ближче, зверху — знизу та ін.) в процесі ігор з конструктивним матеріалом та іграшками; Стимулювання самостійності під час виготовлення атрибутів гри.</p>
	<p>Використання будівельних споруд в іграх. Створення функціональних будівель шляхом оволодіння прийомами «доповнення» (прикріплити віконечка та двері до будиночка), «включення» (наприклад, навкруги побудованого будинку розташовувати дерева, дороги для транспорту, дитячі майданчики тощо), обігрування будівель.</p>	<p>- намагається супроводжувати дії мовленням; - з допомогою педагога використовує за призначенням будівельні споруди.</p>	<p>Формування навичок використання конструктивного матеріалу в якості предметів-замінників під час образних ігор; Виховання поваги один до одного, до будівель своїх однолітків</p>

3-й рік навчання та виховання
(____ годин, ____ години на тиждень)

№ з/п	К-ть год	Зміст навчання та виховання	Орієнтовні показники розвитку	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи
1.			Розділ І. Творчі ігри	
			<i>Сюжетно-рольові ігри</i>	
		<p>Ігрові сюжетно-рольові дії спільно з дорослим, за наслідуванням, за словесною інструкцією. Рольові діалоги. Взаємодія з партнером-однолітком.</p>	<p><i>Вихованець:</i> - під час сумісної гри з педагогом приймає ігрову роль; - приймає участь у нескладному рольовому діалозі; - з допомогою педагога намагається планувати власну ігрову діяльність; - має уявлення про взаємозалежність ролей та рольове підпорядкування (батьки-діти, продавець-покупець);</p>	<p>Розвиток оперативної пам'яті та процесів відтворення засвоєного матеріалу. Розвиток уяви. Формування навичок спілкування в процесі спільних ігор (обмінюватися іграшками, надавати допомогу). Формування уміння реалізовувати специфічні ігрові дії, спрямовані на партнера-іграшку (я – мама, годую доньку). Формування вміння діяти у відповідності зі знайомим сюжетом, який включає явища повсякденного життя, трудові процеси. Формування в грі уявлення про зміст діяльності дорослих на основі спостережень за їхньою працею („Перукарня”). Виховання шанобливого ставлення до ігор інших дітей.</p>
		<p>Вербальні та невербальні засоби сюжетно-рольової взаємодії. Планування сюжету гри відповідно до змісту та ситуації гри.</p>	<p>- відповідає на запитання стосовно гри („Як звати твою доньку?”, „Що ти їй приготувала?”, „Може твоя донька хоче погуляти?”, „Куди ви підете на прогулянку?”); - під час самостійної гри намагається</p>	<p>Розвиток усвідомленості, сприйняття інформації про навколишнє. Розвиток вміння використовувати допомогу (вербальну, наочну). Формування потреби мовленнєвої активності в процесі ігор з партнером однолітком</p>

		передавати сюжет з декількох дій; - за підказкою педагога використовує предмети-замінники;	Формування навичок виконання ігрової дії спільно з дорослим, за наслідуванням, за словесною інструкцією. Виховання інтересу до сюжетних ігор. Виховання адекватного ставлення до рольових дій.
	Сюжетні ігри, що включають явища повсякденного життя, трудові процеси. Сюжетні дії з предметом-замінником (кубик замість мила, паличка замість градусника).	- створює образи на основі типових і загальних рис, ознак, прикмет, характеристик: будівельник, водій тощо; - створює ігрові образи, наслідуючи дії дорослих або через рольове спілкування — словесно; - за допомогою педагога використовує деталі костюмів для виконання ігрової ролі (білий халат та шапочка для лікаря, фартушок для домогосподарки, каска для будівельника та ін.).	Виховання доброзичливого ставлення один до одного. Виховання охайності, самостійності, відповідальності за власну поведінку. Виховання норм поведінки та спілкування у колективі.
<i>Театралізовані ігри</i>			
	Участь у драматизації знайомих казок. Використання в самостійних сюжетних іграх елементів розученої драматизації та знайомих сюжетів, дитячих пісенок. Елементарні навички мови жестів. Способи водіння театральних ляльок (тіньовий театр, театр ляльок з рухливими ніжками, театр бі-ба-бо) та застосування музичних інструментів.	- усвідомлює себе в якості персонажу гри, відповідно ролі застосовує ігрові дії; - з допомогою педагога супроводжує свій виступ пісенькою та/або інструментальною імпровізацією; - за запитаннями дорослого переказує невеличкі казки, оповідання, намагається драматизувати; - ознайомлений зі способами водіння театральних ляльок;	Розвиток полісенсорного сприймання. Формування комунікативних умінь під час обговорення можливих ситуацій з власного досвіду. Розвиток емоційного ставлення до почутого, побаченого. Розвиток вміння аналізувати та узагальнювати інформацію педагога. Формування потреби орієнтуватися у ігровій ситуації, контролювати свою поведінку. Розвиток дрібної та загальної моторики шляхом оволодіння способами водіння театральних ляльок. Формування потреби оцінювати власні дії, драматизувати.

	<p>Сюжетно-театралізовані ігри („Зоопарк”, „Ходить гарбуз по городу” та ін.).</p> <p>Імітація найбільш характерних ознак зображуваної тварини (хитра, гарна лисичка; огрядний, клишоногий ведмедик; спритний, боягузливий заєць; зухвалий, голосистий півень).</p>	<p>- під контролем педагога взаємодіє з іншими дітьми під час театралізованої гри;</p> <p>- відображає конкретні образи знайомих персонажів;</p> <p>- володіє елементарними навичками мови жестів.</p>	<p>Формування мисленнєвих операцій сприймання та порівняння.</p> <p>Розвиток активного мовлення, навичок невербального спілкування.</p> <p>Розвиток вміння співвідносити слово з дією.</p> <p>Виховання позитивного ставлення до виконуваної діяльності.</p>
2.	Розділ II. Дидактичні ігри		
	<p>Прийоми обстеження предметів. Виконання ігрових завдань, орієнтуючись на властивості та якості предметів.</p> <p>Впізнавання, розрізнення, співвідношення, групування предметів за кольором; виділення, розрізнення, співвідношення об’ємної та площинної форм; розрізнення „правильних” та „неправильних” предмети (відерце з дном та без дна, рукавичку з пальчиком та без пальчика і т.д.).</p> <p>Визначення предметів на дотик, за звучанням, за смаком та запахом, не дивлячись на них („Чарівний мішечок”, „Дізнайся, хто покликав”, „Що потрапило до нашого ротика?” та ін.).</p> <p>Настільні ігри (лото, кубики, мозаїка, розрізні картинки).</p>	<p><i>Вихованець:</i></p> <p>- володіє прийомами обстеження предметів;</p> <p>- емоційно та із зацікавленістю включається у гру;</p> <p>- приймає ігрове завдання та за допомогою педагога виконує ігрову дію, завдання (показує, впізнає, розрізняє, співвідносить, групує предмети);</p> <p>- під контролем педагога відбирає один або кілька предметів за кольором, величиною, формою;</p> <p>- за допомогою педагога визначає предмети на дотик, за звучанням, за смаком та запахом;</p> <p>- розпізнає геометричні фігури;</p> <p>- проявляє задоволення від процесу та результату гри;</p> <p>- намагається дотримуватися ігрових правил, за підказкою педагога змінює свої дії відповідно правилам гри;</p> <p>- реагує на оцінку своїх дій з боку дорослого;</p>	<p>Формування уявлень про навколишнє середовище: предмети, рослинний і тваринний світ, природні та суспільні явища, характер стосунків між ними.</p> <p>Формування аналітико-синтетичного сприймання.</p> <p>Формування навичок обстеження предметів: тактильне, зорове, слухове, за допомогою смакових та нюхових рецепторів.</p> <p>Розвиток наочно-образного мислення.</p> <p>Формування уявлень про форму та колір.</p> <p>Розвиток образної пам’яті.</p> <p>Розвиток полі сенсорного сприймання та дрібної моторики.</p> <p>Формування усвідомленості сприймання інформації педагога.</p> <p>Розвиток регулюючої функції мовлення.</p> <p>Збагачення словникового запасу.</p> <p>Розвиток оперативної пам’яті та процесів відтворення.</p> <p>Формування вміння орієнтуватись у навколишньому просторі.</p>

			<ul style="list-style-type: none"> - під контролем педагога взаємодіє з однолітками у колективних іграх, взаємодіє у групі з 2-4 дітей; - намагається досягати результату гри, змагаючись з однолітками. 	<p>Формування потреби застосовувати набуті ігрові знання у самостійній діяльності.</p> <p>Виховання культури поведінки під час гри.</p> <p>Виховання організованості та відповідальності.</p> <p>Виховання позитивного ставлення до виконуваної ігрової діяльності.</p>
3.		Розділ III. Рухливі ігри		
		<p>Правила та умови рухливих ігор (рух за визначеним сигналом).</p> <p>Рухливі ігри з елементами сюжету.</p> <p>Рольова поведінка з характерними для персонажу рухами.</p>	<p><i>Вихованець:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - ознайомлений з умовами руху за визначеним сигналом; - за нагадуванням педагога дотримується правил поведінки під час рухливих ігор; - за підказкою дорослого виконує під час гри характерні для персонажу рухи (пересувається, як кішка, стрибає, як зайчик та ін.); 	<p>Формування аналітико-синтетичної діяльності та асоціативного мислення на основі відомостей про сюжетні рухливі ігри.</p> <p>Формування вміння слухати ведучого дорослого, розуміти та дотримуватися правил гри.</p> <p>Розвиток уваги та пам'яті під час повторення ігрових правил та реплік.</p> <p>Збагачення словникового запасу.</p> <p>Розвиток регулюючої функції мовлення.</p>
		<p>Орієнтування в приміщенні кімнати, знаходження найкоротшого шляху до певного місця.</p> <p>Мовленнєвий супровід рухливої гри.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - частково орієнтується у приміщенні. - з допомогою педагога супроводжує рухи мовленням (знайомі віршики, пісеньки). 	<p>Стимулювання творчо-пошукової діяльності.</p> <p>Виховання дисциплінованості та відповідальності.</p> <p>Розвиток спостережливості.</p> <p>Формування потреби застосування правил поведінки під час рухливих ігор.</p> <p>Корекція емоційно-вольової сфери шляхом ознайомлення зі способами уникання конфліктів під час колективної рухливої гри.</p>
4.		Розділ IV. Українські народні ігри		

	<p>Календарно-обрядові ігри-веснянки, купальські та жнивацькі хороводи, щедрівки, колядки, що виконуються в дитячому закладі для дітей дорослими.</p> <p>Українські народні ігри-скоромовки. Використання лічилок під час ігор. Своєрідність народних ігор-мовчанок. Правила гри-мовчанки. Гумористичні мовні ігри-небилиці. Народні примовки.</p>	<p><i>Вихованець:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - намагається повторювати скоромовки, примовки, лічилки слідом за педагогом; - намагається самостійно користуватися при нагоді знайомими примовками; - виявляє бажання розгадувати загадки; - емоційно відгукується на українські народні примовки, ігри-небилиці; - під керівництвом педагога грає в ігри-мовчанки. 	<p>Розвиток інтересу до українських народних ігор.</p> <p>Формування аналітико-синтетичної діяльності мозку на основі усвідомлення змісту скоромовок, лічилок та ін.</p> <p>Формування довільності поведінки під час дотримання ігрових правил.</p> <p>Розвиток мовлення, мислення, пам'яті.</p> <p>Коригування звуковимови.</p> <p>Розвиток інтелектуальних можливостей, розуміння образних висловів, бажання розгадувати загадки.</p> <p>Виховання доброзичливого ставлення один до одного, вміння вислуховувати, уникати конфліктів.</p>
5.	Розділ V. Конструктивно-будівельні ігри		
	<p>Ігри з різноманітним будівельним матеріалом.</p> <p>Способи використання будівельного матеріалу для створення споруд для ігор.</p> <p>Будування за малюнком.</p> <p>Способи використання деталей конструкторів за їх призначенням.</p> <p>Самостійне виготовлення атрибутів гри.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - має уявлення про способи використання будівельного матеріалу; - називає та показує знайомі деталі будівельного матеріалу; - за зразком та наслідуванням створює споруди для ігор; - намагається користуватися ними у грі; - має уявлення про способи використання деталей конструкторів («LEGO»). 	<p>Розвиток комунікативної діяльності на основі мовленнєвого супроводу власних дій.</p> <p>Формування вміння виконувати споруду за зразком (малюнком).</p> <p>Розвиток аналітико-синтетичної діяльності мозку на основі співвіднесення та порівняння виготовленої споруди та зразка.</p> <p>Формування організованості, самостійності.</p> <p>Виховання відповідальності, бережливого ставлення до іграшок.</p>

4-й рік навчання та виховання
(___ годин, ___ години на тиждень)

№ з/п	К-ть год.	Зміст навчання та виховання	Орієнтовні показники розвитку	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи
1.		Розділ І. Творчі ігри		
		<i>Сюжетно-рольові ігри</i>		
		<p>Основи рольової гри. Розташування атрибутів гри у просторі кімнати, в ігровому куточку, на поверхні столу і т.д. Прийняття та позначення ігрової ролі. Сюжетна поведінка у відповідності до ролі (протягом всієї гри); реалізація специфічних ігрових дій, що спрямовані на партнера-іграшку (я - водій, везу машину). Демонстрація матеріалів, що можуть бути використані як предмети-замінники.</p>	<p><i>Вихованець:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - позначає словом роль гри; - намагається домовлятися з партнерами по грі про створення ігрового задуму; під керівництвом педагога дотримується правил спільної гри; - виконує за словесною інструкцією педагога послідовний ланцюжок ігрових дій; - виявляє інтерес до навколишньої дійсності; - за підказкою педагога змінює зміст гри в залежності від особливостей сюжету та кількості гравців; 	<p>Формування усвідомленості сприймання на основі узагальнення інформації про основні правила спільної гри. Формування просторових уявлень. Формування здатності передавати через гру взаємини між персонажами, відображати в іграх добре знайомі ситуації навколишньої дійсності. Формування вміння діяти за представленим планом, використовувати відповідні предмети-замінники. Розвиток уміння виконувати ігрові дії разом з педагогом, за наслідуванням, за зразком, за словесною інструкцією.</p>
		<p>Рольова взаємодія у парі, елементарний рольовий діалог із партнером-однолітком. Виконання ролі у спільній з однолітками грі, в сюжетах з двома діючими особами (шофер – пасажир, мама – донька, лікар – хворий). Залучення до колективного конструювання, пропонуємо дітям конструювати з будівельного</p>	<ul style="list-style-type: none"> - має уявлення про деякі найпростіші зв'язки між ознаками, властивостями, призначенням предметів, діями людей; - використовує відповідні предмети-замінники; - спільно з педагогом або за наслідуванням розгортає парну рольову взаємодію та 	<p>Формування зв'язного діалогічного мовлення шляхом відтворення рольових діалогів. Розвиток аналізуючого спостереження. Розвиток емоційного ставлення до виконуваної діяльності. Виховання інтересу та позитивного відношення до знайомих ігор та іграшок. Виховання почуття взаємоповаги, взаємодопомоги, взаємопідтримки.</p>

	<p>матеріалу (цегли, кубиків, пластин) для розвитку сюжету гри. Елементарне планування гри (мета, домовленість між партнерами, спільне виконання задуму). Використання природного матеріалу.</p>	<p>елементарний рольовий діалог з партнером-однолітком; - з допомогою дорослого виконує ролі у спільній з однолітками гри. - за підказкою педагога переносить знайомі дії з іграшками в різні ігрові ситуації</p>	
	<i>Театралізовані ігри</i>		
	<p><i>Режисерські ігри</i> (настільний об'ємний та плаский театр, стендовий театр на фланелеграфі або магнітній дошці, пальчиковий театр, театр ляльок-бібабо, театр на рукавичках). <i>Ігри-драматизації</i> (на основі пісеньок та потішок з повним або частковим використанням костюмованої атрибутики). <i>Ігри-імпровізації</i> (на основі віршиків, казок з послідовним введенням ігрових персонажей під час театралізованої гри).</p>	<p>- має уявлення про різновиди театралізованих ігор; - з допомогою педагога намагається розпізнавати та називає емоційний стан інших дітей, дорослих; - під контролем педагога вибирає іграшки для гри, орієнтуючись на їх розмір (великий — маленький, високий — низький, довгий — короткий), та колір;</p>	<p>Розвиток асоціативного мислення на основі ознайомлення з новими поняттями. Розвиток дрібної моторики. Розвиток пантомімічно-рухових навичок шляхом утримання пози, що характерна для персонажа гри. Розвиток аналізуючого спостереження. Формування навичок самоконтролю.</p>

	<p>Сюжети для театралізованих ігор, розподіл ролей на основі сценарію. Імітація рухів, голосу, «перетворення» в процесі ігор.</p> <p>Ознайомлення з художньо-образними засобами (інтонація, жести, міміка, поза).</p> <p>Ігри з ляльками-бібабо.</p> <p>Пальчиковий театр.</p> <p>Підбір іграшок для ігор-драматизацій, відповідно до тексту потішки, пісеньки, віршика, казки (м'яч, кубик, крила для метелика, крила для жука, шапочку для курочки, курчати та ін.).</p> <p>Інценування знайомих казкових та літературних сюжетів.</p>	<p>- ознайомлений з художньо-образними засобами (інтонація, жести, міміка, поза).</p>	<p>Розвиток навичок диференційованого сприймання образного та вербального матеріалу.</p> <p>Розвиток координації рухів.</p> <p>Стимулювання мовленнєвого висловлювання в процесі виконання ігрових дій.</p> <p>Виховання уважного, доброзичливого ставлення до однолітків.</p> <p>Виховання позитивного ставлення до виконуваної діяльності.</p>
	<i>Ігри-експериментування</i>		
	<p><i>Пісок та сніг</i></p> <p>Експериментування за допомогою різних формочок з мокрим та розсипчастим снігом, вологим та сухим піском („Ліпимо колобки”, „Робимо різні фігурки”, „Робимо доріжки та візерунки з піску”, „Кольоровий сніг”, „Різні ніжки біжать по доріжці”).</p>	<p>- має уявлення про властивості снігу (мокрий, розсипчастий);</p> <p>- ознайомлений з властивостями піску (вологий, сухий);</p> <p>- ознайомлений з ігровими способами практичних дій з піском, снігом та різними предметами;</p>	<p>Розвиток сенсорно-перцептивної діяльності.</p> <p>Розвиток концентрації уваги.</p> <p>Формування вміння зосереджуватися на змісті та виконанні ігрового практичного завдання.</p> <p>Розвиток стійкості та довільності уваги.</p> <p>Розвиток операційно-технічних умінь та пізнавальної функції руки: координація рухів обох рук із зоровим прослідкуванням (захоплювання, утримування, наближення, повертання, вкладання тощо).</p>

	<p><i>Вода та мильна піна</i> Властивості води. Способи утворення мильної піни. Властивості мильної піни. Мильні бульбашки („Веселі мандрівники”, „Веселі кораблики”, „Нірки”, „Ось яка піна!”, „Спритні пальчики”, „Бульбашки”).</p>	<ul style="list-style-type: none"> - має уявлення про властивості води та мильної піни; - намагається діяти разом з дорослим; - емоційно реагує на ігрові практичні дії з водою та мильною піною; - використовує невербальні та вербальні засоби з метою привернення уваги до власних дій та їх результату; 	<p>Формування кількісних уявлень: багато, мало, пусто, один - багато. Розвиток уяви в процесі використання різноманітного експериментального матеріалу. Розвиток дрібної моторики. Розвиток просторових уявлень в процесі ігор-експериментувань. Розвиток мовленнєвої діяльності. Виховання бажання діяти разом з дорослим та однолітками. Розвиток пізнавальної спрямованості діяльності.</p>
	<p><i>Папір</i> Властивості паперу. Властивості фольги. Дії з папером та паперовими фігурками („Сніжки”, „Сяючі грудочки”, „Паперовий вихор”).</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ознайомлений з властивостями паперу та фольги; - має уявлення про способи дії з папером, фольгою; 	<p>Формування потреби «відчуття нового». Формування перцептивних дій ідентифікації та групування (за зразком). Розвиток наочно-образного та наочно-дійового мислення. Стимулювання соціальної активності та творчої діяльності. Збагачення чуттєвого досвіду.</p>
	<p><i>Світло та тіні</i> Характерні особливості світла та тіні. Джерела світла. Експериментування з тінями: з відображенням рук, рухів різних іграшок, предметів. Пошук в темряві захованого предмету за допомогою ліхтарика.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - має уявлення про тіньові зображення від джерела світла; - за допомогою педагога із зацікавленістю експериментує з тіньовим відображенням власних рук, іграшок, предметів; - за підказкою педагога відшукує у темряві за допомогою ліхтарика захований предмет; 	<p>Розвиток концентрації уваги, наполегливості. Розвиток аналізуючого спостереження. Розвиток стійкості та довільності уваги. Розвиток пізнавальної спрямованості діяльності. Стимулювання мовленнєвого висловлювання в процесі виконання ігрових дій.</p>

	<p><i>Дзеркало</i> Властивості дзеркала. Дзеркало та люстерко („Спіймай сонечко”, „Сонячні зайчики”, „Що відбивається у дзеркалі”).</p>	<ul style="list-style-type: none"> - має уявлення про властивості дзеркала та світла; - за допомогою педагога намагається застосовувати дзеркало для оглядання кімнати, називає предмети, що відображаються у дзеркалі. 	<p>Розвиток диференційованого сприймання на основі формування вмінь розрізняти природні та побутові звуки, відтворювати їх.</p> <p>Виховання уважного, доброзичливого ставлення до однолітків.</p> <p>Виховання позитивного ставлення до виконуваної діяльності.</p> <p>Сприяння виникненню і зміцненню доброзичливих відносин між дітьми під час ігор.</p>
	<p><i>Звуки</i> Природні звуки (шум дощу, журчання струмка, шелестіння листя, скрипіння снігу, пісні вітру, голоси птахів та звірів). Побутові звуки (звуки електроприладів). Ігри зі звуками („Брязкальця”, „Дзвінки пляшечки”, „Що шарудить, що гримить”).</p>	<ul style="list-style-type: none"> - має уявлення про розмаїття звуків у природі; - за допомогою педагога намагається розрізняти звучання різних об’єктів; - самостійно створює звуки за допомогою різних знарядь та предметів; - впізнає та частково називає відомі природні звуки. 	<p>Розвиток слухового сприймання та зосередження.</p> <p>Формування вміння ділитися і обмінюватися іграшками.</p> <p>Стимулювання соціальної активності та творчої діяльності.</p> <p>Розвиток орудійних дій шляхом використання знарядь та предметів для досягнення мети.</p>
2.	Розділ II. Дидактичні ігри		

	<p>Властивості дидактичних предметів. Групування предметів за певною ознакою (форма, колір, величина, призначення). Відтворення цілісного образу предмета при складанні збірно-розбірних іграшок. Розміщення предметів у просторі (попереду, позаду, зверху, знизу, праворуч, ліворуч, посередині, збоку).</p>	<p><i>Вихованець:</i> - має уявлення про властивості предметів; - з допомогою педагога порівнює предмети, зазначає відмінності між ними; - за підказкою вчителя коментує свої дії; - ознайомлений зі способами зорового, слухового й тактильного обстеження предметів.</p>	<p>Формування усвідомленості сприймання інформації про різні властивості предметів. Формування вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між типовими ознаками предметів, їх призначенням та використанням. Розвиток розумових операцій (аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння) на основі уточнення понять. Розвиток сенсорних вмінь, способів зорового, слухового й тактильного обстеження предметів. Стимулювання активності у спілкуванні. Виховання вольових та моральних (доброзичливість, співчуття, відповідальність) рис характеру.</p>
	<p>Розпізнавання предметів за окремими характерними деталями. Ігри та вправи, які сприяють формуванню трудової діяльності (з використанням допоміжних інструментів). Настільно-друковані, словесні ігри.</p>	<p>- ознайомлений з настільно-друкованими та словесними іграми; - з допомогою педагога поєднує предмети за загальними істотними ознаками (колір, форма, розмір, матеріал).</p>	<p>Розвиток концентрації уваги, наполегливості. Розвиток аналізуючого спостереження. Формування потреби діяти розважливо та чітко. Розвиток регулюючої функції мовлення шляхом повторення словесних вказівок. Розвиток просторової орієнтації та просторових уявлень. Стимулювання соціальної активності та творчої діяльності.</p>
3.	Розділ III. Рухливі ігри		
	<p>Рух за визначеним сигналом. Рухливі ігри з елементами сюжету. Рольова поведінка з характерними для персонажу рухами. Орієнтування в просторі.</p>	<p><i>Вихованець:</i> - має уявлення про основні норми поведінки під час рухливих ігор; - розпізнає та може відобразити руховими діями і звуками</p>	<p>Розвиток усвідомленості та точності сенсорного сприйняття інформації. Розвиток кмітливості, спритності. Формування потреби в активній руховій діяльності.</p>

	<p>Рольова поведінка відповідно до прийнятих правил рухливої гри. Мовленнєвий супровід рухливої гри. Колективна рухова діяльність. Координування власних дій з діями партнерів по грі.</p>	<p>поведінку окремих тварин; - розуміє свою роль у команді, дотримується правил поведінки і виконання рухових дій; - намагається самостійно обирати потрібний напрямок руху; - частково супроводжує власні рухи знайомими примовками, закличками, мирилками, лічилками, пісеньками та віршиками; - вербально та за допомогою жестів спілкується з однолітками.</p>	<p>Виховання довільної поведінки та самоконтролю, вміння підкоряти свою ігрову поведінку правилами гри. Розвиток вміння орієнтуватися в просторі, самостійно обирати потрібний напрямок під час руху. Формування вміння діяти спільно, координувати свої дії з діями партнерів по грі. Закріплення вміння передавати через рухову діяльність характер персонажів гри. Розвиток аналітико-синтетичної діяльності мозку. Розвиток цілісного сприймання, комунікативних вмінь. Виховання взаємодопомоги, стриманості.</p>
4.	Розділ IV. Українські народні ігри		
	<p>Народні звичаї. Слухання скоромовок, примовок, закличок, мирилок, лічилок. Використання загадок з метою удосконалення знань про природні явища та навколишнє середовище. Жартівливі мовленнєві ігри. Українські народні календарно-обрядові ігри (веснянки, різдвяні віншування та ін.).</p>	<p><i>Вихованець:</i> - має уявлення про народні звичаї; - за допомогою педагога використовує у грі примовки, заклички, мирилки, лічилки; - має уявлення про використання українським народом календарно-обрядових ігор; - за запитаннями дорослого розповідає про природні явища, обрядові свята.</p>	<p>Збагачення словникового запасу, виразності мовлення на основі чіткого промовляння скоромовок, лічилок і т.п. Розвиток пластичності рухів, почуття ритму. Формування навичок діалогічного мовлення. Формування вміння прислухатися, слухати, гратися великими та малими групами. Виховання доброзичливого ставлення до дорослих, один до одного.</p>

5.	Розділ V. Конструктивно-будівельні ігри		
	<p>Конструкції, створені з дитячих будівельних наборів, конструкторів (Lego), паличок, плоских елементів, елементів мозаїки.</p> <p>Створення предметних та сюжетних картинок на зразок puzzle.</p> <p>Послідовність конструктивних дій.</p> <p>Об'ємні та графічні зразки будівель.</p> <p>Елементарне планування власної діяльності (послідовність, матеріали, обов'язки під час виконання);</p>	<p><i>Вихованець:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - за проханням педагога знаходить певний предмет в конструкціях; - порівнює будівельні об'єкти за розміром та за місцем розташування; - з допомогою педагога аналізує об'ємні та графічні зразки; - з допомогою педагога будує за графічним зразком; - називає частини будівель; - за підказкою педагога називає частини конструкції та пояснює, з чого вони зроблені; 	<p>Розвиток мислення, уваги, моторики.</p> <p>Розвиток сприймання просторових властивостей об'єктів.</p> <p>Розширення словникового запасу.</p> <p>Розвиток координації рухів обох рук, зорово-рухової координації.</p> <p>Розвиток вміння доводити роботу до кінця.</p> <p>Формування вміння планувати власну конструктивну діяльність.</p> <p>Виховання поваги до будівель партнера.</p> <p>Виховання самостійності, соціальної активності та творчої діяльності.</p>
	<p>Конструювання збірно-розбірних іграшок.</p> <p>Конструювання з паличок за зразком та словесною інструкцією</p> <p>Обігрування будівель.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - з допомогою педагога планує етапи та послідовність виконання власної ігрової та конструктивної діяльності. 	<p>Розвиток уміння радіти успіху.</p> <p>Формування потреби приймати активну участь у конструктивній діяльності.</p> <p>Формування навичок колективної взаємодії.</p> <p>Виховання інтересу до конструктивної діяльності.</p>

2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Значення ігрової діяльності в дошкільному віці

Гра - найбільш природний та продуктивний спосіб навчання дітей: засвоєння різноманітних знань, умінь здійснюється в розважальній та вмотивованій для них діяльності. Вона займає в житті дошкільника особливе місце. Ігри використовуються як на заняттях, так і у вільний час. Діти із захватом грають у різноманітні ігри. Дослідники (Л.С. Виготський, Д.В. Ельконін, А.П. Усова, Д.В. Менджерицька, Д.А. Венгер, І.Я. Михайленко та ін.) відзначають, що самостійні форми гри набувають у педагогіці найважливішого значення для розвитку дитини. Саме в процесі таких ігор, які називаються «життєвою лабораторією» (С.Т. Шацький), найбільш повно розкривається особистість дитини, тому гра є засобом всебічного розвитку (розумового, естетичного, морального, фізичного, соціального).

При типовому розвитку дитини ігрова діяльність починає формуватися з трирічного віку і до кінця дошкільного дитинства виконує провідну роль у психічному розвитку малюка. У грі дитина задовольняє свої психосоціальні потреби – бути як дорослий. Граючи, дошкільник уявляє себе дорослим, звичайною людиною: мамою, донькою, водієм, перукарем, продавцем, лікарем. Приміряючи на себе ці ролі, дитина починає уявляти свої дії в узагальненому, символічному вигляді. Як зазначено в монографії Д.Б. Ельконіна, у дитячій грі відбувається перенесення значень з одного предмета на інший в уявній ситуації. Найважливішою умовою реалізації ігрового задуму є наявність партнера по грі. Якщо немає однолітка, то ігрові дії, хоча і мають певне значення, але не мають сенсу. Сенс людських дій – в особистісно-зорієнтованому спілкуванні, що бере свій початок з відношення до іншої людини. Саме у грі відбувається народження сенсу людських дій – і в цьому, на думку Д.Б. Ельконіна, – найвагоміше гуманістичне значення гри.

У теорії гра розглядається з різних позицій. З точки зору філософського підходу, гра дитини є головним способом освоєння світу, який вона пропускає крізь призму своєї суб'єктивності. Людина, що грає – це людина, що створює свій світ, а це означає, що людина творить. З позиції психології відзначається вплив гри на загальний психічний розвиток дитини, формування когнітивних процесів, а саме: на формування сприйняття, пам'яті, уяви, мислення, мовлення, становлення процесів довільності, в тому числі і у поведінці. Соціальний аспект проявляється в тому, що гра – це форма засвоєння суспільно-історичного досвіду соціальної взаємодії, розвиток якої обумовлений відповідним впливом оточуючих дорослих.

К.Д. Ушинський визначив гру як посильний для дитини спосіб входження у всю складність навколишнього світу дорослих. Шляхом наслідування дитина відтворює у грі привабливі, але поки що реально недоступні їй норми поведінки, стосунків та діяльності дорослих. Створюючи ігрову ситуацію, дошкільнята засвоюють основні ознаки людських відносин, які будуть реалізовані в майбутньому. Педагогічний аспект гри пов'язаний з розумінням її як форми організації життя та діяльності дітей. В основі ігрової діяльності лежать, на думку Д.В. Менджерицької, наступні положення: гра покликана вирішувати загальновиховні завдання, першочерговим серед яких є розвиток моральних і громадських якостей; гра повинна носити корекційно-розвивальний характер і відбуватися під пильною увагою педагога; особливість гри як форми життя дітей полягає в її проникненні в різні види діяльності (праця, навчання, побут).

Одним із важливих компонентів гри є правила. Дитина прагне діяти за правилами і при цьому отримує задоволення від того, що вона діє у відповідності зі своїм бажанням

дотримуватися обговорених умов гри, правил власної поведінки. Вищою стадією розвитку гри в дитячому віці є сюжетно-рольова гра.

Умовно ігри можна розподілити на дві основні групи: сюжетно-рольові (творчі) ігри та ігри з правилами.

Сюжетно-рольові – це ігри на побутові теми, будівельні ігри, за виробничою тематикою, ігри з природним матеріалом (ігри-експериментування), театралізовані ігри, українські народні (хороводні) ігри-забави (ігри-потішки), розваги.

До ігор з правилами відносяться дидактичні ігри (з предметами та іграшками, словесно-дидактичні, настільно-друковані, музично-дидактичні ігри) та рухливі (сюжетні, безсюжетні, з елементами спорту).

Допомагаючи становленню дитячих ігор, вихователь повинен приділяти увагу активізації творчих проявів дітей, самостійній грі, розвитку власної педагогічної творчості та майстерності. В іграх з правилами слід звертати увагу на поєднання захоплюючого завдання та активної діяльності на основі розумового зусилля, що мобілізує інтелектуальний потенціал дитини.

Таким чином, дитяча гра – це один з важливих засобів пізнання навколишнього світу. Вона є важливою умовою психосоціального розвитку розумово відсталих дошкільників: саме під час гри діти ознайомлюються з різними видами діяльності дорослих, вчаться розуміти почуття та емоційні стани інших людей, співпереживати їм, оволодівають навичками спілкування з дорослими та однолітками.

2.2. Особливості формування ігрової діяльності у розумово відсталих дітей дошкільного віку та спрямованість корекційно-розвивальної роботи

На кожному віковому етапі домінуючу роль відіграють певні види діяльності. У розвитку дитини дошкільного віку такого значення набуває гра. Саме під час ігрової діяльності створюються оптимальні умови для засвоєння маленькою дитиною суспільного досвіду.

Серед багатьох причин, що гальмують самостійне, послідовне становлення гри у розумово відсталій дитині, слід, перш за все, виділити головну – недорозвинення інтегративної діяльності кори головного мозку внаслідок органічного ураження, що призводить до стійкого порушення пізнавальної діяльності, запізнювання в термінах оволодіння статичними функціями, мовленням, емоційно-діловою взаємодією з дорослим під час орієнтовно-пошукової та предметної діяльності.

Причини недорозвитку ігрової діяльності у дітей з порушенням інтелекту сягають корінням в раннє дитинство, коли дитина вперше вступає в активну взаємодію з навколишнім предметним світом. Уже в цей період у дітей з раннім органічним ураженням центральної нервової системи виявляються стійкі відхилення у психічному розвитку. Розумово відстала дитина проявляє вкрай слабкий інтерес до навколишнього, довго не тягнеться до іграшок, не наближає їх до себе та не намагається ними маніпулювати.

Виникаючи із значним запізненням, дії цих дітей з предметами довго не набувають характеру «предметних дій». Початкова *установка* «Що це таке?», яка лежить в основі будь-якої предметної дії, виникає у них із значним запізненням та в подальшому не переростає в орієнтування «Що з ним можна робити?», а тим більше в орієнтування «Чому він такий?». У зв'язку з цим дії з предметами, що здійснюються більшістю дітей-олігофренів аж до періоду старшого дошкільного віку, залишаються на рівні нецілеспрямованого хаотичного маніпулювання. Такі дії позбавлені зорієнтованості на фізичні властивості предметів і не є функціональними.

Загальна психофізіологічна незрілість розумово відсталих малюків значною мірою обумовлює несформованість сенсомоторної координації, адже саме вона сприяє виникненню предметної, в тому числі й ігрової діяльності дитини.

Відсутність повноцінної бази для виникнення гри негативно позначається на всьому перебігу її подальшого розвитку. У молодшому (3-4 роки) віці, коли діти з типовим розвитком активно та цілеспрямовано наслідують діям та поведінці оточуючих дорослих, розумово відсталі дошкільники тільки-но розпочинають своє знайомство з іграшками. Навряд чи правомірно називати грою дії, які вони здійснюють при цьому: розгляд, биття іграшкою об поверхню стола, кидання, спроби розламати, відкусити тощо. У частини дітей виявляється прагнення смоктати іграшки, гризти, облизувати. Перші предметно-ігрові дії з'являються у дітей-олігофренів (без спеціального навчання) лише до кінця, а в кращому випадку, до середини дошкільного віку.

Розумово відсталі діти дошкільного віку, котрі не перебували в спеціальних дошкільних установах, як правило, зовсім не вміють грати, вони одноманітно маніпулюють іграшками незалежно від їхнього функціонального призначення. Так, дитина абсолютно однаково може тривало стукати кубиком, лялькою, качкою, машинкою.

Особливо примітним у цьому випадку є ставлення дітей до ляльки, яка, зазвичай, сприймається так само, як і інші іграшки. У розумово відсталих дітей лялька не викликає адекватних радісних емоцій і не сприймається ними в якості замітника людини. По відношенню до іграшок-тварин розумово відсталий дошкільник також не проявляє зацікавленого емоційного ставлення. Його дії з ними нагадують маніпуляції з кубиками і машинками. Важливо відзначити, що серед ненавчених розумово відсталих дошкільнят зустрічаються й такі діти, котрі полюбляють спробувати іграшку «на смак». Вони намагаються відгризти шматочок від кольорового кубика, облизати мотрійку тощо. Такі дії з іграшками характерні для дітей, котрі страждають глибоким інтелектуальним недорозвиненням, проте, в ряді випадків, вони обумовлені просто невмінням діяти з іграшками, відсутністю досвіду використання предмета згідно з його функціональним призначенням.

У значній частини розумово відсталих дітей дошкільного віку поряд з маніпулятивними зустрічаються і, так звані, процесуальні дії, коли дитина безперервно повторює один і той же ігровий процес: знімає та вдягає одяг на ляльку, будує та руйнує будівлю з кубиків, дістає та ставить на місце посуд.

Відмінною особливістю ігор ненавчених розумово відсталих дошкільнят є наявність, так званих, неадекватних дій. Такі дії не обумовлюються а ні логікою, а ні функціональним призначенням іграшки, їх ні в якому разі не можна плутати з використанням предметів-замінників, що зазвичай спостерігається у грі дитини з типовим розвитком. Наприклад, дошкільник охоче використовує паличку замість ложки, кубик замість мила і т.д. Такі дії обумовлені потребами гри та свідчать про її високий рівень розвитку. Але саме такі дії з використанням предметів-замінників ніколи не діагностуються у розумово відсталих дошкільнят при їх вступі до спеціальної дошкільної установи.

Слід також зауважити, що в процесі гри дошкільники-олігофрени діють з іграшками мовчки, лише зрідка видаючи окремі емоційні вигуки та вимовляючи слова, що позначають назви деяких іграшок та дій. Ненавчена розумово відстала дитина швидко насичується іграшками. Тривалість її дій зазвичай не перевищує п'ятнадцяти хвилин. Що свідчить про відсутність справжнього інтересу до іграшок, який, як правило, викликається новизною іграшки, але в процесі маніпулювання швидко згасає.

Без спеціального навчання гра у розумово відсталих не може зайняти провідного місця і отже, вплинути на психічний розвиток. У такому вигляді гра не спроможна слугувати засобом корекції та компенсації дефектів аномального розвитку дитини. Розділу «Ігрова діяльність» не випадково відведено центральне місце в програмі розвитку розумово відсталих дошкільників. Тим самим підкреслюється першочергове значення цієї діяльності

для психосоціального розвитку та збагачення життєвого досвіду, корекції та компенсації різноманітних дефектів у психіці та поведінці аномальної дитини, підготовки до навчання у школі.

Положення про провідну роль корекційного навчання у розвитку, зазначене ще радянською психологією, набуває особливого значення в галузі дошкільного виховання аномальних дітей, зокрема дітей, які страждають на олігофренію та мають стійке порушення пізнавальної діяльності. На відміну від дошкільнят з типовим розвитком, вони самостійно не опановують ані специфічними видами дитячої діяльності, ані соціальними формами поведінки. Мислення та мовлення розумово відсталих дітей виявляються при спонтанному розвитку на надзвичайно низькому рівні. Разом з тим, досвід спеціального дошкільного виховання дітей зазначеної категорії, накопичений в нашій країні, свідчить про значні потенційні можливості дошкільників-олігофренів, що можуть бути реалізовані лише в умовах спеціально організованого навчання та виховання. Саме тому зміст та методи корекційно-розвивальної та виховної роботи полягають у проведенні комплексу заходів, спрямованих на корекцію та компенсацію недоліків, на всебічний розвиток особистості, на згладжування різних недоліків психіки та поведінки розумово відсталих дошкільнят, що поглиблюють їх інтелектуальну, фізичну і соціальну неспроможність.

Комплексний корекційний психолого-педагогічний вплив дозволяє значною мірою послабити відхилення в психосоціальному розвитку, а також попередити виникнення вторинних дефектів, які Л.С. Виготський охарактеризував як «соціальні», що виникають внаслідок несприятливих соціально-педагогічних умов.

Таким чином, розумово відсталі дошкільники виявляють значні порушення в оволодінні різними видами діяльності. Ігрова діяльність дітей зі стійким порушенням пізнавальної діяльності має певні особливості. Дослідження показують, що у таких дітей ігрова діяльність, як вже зазначалося, самостійно не формується. На початковому етапі у них не виникає задуму гри. Діти маніпулюють іграшками, не проявляючи до них інтересу, не вміють відтворювати нескладну знайому життєву ситуацію. Саме тому найважливішим завданням педагогів є навчання дітей ігрової діяльності. Адже саме в процесі гри відбувається формування соціально-адаптаційних навичок, розвиток емоційно-позитивного ставлення та інтересу до предметів і дій з ними, формуються предметно-ігрові дії, вміння грати з однолітками.

Разом з тим при спонтанному розвитку розумово відсталі дошкільники фактично не опановують специфічними видами дитячої діяльності. Гра і малювання не займають у їхньому житті значного місця і не виконують притаманної їм в нормі розвивальної функції.

Однак слід зазначити, що в результаті спеціально організованого навчання ігрова діяльність розумово відсталих дітей зазнає кардинальних змін. Вони в змозі опанувати сюжетно-рольовими іграми та виявляються здатними не тільки відтворювати передбачені програмою ігрові сюжети, а й створювати нові ігрові ситуації. У переважній більшості дітей формуються специфічні ігрові вміння, вони можуть самостійно брати на себе ролі та діяти відповідно до них. У своїх іграх розумово відсталі дошкільники можуть використовувати поряд з реальними предметами та іграшками подібні ним замітники. Під впливом навчання іграм з правилами у них формуються передумови довільної поведінки.

В процесі гри у старшого дошкільника починає формуватися здатність діяти чи творити у відповідності до власного наміру. Саме цей намір визначає задум гри. Але намір дитини ніколи не міг би здійснитися, якби дитина не почала усвідомлювати себе як діючого суб'єкта, що володіє тими ж якостями, що й оточуючі дорослі. Таким чином, у дитини формуються процеси ідентифікації, з'являється первинний образ «Я», який нерозривно пов'язаний з усвідомленням дитиною сенсу власної діяльності.

До числа найбільш істотних досягнень спрямованості корекційно-розвивальної роботи з формування ігрової діяльності слід віднести значний особистісний розвиток розумово відсталих дошкільників: формування у них відносно стійкого позитивного емоційного ставлення до діяльності та її результату, оцінюючого ставлення до власної діяльності та діяльності товаришів. Значною мірою піддається корекції і поведінка цих дітей: їхні вчинки стають в основному вмотивованими, у них спостерігається дружлюбне ставлення до однолітків та дорослих, вони стають більш чутливими щодо схвалення та осуду, відчуваючи потребу в позитивній оцінці з боку дорослого.

Важливим результатом корекційно-розвивального спрямування дошкільного виховання і навчання є істотне подолання схильності у деяких розумово відсталих дітей до агресивних спалахів та негативної поведінки. Вони суттєво реабілітуються також і в плані побутового самообслуговування, що має прояв в успішному оволодінні ними культурно-гігієнічними навичками. Навіть особистий вигляд розумово відсталої дитини зазнає значних позитивних змін.

Таким чином, вихованці спеціальних дошкільних установ виявляються більшою мірою підготовленими до навчальної діяльності, ніж їх однолітки, котрі не отримали спеціальної дошкільної підготовки. Все це свідчить про важливість та ефективність своєчасного включення дітей в процес корекційно-розвивальної та виховної роботи.

Придбання розумово відсталими дітьми до початку старшого дошкільного віку певного ігрового досвіду призводить до значної динаміки розвитку їхньої гри. З'являються традиційні дії, що носять яскраво виражений процесуальний характер: діти заколискують ляльок, катають машини, будують вежі тощо, отримуючи задоволення від одноманітного відтворення однієї й тієї ж ігрової операції.

Ігри, що складаються з поодиноких процесуальних дій – максимальний результат у розвитку ігрової діяльності розумово відсталих дошкільників. Без спеціального навчання ці ігри не видозмінюються та не набувають характеру сюжетно-відображувальних, а тим більше рольових. Таким чином, гра не стає провідною діяльністю та не спрямовує подальший перебіг психосоціального розвитку розумово відсталих дітей.

Л.С. Виготський, вказуючи на провідне значення сюжетно-рольової гри в психічному розвитку дитини-дошкільника, особливо підкреслював її вплив на виникнення та характер усіх видів дитячої діяльності.

Узагальнюючи все зазначене вище, можна зробити висновок, що в умовах спонтанного розвитку навіть до кінця дошкільного віку гра у розумово відсталих дітей не досягає того рівня, на якому вона стає провідною.

Між тим відомо, що перехід до більш складних видів діяльності здійснюється поступово. У надрах гри визрівають необхідні передумови для виникнення принципово нової, навчальної діяльності. Саме тому в основу теорії та практики дошкільного виховання і навчання був покладений принцип послідовного формування основних видів дитячої діяльності з орієнтуванням на її розвиток вікової норми.

В процесі оволодіння діяльністю створюються умови для більш повноцінного накопичення дітьми чуттєвого досвіду. Під час ознайомлення з навколишнім, у предметних іграх з використанням дидактичних іграшок діти не тільки ознайомлюються з різноманітними властивостями предметного світу, а й вчаться виконувати досить складні дії, що вимагають опори на ці властивості. Особливу роль при цьому відіграють різні види продуктивної діяльності (малювання, ліплення, аплікація, конструювання, праця).

Однак, для розумово відсталих дошкільників характерний знижений інтерес до навколишнього і майже повна відсутність потреби в спілкуванні з однолітками та дорослими. Отже, оволодіння навичками спільної гри є потужним стимулом розвитку як емоційного, так і мовленнєвого спілкування.

Весь корекційно-розвивальний та виховний процес формування ігрової діяльності підпорядковано необхідності соціального та морального розвитку розумово відсталого дошкільника. Відомо, що засвоєні в дитинстві соціальні форми поведінки багато в чому визначають в подальшому соціальну адаптацію та успішність соціалізації розумово відсталих. Саме тому в спеціальних дошкільних закладах здійснюється кропітка повсякденна робота з прищеплювання дітям навичок самообслуговування і культурної поведінки на основі гри, як провідного виду діяльності.

Лише багаторазове повторення та закріплення виконуваних дітьми ігрових завдань з використанням різноманітного дидактичного матеріалу дозволить малюкам досягнути можливого та достатнього для них рівня сформованості ігрової діяльності.

2.3. Організація корекційно-розвивальної та виховної роботи з формування ігрової діяльності у розумово відсталих дітей дошкільного віку

2.3.1. Умови розвитку ігрової діяльності

Успішний розвиток ігрової діяльності розумово відсталих дошкільників значною мірою залежить від правильної організації корекційно-розвивального навчання гри. Надзвичайно важливо в зв'язку з цим, щоб педагогічний колектив спеціального дошкільного закладу усвідомив, що ігрова діяльність є найважливішою ланкою всього корекційно-виховного процесу.

Правильна організація предметного середовища є однією з важливих умов виникнення та розвитку процесуальної гри.

У груповому приміщенні повинна бути достатня кількість різноманітних іграшок, які потрібно розставити таким чином, щоб вони спонукали малюків до розігрування того чи іншого сюжету. Тому в ігровій кімнаті необхідно створити зони, що спеціально призначені для різноманітних сюжетних ігор: приготування їжі, годування, сну, купання ляльок, ігри в магазин, лікарню, перукарню. В певних місцях розташовують машинки та будівельний матеріал, зберігають набори інструментів, іграшок для гри в зоопарк, цирк та ін.

Ігровий простір повинен бути зручним, що дозволить дітям грати як поодиночі, так і невеликою групою. Всі іграшки повинні бути доступними та мати постійне місце зберігання, щоб малюки могли легко знаходити потрібні для гри предмети.

Разом з тим, ігровий простір не повинен жорстко обмежуватися ігровими куточками. Гра – це вільна діяльність, і кожна дитина має право грати там, де їй зручно. Наприклад, колисати ляльку, грати з маленькими іграшками (пупсиками, дрібними тваринками, пташками та ін.) дитина може на вільному столику або на килимку. Вихователь може і сам запропонувати малюкові місце для гри: «Песик каже, що хоче їсти. Давай погодуємо його ось тут, на килимку, тут його будка». В якості ігрової зони можна використовувати і спальну кімнату, влаштувавши в ній куточки для костюмованого переодягання, лікарні, укладання ляльок спати. Змінюючи за своїм бажанням місце ігри, діти почувають себе вільніше. Освоєння більш широкого ігрового простору дає можливість варіювати умови гри.

Якщо дитина разом з дорослим або сама організувала ігрове місце де-небудь у куточку, на килимку або на стільчику, а потім перервала гру, не слід відразу ж вимагати від неї, щоб вона прибрала іграшки на місце або самим прибирати їх. Збереження ігрового простору сприяє відновленню ігрових дій, стимулює подальший розвиток сюжету.

Для підтримки у дітей інтересу до гри бажано періодично оновлювати ігровий матеріал, замінювати обридлі малюкам іграшки іншими, які тимчасово можуть зберігатися у закритій шафі.

У режимі дня спеціального дитячого закладу має бути визначений час як для проведення занять з навчання гри, так і для вільної ігрової діяльності дітей. Проте навіть тоді, коли ця вимога дотримується, діти не завжди грають достатньо. З різних причин на гру не залишається часу, вважається цілком припустимим замінити гру читанням, переглядом діафільмів і т.п. Зрозуміло, що таке ставлення до основної дитячої діяльності не може не позначитися негативно на її розвитку. Чітке дотримання режимних моментів, розпорядку дня, систематичне проведення занять сприятиме виникненню у дошкільників з порушенням інтелекту потреби у грі.

Відповідно до програми навчання і виховання розумово відсталих дошкільнят режим дня відводить на гру щодня не менше 2-2,5 години. Вважаємо за необхідне докладніше зупинитися на питаннях організації гри дітей протягом дня.

Ранок вихованців спеціального дитячого навчального закладу з тижневим перебуванням у ньому розпочинається так само, як і для всіх дошкільнят, з виконання режимних моментів. У молодших групах, де у дітей ще недостатньо сформовані навички самообслуговування на їх проведення відводиться часу більше, ніж у старших. Однак у всіх групах гігієнічні процедури закінчуються за 20-30 хвилин до сніданку. Навіть якщо відвести якийсь час на підготовку до сніданку, у дітей є можливість пограти. Доцільно використовувати цей невеликий за часом проміжок для залучення вихованців до ігор індивідуального характеру. Треба розподілити дітей по периметру всього ігрового куточка та запропонувати їм різні види ігор, за винятком тривалих сюжетно-рольових. Після сніданку, коли одна підгрупа йде на заняття до вихователя, дефектолог з іншого підгрупою проводить заняття з навчання гри. Потім підгрупи міняються. Після закінчення фронтальних занять більшість дітей іде на прогулянку (1-1,5 години), де можуть бути організовані різноманітні спостереження, праця в природі, однак головне місце повинно бути відведено грі.

Якщо ділянки дитячого закладу мають необхідні пристосування для організації ігор та занять, це значно полегшує проведення прогулянки. Обов'язково слід мати в кожній групі набори іграшок для ігор на повітрі. Залежно від стану погоди вихователь проводить з дітьми різні ігри. Взимку він віддає перевагу іграм рухливого характеру, щоб діти не замерзли, а у весняно-літній період організовує різноманітні будівельні ігри з використанням природних матеріалів: піску, води. Можна організувати з дітьми рольові ігри або ігри, під час яких рухова активність дітей задалегідь підпорядковується встановленим правилам, ігри-змагання. У ряді випадків, для того, щоб дати дітям можливість відпочити після фізичного навантаження, зняти збудження, втому, доцільно провести з ними дидактичну гру.

Плануючи ігри на повітрі, вихователь повинен враховувати індивідуальні вікові інтереси та схильності дітей. Якщо молодші потребують постійного контролю з боку вихователя, особливої уваги до організації їх ігор, то старші вже можуть обирати ігри за своїм бажанням та певною мірою самостійно їх організувати. Важливо, щоб вихователь був постійно з дітьми за причини того, що вони, на відміну від дошкільнят з типовим розвитком, схильні до найрізноманітніших невмотивованих вчинків, які не завжди може передбачити навіть досвідчений педагог. Спалахи агресивності, прагнення завдати шкоди товаришеві, що грає поруч, на жаль, явище, що досить часто зустрічається. Уважно спостерігаючи за своїми вихованцями, педагог задалегідь передбачає назріваючі між ними конфлікти та робить все, щоб їм запобігти.

У другу половину дня, у відповідності до розкладу, вихователь проводить з дітьми заняття з навчання сюжетно-рольовим, дидактичним та рухливим іграм. Увечері невеликий проміжок часу після вечері перед підготовкою до сну використовується для різноманітних дидактичних ігор, спрямованих на всебічний розвиток розумово відсталих дошкільнят.

Таким чином, якщо здійснюється правильне планування та, відповідно до нього, систематичне проведення ігор, то протягом дня створюються необхідні умови для формування ігрової діяльності.

2.3.2. Облаштування ігрового куточка в груповій кімнаті

Великого значення в навчанні грі розумово відсталих дошкільнят займає доцільне облаштування ігрового куточка в груповій кімнаті.

Обладнання ігрового куточка включає в себе стелажі з іграшками, а також килимове покриття, на якому розміщено частину іграшок.

У дитячому закладі для розумово відсталих дітей обладнання ігрового куточка має відповідати віковим вимогам та основним завданням розвитку ігрової діяльності дитини на кожному році навчання, з обов'язковим врахуванням особливостей психофізичного розвитку дітей.

Так, в групах *першого року навчання* в обладнанні ігрових куточків обов'язково знаходяться іграшки, що стимулюватимуть у дітей інтерес до гри, бажання грати. Це сюжетні іграшки: ляльки середніх розмірів, одягнені в одяг, що легко знімається, іграшки-тварини (зайчик, ведмедик, собачка, кішка), бажано з м'яких матеріалів, реалістичного вигляду та кольору, візки, кубики, машини різної конфігурації великого розміру, вагончики; різноманітні іграшки дидактичного характеру: мотрійки, пірамідки, вкладиші, мозаїка. Необхідно, щоб усі іграшки були в достатній кількості та в безпечному стані. Важливо також, щоб вони знаходилися на нижніх полицях стелажу, звідки їх легко може зняти дитина. На верхніх полицях можуть бути розміщені ігрові посібники («Лото малюкам», «Різнокольорові кубики», «Мозаїка» і т.п.). Вони видаватимуться дітям при проведенні з ними вихователем колективних дидактичних ігор.

Для ігор-драматизацій необхідно мати набір ігрових атрибутів, масок, костюмів, макетів тощо, які слід зберігати в окремому приміщенні, оскільки вони не призначені для самостійного користування дітьми. Крім того, вихователь групи першого року навчання зберігає окремо кілька сюжетних іграшок, поява яких має стати сюрпризом для дітей. В комплекті ігрового облаштування необхідний також настільний ляльковий театр, іграшки бі-ба-бо, а також ширма для проведення театралізованих ігор.

Як уже зазначалося, для проведення з дітьми ігор на повітрі на ділянці слід мати відповідний набір іграшок для піску та води (совочки, лопати, граблі), м'ячі. Обов'язково треба виділити для прогулянок іграшки-качалки (корову, конячку), кілька ляльок, собачок. В жодному разі не можна ставитися недбало до іграшок, призначених для прогулянки та давати дітям зламані, неохайно одягнені, малопривабливі іграшки.

Слід пам'ятати, що ігри на повітрі – це важлива частина спільної роботи з формування ігрової діяльності розумово відсталої дитини.

Зміст ігрового куточка для дітей *другого року навчання* дещо змінюється. Тут переважають іграшки для сюжетно-відображувальних ігор. В ігровому куточку обов'язково повинен бути різноманітний асортимент ляльок різного віку, включаючи немовлятко-голяка. Добре також придбати кілька ляльок у національних костюмах, щоб познайомити дітей з етнічними (регіональними) представниками та їх побутом. Необхідно мати на ігровій території іграшки-тварини: конячку, корову, козлика, а також лисицю, тигра, ведмедика та ін. Для будівельних ігор треба придбати підлоговий «будівельник», різноманітні великі «конструктори». Слід також виділити спеціальне місце («гараж») для машин. Оскільки ігрова діяльність дітей другого року навчання набуває більш різноманітного характеру, то необхідні іграшки для організації настільних ігор, мозаїка, лото, дидактичні іграшки на зразок

солдатиків, дрібних ляльок. Слід зазастися необхідним набором іграшок для сюжетних ігор: «магазин», «лікарня», «перукарня». Причому частину іграшок можна виготовити самостійно, залучаючи до цього вихованців.

Для розвитку у дітей театралізованих рольових дій необхідне вміння перевтілюватися. Слід допомогти дитині визначити костюм персонажа гри, навіть якщо цей персонаж реальний, а не казковий. Зображуючи маму, дівчинка захоче надіти фартух, граючи в виховательку, вона скористається халатом, продавцю необхідні халат та шапочка. Потрібно, щоб необхідні костюми та атрибути були в групі завжди в чистому, привабливому вигляді. Біля ігрового куточка слід відвести місце для вішалки або шафки з цими речами. Однак не слід заздалегідь виставляти всі атрибути ігор, іграшки. Лише в міру того, як діти почнуть грати в ту чи іншу гру, в ігровому куточку треба обладнати місце для її проведення. Доцільно також через деякий час оновлювати ігри новим змістом, додавати нові іграшки, посібники.

Особливу увагу слід приділяти розташуванню іграшок в ігровому куточку. Частина з них займе місце на полицях стелажу, інші слід розподіляти на підлозі відповідно до традицій дитячої гри. Неодмінно треба обладнати в ігровому куточку квартиру для ляльок, в якій будуть їдальня, спальня, кухня, ванна кімната з привабливими та зручними меблями, бажано великого розміру, досить зручними (в процесі гри діти люблять присісти на ляльковий стілець або диван, вимити руки в ляльковому умивальнику і т.п.). Необхідно не просто розставити меблі, а й оживити обстановку лялькової квартири – доповнити її інтер'єр необхідними речами, такими, як телевізор, світильник, заповнити буфет на кухні лялькової посудом також великого розміру, повісити в шафу ляльковий одяг, застелити ліжка. Кімнати лялькової квартири не повинні бути тісними, щоб діти вільно грали з ляльками. Так само як і в групі першого року навчання, тут необхідно мати комплект іграшок для організації ігор на прогулянці. У нього повинні увійти як сюжетні іграшки, так і атрибути для проведення рухливих ігор: прапорці, м'ячі, кеглі.

В ігрових куточках для *старших груп* слід згрупувати іграшки таким чином, щоб дитина відразу потрапляла в атмосферу певних ігрових ситуацій: потрібно організувати зону для розгортання різноманітних побутових ігор, де діти зможуть варити обід, прати білизну, прасувати її, шити на машинці і т.п.; врахувати виникнення у хлопчиків інтересу до армії, міліції та для сюжетно-рольових ігор відповідної тематики виділити каски, кашкети, рушниці, наручники, жезли, атрибути костюмів і т.п.

У групах третього і четвертого року навчання доречно організувати спеціальне місце, де будуть перебувати костюми для здійснення ігор-драматизацій. Слід урізноманітнити набори для будівельних ігор, додавши в них елементи для спорудження таких будівель, як пароплав, літак, ракета і т.п.

У дітей старшого віку пробуджується інтерес до різноманітних настільних ігор. Тому необхідно також придбати і їх: «Зоологічне лото», «Настільний теніс», «Настільний хокей», «В гостях у Катрусі», «Ми в театрі», «Злови рибку» і т.п.

Дошкільнята старшого віку охоче грають в дидактичні дрібні іграшки, тому доцільно мати набори солдатиків (моряки, вершники), дрібних лялечок, тварин, а також кілька збірно-розбірних будиночків для них, гаражі невеликих розмірів. До числа іграшок для дітей цього віку відносяться різні пластмасові конструктори, набори для виконання мозаїчних панно. Бажано мати і кілька механічних (заводних) іграшок: «Залізниця», «Ракета», «Парашутист», «Літак» і т.п. Вони не повинні бути в постійному користуванні дітей, тому зберігати їх треба окремо.

Таким чином, у групі повинні бути наступні матеріали та іграшки:

- лялькові меблі (столики, стільчики, лавочки, шафа тощо);
- набір «кухня» для приготування їжі (плита, стіл, холодильник, буфет, дощечки для нарізання продуктів тощо);

- ляльки в одязі, який можна легко знімати і надягати (ляльки в платтячках, кофточках, штанцях, туфельках, хусточках, капелюшках);
- іграшки для розігрування різних сюжетів: годування ляльок (посуд, столові прилади), укладання спати (подушечки, простирadlo, ковдра), купання (ванни, флакони з-під шампунів, губки, серветки), лікування (іграшкові набори, в які входять градусник, шприц, трубочка для прослуховування, шматочки вати, бинт тощо), прогулянок (коляски з подушечкою і ковдрочкою, машинки), прибирання (губка, мило, мисочка або раковина, совок, віник, серветки); гри в перукарню (дзеркало, гребінець, стрічки, порожні флакони для парфумів), гри в магазин (ваги, іграшковий калькулятор, каса, «гроші», муляжі продуктів тощо), гри в цирк (механічні іграшки: мавпочка, курочка, заєць з барабаном, ляльки-рукавички, маски різних тварин), ігри в солдатиків (відповідні набори іграшок) тощо;
- будівельні набори для спорудження будинків, доріжок, парканів, меблів (кубики, циліндри, арки);
- машини різних розмірів, кольорів, призначення («швидка допомога», пожежна машина, вантажівки, легкові, гоночні машини, підйомний кран, літаки, вертольоти, кораблики, потяг, трамвай, тролейбус тощо);
- предмети-замінники в коробках (кубики, палички, шишки, жолуді, кульки, деталі від пірамідок, плоскі деталі від конструкторів різної форми, катушки, ганчірочки, намальовані на картоні овочі та фрукти тощо);
- великі модулі;
- великі та маленькі коробки з прорізами у вигляді вікон, з яких можна робити потяг, тунелі, будинки і т.п.

2.4. Шляхи підвищення ефективності корекційно-розвивальної та виховної роботи з формування ігрової діяльності у розумово відсталих дітей дошкільного віку

Особистісно-орієнтоване спілкування є необхідною умовою виникнення та розвитку гри. Якість ігрової взаємодії дорослого з дитиною, а отже, і якість самостійної гри дітей значною мірою залежить від характеру партнерських взаємовідносин. Відсторонене ставлення вихователя до дитини перешкоджає повноцінному розвитку ігрової діяльності. Для того, щоб викликати у дитини інтерес до гри, дорослий повинен встановити з нею емоційно-позитивний контакт, викликати в неї довіру, бажання діяти разом. Важливо пам'ятати, що гра – не формальне заняття, вона повинна приносити задоволення дитині. Вихователь може зацікавити малюка грою лише тоді, коли сам емоційно включений в ігрову діяльність. Виявляючи в грі власну фантазію, педагог створює сприятливу атмосферу для розвитку творчої гри дітей.

З першого дня перебування дітей в спеціальному дошкільному закладі педагоги повинні проводити з ними цілеспрямовану роботу з формування навичок дбайливого ставлення до іграшок. Розумово відсталі діти трьох-чотирирічного віку цілком здатні під керівництвом вихователя обережно розставляти іграшки по місцях. Неприпустимо, щоб вони ламали, кидали іграшки, гризли їх, смоктали, коли вихователь не спостерігає за дітьми, а займається своїми справами.

Іграшки повинні бути завжди в порядку, виглядати привабливо: ляльки чисті, охайні, зручно одягнені, машини цілі, посуд чистий і акуратно розставлений на полицях тощо. Дорослий зобов'язаний реагувати на кожен випадок псування, поломки іграшки, не допускати недбалого ставлення до неї. Потрібно підняти кинуту дитиною ляльку, і демонстративно, щоб бачили всі діти, пожаліти її, приголубити; взяти машину, що валяється на підлозі, оглянути її, перевірити цілісність коліс, корпусу.

Як свідчить досвід, з розумово відсталими дітьми молодшого віку необхідно проводити цілеспрямовану роботу з вироблення у них навички користування іграшками. Перш за все необхідно навчити малюків обмінюватися іграшками в процесі гри. Найбільший ефект у цьому напрямку досягається тоді, коли вихователь проводить спеціальні ігрові вправи, що роблять обмін природним, виправданим потребами гри. Наведемо приклад: вихователь розсаджує дітей на стільчики, одному вручає великий кошик або ящик з іграшками і пропонує роздати іграшки дітям. Дитина відчуває довіру дорослого, і в той же час малюку подобається бути щедрим по відношенню до своїх товаришів. Вручаючи іграшку, він обов'язково вимовляє: «Таню (Костю, Петрику), візьми, будь ласка, ведмедика (машину, ляльку)...» Після того, як усі іграшки роздані, діти розходяться та граються з ними в ігровому куточку. Через 15-20 хвилин вихователь, переконавшись в тому, що діти вже нагналися, просить їх взяти іграшки і знову сісти на стільчики. Після цього він пропонує дітям обмінятися іграшками («Світланко, дай Марині цю коляску, а вона тобі дасть свій візок» і т.п.) та чемно подякувати один одного. Вправи такого роду повинні тривати не менше 20 хвилин. Після того, коли діти кілька разів проведуть такий обмін, вони вже більш спокійно віддають іграшки іншому однолітку.

Діти старшого віку повинні в основному самостійно прибирати іграшки після закінчення гри, приводити їх до ладу в міру необхідності та регулярно, не рідше двох разів на місяць, під керівництвом вихователя проводити прибирання ігрового куточка. Важливою умовою розвитку ігрової діяльності розумово відсталих дошкільнят є систематичне навчання вмінню грати, а також керівництво їх іграми в повсякденному житті.

В залежності від розкладу кілька разів на тиждень навчання гри проводить вчитель-дефектолог. Він очолює роботу з реалізації програмного розділу «Ігрова діяльність». Щодня в другій половині дня вихователь проводить заняття з навчання дітей ігровим діям.

2.4.1. Визначення стану розвитку ігрової діяльності

Перш ніж приступити до навчання гри, дефектолог на початку навчального року повинен з'ясувати стан розвитку ігрової діяльності кожної дитини. З цією метою у звичних для дитини умовах, наприклад в ігровій кімнаті, потрібно надати їй можливість самостійно, без чийогось втручання пограти із запропонованими іграшками. В цей час педагог спостерігає за процесом гри дитини та фіксує кожну її дію. Під час спостереження необхідно зазначати наступне:

1) чи проявляє дитина інтерес до іграшок, який характер носить цей інтерес, чи є він розмитим (грає усіма іграшками, переходячи від однієї до іншої) або вибіркоким (вибирає одну-дві іграшки та здійснює з ними певні дії), наскільки стійкий інтерес дитини до іграшок і дій з ними (чи тривало грає з кожною іграшкою або швидко припиняє гру), чи є вироблені нею дії справді ігровими або ж носять формальний характер;

2) адекватність застосування іграшок під час гри (неадекватними називаються дії, які не підпорядковуються логіці гри: засування ляльки в духову шафу іграшкової плити, вкладання столу в лялькове ліжко тощо);

3) характер гри. Детально фіксуючи всі ігрові дії дитини, педагог робить висновок щодо їх характеру: чи є вони маніпулятивними, процесуальними або сюжетними. Маніпулятивними називаються такі ігрові дії з предметами, які не є специфічними ігровими та характерними для даного предмета (розглядання, обмацування, постукування, повертання і т.п.). Маніпуляція - найнижчий рівень розвитку ігрових дій з предметами.

До процесуальних дій належать дії, не спрямовані на кінцевий результат. Дитина отримує задоволення від самого процесу їх здійснення (безцільне катання машини, нескінченне вдягання та роздягання ляльки). У порівнянні з маніпуляцією, ці дії являють

собою більш високий рівень розвитку гри. На відміну від процесуальної гри гра з елементами сюжету є більш цілеспрямованою. Дитина діє осмислено, вироблені нею ігрові дії пов'язані між собою. Під час гри дитина використовує предмети-замінники при відсутності необхідних іграшок (наприклад, паличку замість ложки, кубик замість мила) та здійснює дії з уявними об'єктами, що є характерним для сюжетної гри;

4) аналіз мовлення дитини під час гри. Це дозволяє зробити висновок про те, якою була його роль по відношенню до ігрових дій, чи становить мовлення з грою єдине ціле, чи сприяє воно її розвитку.

Тривалість гри обов'язково хронометрується. Результати індивідуального обстеження ігрової діяльності дитини дозволяють зробити загальний висновок про стан її розвитку. Цей висновок обов'язково повинен бути зафіксований в особовій справі дитини. Бажано також зберегти протокол первинного обстеження, в якому буде відображена загальна картина гри дитини при вступі до групи спеціального дошкільного навчального закладу. Для того, щоб зробити остаточні висновки щодо сформованості ігрових умінь дітей, слід провести цілеспрямоване спостереження за їх спільними іграми, в процесі якого педагогу вдається виявити індивідуальні особливості поведінки дітей. Після того, як учителем-дефектологом проведено повне обстеження ігрової діяльності кожного вихованця групи, він приступає до складання квартального плану, в якому формулюються завдання, а також методи роботи, передбачувані Програмою з ігрової діяльності. Крім квартальних, педагог-дефектолог складає щоденні плани та веде облік занять, присвячених грі, коротко відображає результати занять, відзначає труднощі, досягнення, робить нотатки на майбутнє.

Практика свідчить, що педагоги не завжди правильно розуміють сутність роботи з навчання дітей грі. В зв'язку з цим хочеться ще раз підкреслити, що навчання гри є центральним завданням всієї корекційно-розвивальної та виховної роботи, що проводиться в спеціальному дошкільному закладі, тому довільна заміна одних видів роботи іншими порушує весь корекційний процес та умови цілісності педагогічного впливу на розвиток аномальної дитини.

У процесі цілеспрямованого навчання у дітей формується інтерес до іграшок, предметно-ігрових дій з ними, формуються самі предметно-ігрові дії та закладаються основи сюжетної гри. Від дій з реальними предметами відбувається перехід до дій з уявними предметами. Потім виникають умовні дії-жести і, нарешті, заміщення дії та предмета словом. Процес прогресивний, тому що розвивається інтелектуальна діяльність дитини за рахунок переходу від практичних або ігрових дій до дій в розумовому плані з символічними знаками.

Умовно виділяються наступні етапи становлення ігрової діяльності. Так, спочатку у дитини з'являються специфічні маніпуляції з предметами, потім предметні і предметно-ігрові дії з іграшками, потім настає етап дій з предметами-замінниками в сюжетній грі, потім – дії з уявними об'єктами та перехід до умовних дій-жестів, і тільки потім відбувається етап становлення сюжетно-рольової гри, де дія або предмет заміщується рухом і словом.

Весь цей процес є перманентним, взаємозумовленим і залежним від певних педагогічних умов, серед яких найважливішими є наступні:

- організація ігрового куточка та обладнання його відповідно до поставлених завдань навчання гри;
- наявність спеціально підготовленого дорослого, який готовий грати з дитиною на її рівні потреб і вміє поставити перед дитиною ігрове завдання в емоційному плані, а також допомогти дитині вирішити ігрове завдання доступними для неї способами: за наслідуванням, використанням вказівного жесту, або за зразком, за мовленнєвою інструкцією тощо;
- регулярність та повторюваність навчання ігровим діям;
- поступове ускладнення програмних завдань навчання та ігрових дій.

Як зазначається в психолого-педагогічній літературі, методи навчання являють собою систему прийомів у різноманітному поєднанні в залежності від специфіки змісту навчання і виховання, мети, конкретних дидактичних та корекційно-виховних завдань, реальних засобів та умов навчання. У практиці навчання дітей зі стійким порушенням пізнавальної діяльності застосовуються традиційні методи навчання і виховання: наочні, словесні, практичні та їх різноманітні комбінації. Однак специфіка застосування цих методів для роботи з дітьми зазначеної категорії полягає у тому, що серед них переважають методи практичного спрямування. Досить важливими для дітей дошкільного віку виявляються показ та наслідування, що супроводжуються вдалим мовленнєвим коментарем дорослого. Словесна установка дорослого у формі висловлювань «дивіться на мене», «робіть, як я» організує увагу дітей та сприяє засвоєнню дітьми послідовності виконання тих чи інших дій.

2.4.2. Основні методи та прийоми формування творчої гри

На *першому році* навчання дефектолог організовує спостереження дітей за предметно-ігровими діями дорослого, навчає їх відтворювати, наслідуючи діям педагога при обігранні сюжетних і дидактичних іграшок («Погодуємо зайчика», «Покатаємо ведмедика», «Покачаємо ляльку», «Мотрійка прийшла в гості», «Пливи, качечка!», «Пригости ляльку!»). У процесі виконання цих дій педагог повинен прагнути викликати емоційне ставлення дитини до обіграної іграшки, підтримувати інтерес до різноманітних дій з іграшкою.

Так, в гості до дітей приходять різні ляльки, ведмедик, собачка, зайчик. Педагог показує дітям, як можна цікаво грати з ними. Ці заняття потрібно обов'язково проводити в ігровому куточку. Посадивши дітей на килим, педагог налаштовує їх на цікаву гру. Наприклад: педагог «приводить» у гості до дітей ляльку, називає її на ім'я, знайомить з нею кожного з малюків. Разом з педагогом діти розглядають ляльку, звертають увагу на те, яке в неї миле личко, блакитні очі, м'яке волосся, як охайно одягнена лялька. Педагог викликає у дітей симпатію до ляльки, стимулює дітей до вступу в емоційний контакт з лялькою, викликає лепет та окремі слова («Ай-ай! Ляля, привіт!»). Пропонує їм погладити її по голівці, походити з нею по кімнаті або покатати її в колясці.

Значний інтерес у дітей викликають ознайомлюючі ігри з іграшками-тваринами. Педагог звертає увагу дітей на вигляд тварин (ведмедики і зайчики), пропонує їм погладити іграшку-звірятко, «погодувати» її цукеркою, морквою. Кожному з малюків пропонується взяти іграшку в руки, пограти з нею: потанцювати з ведмедиком, поводити його по групі, показати, які цікаві іграшки є у дітей. Проведення ознайомлюючих занять викликає у дітей бажання діяти з іграшками, емоційно заряджає їх. Однак зрозуміло, що одного показу абсолютно недостатньо. Необхідно проведення кропіткої систематичної роботи з навчання кожного з вихованців вмінню діяти з іграшками.

Під час формування у дітей конкретних ігрових умінь слід передусім приділити увагу діям з лялькою. Відомо, що лялька займає особливе місце серед іграшок. Вона є заміником людини в іграх дітей. Тому до неї має бути сформоване особливе емоційне ставлення. Формуванню позитивного ставлення сприяє оволодіння дітьми конкретними діями з лялькою, такими як годування ляльки, її роздягання і одягання, вкладання спати в ліжечко, прогулянка з лялькою в колясці. Кожній з цих дій слід навчати дітей на спеціальних заняттях. Познайомивши дітей із лялькою, викликавши у них інтерес до неї, педагог переходить до навчання ігрових умінь діяти з нею. Перші заняття повинні бути присвячені процесу годування ляльки.

Об'єднавши дітей у групи (з урахуванням рівня сформованості їх ігрових умінь), педагог обирає відповідну методику навчання. Кожній дитині пропонують погодувати ляльку

так само, як це робить дорослий. «Голодних» ляльок саджають за столики, перед ними стоять тарілки з «кашею». Педагог і діти беруть ложки та починають «годувати» ляльку. Виконуючи цю дію, дефектолог звертає увагу дітей на те, як потрібно правильно «зачерпнути» ложкою «кашу», як слід підносити її до рота ляльки, щоб ляльку не забруднити. Педагог уважно стежить за діями дітей, у разі необхідності допомагає їм шляхом спільних дій, тобто бере руку дитину в свою руку і підносить ложку з «кашею» прямо до рота ляльки. В результаті такого навчання діти здобувають необхідні ігрові навички. Навчаючи дітей, ні в якому разі не можна щоразу відтворювати одне й теж саме заняття, тематика повинна бути найрізноманітнішою. Так, наприклад, годуванню ляльки діти можуть навчатися на таких заняттях: «Сніданок ляльки», «У ляльки гості», «День народження ляльки Катрусі», «Нагодуємо Маринку смачним обідом» і т.п. Не слід забувати про те, що навик можна вважати сформованим лише тоді, коли дитина здатна відтворити аналогічну дію з іншим об'єктом. Навчивши дітей годувати ляльку, треба запропонувати їм погодувати ведмедика, зайчика. Для того щоб максимально викликати у маленьких дітей інтерес до дії, можна ввести до гри натуральні продукти – годувати кашею, хлібом, морквою тощо. Навчаючи дітей, педагог повинен вести себе емоційно, зацікавлено.

Розумово відсталі дошкільники можуть відображати в грі тільки те, що їм добре знайомо, тому для розвитку гри необхідно збагачувати життєвий досвід малюків. Це можна робити різними способами. Наприклад, звертати увагу дітей на справи дорослих: спостерігати, як вихователь або нянечка миють посуд, застеляють ліжка, годують, одягають, вмивають малюків. Під час прогулянки можна разом з дітьми подивитися, як водій лагодить машину, двірник чистить сніг тощо. Вихователь повинен обговорити з дітьми все, що вони бачать, прокоментувати дії малюків та свої власні дії. Так, під час обіду він може сказати: «Зараз ми будемо їсти. Спочатку я зав'яжу всім серветки, щоб не забруднити платтячка та сорочки. Ось Катрусина серветочка, ось Наталчина. Дивіться, тітка Олена несе супчик в тарілочках. Де наші ложечки? Давайте всі візьмемо ложечки і почнемо їсти. Ось як добре всі дітлахи їдять. А це компот у чашці. Візьмемо чашечку за ручку, будемо пити. Всі п'ють, і Діма, і Ірочка. І ти теж, Даринко, п'єш компот? От молодець!»

Корисно також обговорювати з дітьми домашні справи дорослих. Вихователь може розповісти малюкам, які справи бувають у дорослих (мама пере, бабуся прасує, тато купує продукти), поцікавитися у дітей, що мама готувала на обід, хто ввечері вкладає їх спати і т.п.

Протягом дня бажано залучати дітей до посильної участі в житті групи (пропонувати їм допомогти принести тарілки, розкласти ложки, роздати хліб або булочки, витерти серветкою стіл, поправити ковдру і подушку на ліжечку після денного сну, подати дорослому шкарпетку, коли той одягає когось із однолітків та ін.).

Збагаченню життєвого досвіду дітей сприяє читання їм дитячих книжок, спільне розглядання та обговорення картинок, розповідання доступних розумінню малюків та цікавих для них епізодів з життя дорослих, інших дітей, тварин.

На початкових етапах навчання важливо виховати у дітей дбайливе ставлення до іграшок і навчити їх грати поруч, не заважаючи один одному. Для цього використовуються спеціальні прийоми: залучення уваги дитини до дій з іграшкою іншої дитини, обмін іграшками між дітьми, позитивна оцінка дитиною дій однолітка за підказкою дорослого. Дорослий виступає в цьому процесі посередником та організатором позитивної взаємодії дітей.

Отже, на першому році навчання для вирішення поставлених завдань доцільно використовувати такі методичні прийоми: демонстрація іграшки; показ педагогом дій з іграшками; спільні педагога з дитиною ігрові дії; навчання дітей виконання дій з іграшками за наслідуванням; самостійне обігравання іграшок.

Необхідно організувати їхнє повсякденне життя в дитячому закладі таким чином, щоб воно було джерелом нових вражень та уявлень. З дітьми проводяться спостереження

за тим, що відбувається навколо них. Повсякденна робота няні, вихователя, медичної сестри та інших повинна спостерігатися дітьми, а потім відбиватися в змісті їхніх ігор. Важливо також систематично, а не раз на рік виводити дітей за межі групової кімнати, цілеспрямовано знайомити їх з життям дитячого закладу. Необхідно здійснювати з дітьми тематичні прогулянки та екскурсії, в процесі яких вони можуть спостерігати за різноманітною працею дорослих.

Знайомство з **театром** як з особливим світом художніх образів повинне відбуватися в атмосфері чарівництва, святковості, радісного настрою. З першої ж зустрічі важливо викликати емоційно-позитивний відгук у малюка, спонукати його до активного сприймання. Спочатку це будуть коротенькі інсценівки, наприклад, портретна замальовка та діалог вихователя і персонажа з дітьми:

Вихователь: «До вас прийшла лялька Катя в гарному платті. Що це у Каті? (Бантик). Так, це бантик. А це що? (Капелюшок, шапочка). Що у неї на ніжках? (Черевики). Давайте попросимо Катю потанцювати: «Катю, потанцюй! (Катя танцює) Катрусю, а наші діти також вміють танцювати. Подивися. (Діти танцюють під знайому мелодію)

Катя: «Я - лялька Катя. У мене гарні плаття та капелюшок. Я люблю співати. Я заспіваю вам веселу пісеньку». (Діти слухають пісеньку)

Вихователь: «Гарна пісенька? Приходь до нас, Катю, ще».

У першому діалозі з лялькою-актрисою дитину приваблює незвичайність поведінки ляльки, сама можливість спілкування з нею.

Слід використовувати театралізовані ігри на основі первинного досвіду спілкування з персонажем («Лялька Катруся виступає на концерті») та контактів з дорослими («На бабусиному подвір'ї»), ігри-імітації, що передають характерні рухи та звуконаслідування («Квочка та курчата», «Кішка та кошенята», «Літаки», «Автомобілі», «Бджілки» та ін.), ігри-імітації, що супроводжуються текстом (збирати квіти, літати як метелик, стрибати як зайчик, вмиватися як кішка та ін.).

Подальші зустрічі з іграшкою, улюбленою лялькою як з близьким, давно знайомим персонажем сприятимуть розширенню контакту з дітьми, залучення їх в ігрове спілкування. Потреба у самовираженні у дитини проявляється в мимовільному русі, підспівуванні, підігруванні на найпростіших музичних інструментах.. І якщо малюк внутрішньо поки ще не готовий включитися в спільну гру, то в подальшому участь у ній буде все більш привабливою за умови ненасильницького, природного входження в ігрову ситуацію.

На заняттях, частина яких займає театралізована гра, повинна панувати атмосфера імпровізації. Вихователь, спостерігаючи в процесі роботи за дітьми, виявляє найбільш активних, малюків і повертає до них увагу решти. Так, під час драматизації потішки «Пішов котик у лісок» дорослий використовує найменші прояви бажання дітей брати участь в грі. Вихователь показує іграшку дітям і вимовляє:

Пішов котик під лісок. (Діти наслідують ході котика.)

Вдягнув котик поясок. (Діти кладуть руки на пояс.)

Вбрався. (Діти милуються паском.)

Повернувся. (Діти повертаються і йдуть а іншу сторону.)

Став він люлечку качати: (Діти складають руки коліскою.)

Баю-бай. баю-бай. (Діти підспівують.)

Лягай. Галинко, скоренько.

Вставай, Галинко, раненько! (Вихователь підходить з іграшкою до дитини, кланяється та називає її ім'я.)

Гра повторюється 3-4 рази.

Імпровізуючи, відшуковуючи разом з дорослим пособи вирішення проблемно-ігрових

ситуацій («Наш ведмедик захворів», «У лисички немає хатки», «Зайчик загубив свої чобітки», «Лялька Оля забруднила платтячко», «Мавпочка чекає гостей», «Як розвеселити сумного ведмедика?») дитина поступово набуває досвіду художнього сприйняття: вслухається в слово, спостерігає за вразливістю рухів персонажа, інтонацією.

Виконання дій за зразком, багаторазові повтори рухів сприяють формуванню м'язових відчуттів, спеціальних навичок та умінь (показати свої ручки, виставити ніжку, притопнути, штовхнути, помахати хустинкою, покружляти, пострибати). Педагог фіксує успіхи кожної дитини, зазначає нові досягнення.

Діти обов'язково повинні брати участь у загальних святах дитячого закладу. В таких заходах, як правило, частина матеріалу спеціально розрахована на сприйняття дітьми цього віку.

З метою формування рольової гри широко використовуються **конструктивно-будівельні ігри**.

Вихователю важливо враховувати взаємозв'язок, взаємодію сюжетно-рольової та будівельної гри. Будівництво часто виникає в процесі сюжетно-рольової гри і викликаються нею.

Керівництво вихователя полягає у створенні ігрового середовища - відборі будівельного матеріалу. Дітям першого року навчання спочатку доречно запропонувати кубики, а пізніше – цеглинки. За розмірами кубики і цегла повинні бути такими, щоб малюки могли охопити їх рукою. Коли координація рухів рук дитини буде сформована на достатньому рівні, можна давати і більші за розміром кубики та цеглу для будівель на підлозі, на ділянці. Перевагу варто віддавати сталим будівельним матеріалам з дерева. Пластмасовий будівельний матеріал досить легкий, ковзає в руках, значно нестійкий в будівлях, а тому вони швидше руйнуються, що викликає засмучення дітей.

Матеріалу має бути достатньо для того, щоб могли грати всі охочі. В конструктивно-будівельних іграх розумово відсталих дітей цього віку відсутній задум або сюжет. Малюків приваблює сам матеріал. Вони розбирають кубики, переносять, перекладають їх, нагромаджують один на інший, руйнують стихійно виниклі споруди. Діти таким чином ознайомлюються з наданим будівельним матеріалом. Вихователю необхідно попереджати неорганізоване, не відповідне призначенню використання будівельного матеріалу, коли деякі діти кидають кубики, б'ють ними тощо.

Грі з будівельним матеріалом необхідно надати змістовний характер. Навколишній світ дітей ще складний для них. Тому малюкам вихователь пропонує доступний їм світ іграшок. Оббудовування іграшок і становить зміст будівельних ігор у молодших дітей. Дітей спонукають будувати для ляльок стільчики, ліжечка, для півника та конячки – подвір'я, парканчики та організовують на цій основі ігри.

У маленьких дітей ще немає досвіду будівництва, вони не можуть будувати самостійно. Вихователь підказує їм задум гри. Наприклад, показує знайому іграшку – маленьку лялечку, каже, що вона втомилася і запитує, що потрібно побудувати з кубиків для лялечки, щоб вона могла відпочити (стільчик, ліжечко). З трьох кубиків він тут же робить стільчик. Дитині вихователь дає коробок-скриньку, де знаходяться іграшки (лялька, маленький ведмедик) і будівельний матеріал (кубики, цеглинки) в достатній кількості, щоб побудувати стільчик, ліжечко. Діти розглядають іграшки та будівельний матеріал. Після цього вихователь пропонує будувати разом з ним, показуючи послідовність прийомів і дій, вчить дітей не поспішати, ставити кубики акуратно, заохочує намагання дітей і схвалює їх за успіхи.

На **другому році** виховання основні завдання корекційного навчання спрямовані на формування у дітей предметно-відображувальних ігрових дій, умінь відтворювати ланцюжок послідовних ігрових дій. При цьому важливо, щоб діти навчилися виробляти ігрові дії, виходячи з їх функціонального призначення; розвивати операційно-технічну сторону гри – діяти двома руками (утримувати, повертати іграшки тощо). З дітьми проводяться ігри:

«Доньки-матері», «Обігрування машини», «Мій веселий, дзвінкий м'яч», «Іграшки прийшли в гості», «Покатаємо звірятко», «Лялька співає та танцює», «Пригощаємо наших гостей», в яких дітей навчають діяти з іграшками за наслідуванням діям дорослого.

З досвіду керівництва грою молодших дошкільнят відомо, що появі інтересу сприяє застосування у грі реальних предметів та натуральних продуктів. Маленькі розумово відсталі діти охоче варять обід зі справжніх продуктів, із задоволенням обертають справжнє кермо, перуть білизну у воді милом та ін. Умовність потребує досить розвиненої уяви, що в свою чергу досить часто гальмує гру розумово відсталої дитини, позбавляючи її задоволення від здійснення ігрових дій. Тому на самому початку навчання сюжетно-рольової гри доцільно використовувати справжні предмети та натуральні продукти. Однак не слід перенасичувати ними гру. Досвід свідчить, що достатньо дати дітям один-два конкретні предмети, щоб зацікавити їх. Наприклад, діти досить легко обходяться без реальної води під час прання білизни ляльки та приготування обіду.

Було б неправомірно стверджувати, що розумово відсталі діти взагалі не здатні приймати умовних моментів у грі. Під час сюжетно-відображувальної гри, коли дитина виконує єдину ігрову дію – їсть ложкою з каструлі, для неї важливим є не те, що вона їсть, а те, як вона це робить – зачерпує їжу ложкою та підносить її до рота. І ложка, і каструля іграшкові, а вона діє з ними як з реальними предметами. Дитину, котра виконує певні предметні дії, захоплює функціональна сторона використання іграшки і не хвилює умовність – відсутність їжі. Інша справа – в сюжетній грі. Діючи з натуральними продуктами під час приготування обіду для ляльки, дитина отримує задоволення від того, що у неї все, як у мами – все справжнє. Діяльність набуває смислового навантаження, сприяє створенню ігрової ситуації, появі емоційного задоволення від гри.

Педагоги повинні прагнути до того, щоб діти засвоїли закономірність розвитку ігрової дії, під час якої одна з дій є підготовчою по відношенню до іншої. У вирішенні цього завдання доцільно використовувати два види роботи:

По-перше, спостереження та аналіз аналогічних дій в повсякденному житті. Рекомендується проводити цю роботу в процесі режимних моментів. Наприклад, після того, як діти вимили руки та готові приступити до споживання їжі, вихователь звертає їхню увагу на те, що вони спочатку вимили руки, а потім сідають їсти; готуючи дітей до сну, акцентує їх увагу на тому, що вони спочатку роздяглися, потім наділи піжами, а потім вже лягають в свої ліжечка.

По-друге, виконання дітьми таких ігрових дій, які вимагають від них попередньої підготовки. Наприклад, дорослий пропонує дитині: «Давай покупаємо у ванні доньку. Що потрібно для цього зробити?». Під керівництвом педагога дитина планує ігрові дії, а потім переходить до їх здійснення.

Звернення до повсякденного досвіду дітей, активне пригадування ними того, як поведуться вони в житті, сприяють розумінню логічної послідовності ігрових дій. Так, навчаючи дітей вкладання ляльки спати, педагог згадує: «Що спочатку треба зробити?» - «Треба її роздягнути», «А потім що будемо робити?» - «Потім треба надіти піжаму», «А потім що будемо робити?» - «Вкласти ляльку в ліжечко». Спочатку одна дитина наслідує дії педагога, а потім діти намагаються діяти самостійно.

Навчання, проведене з урахуванням зазначених методичних прийомів, дозволяє навчити дітей правильно з'єднувати окремі ігрові дії в логічний ланцюжок.

Для того, щоб збагатити та урізноманітнити ігри дітей, а також закріпити набуті раніше ігрові вміння й навички, необхідно вводити до гри дітей різноманітні іграшки. Шляхом показу педагог повинен привернути увагу дітей до іграшок-тварин, різноманітних ляльок, мотрійок, що використовуються як сюжетні іграшки. Перенесення засвоєних дій на нові іграшки, в

іншу, нехай схожу, але не тотожну ситуацію особливо важливо для розумово відсталих дітей, так як сприяє подоланню стереотипності мислення та діяльності дітей зазначеної категорії.

На цьому етапі навчання педагог повинен активно прагнути до того, щоб дитина використовувала матеріал для своїх ігор не тільки завдяки показу вихователя, а й з повсякденного життя. Керуючи грою дитини, педагог повинен підказати їй сюжетні дії, які вона мала б змогу неодноразово спостерігати в житті. Наприклад: «Твоя донька захворіла? Що потрібно зробити? Як їй допомогти?», «Ти нагодувала Таню, а посуд брудний, що потрібно тепер зробити?» тощо. Схожі інструкції в поєднанні з допомогою педагога досить добре сприймаються дітьми, сприяючи відображенню ними подій, учасниками яких вони були.

Програма пропонує розпочинати навчання сюжетно-рольових ігор з оволодіння дітьми ролями, які найбільш близькі їм за своїм змістом. Спочатку це ролі близьких дорослих, з якими дитина спілкується в повсякденному житті (мама, вихователька, няня). При цьому важливо, щоб дитина під час навчання не тільки зрозуміла, які саме ігрові дії вона повинна здійснити відповідно до прийнятої ролі, але й правильно відобразити відносини, що існують в житті. Це можливе лише в тому випадку, якщо цьому передують підготовчі (пропедевтична) роботи. Так, наприклад, навчаючи дитину грі «Доньки-матері», педагог допомагає їй створити відповідну ігрову ситуацію, вводять її у роль шляхом бесіди. Звертаючись до дівчинки, педагог говорить: «Ось ця лялька буде твоєю донькою. А ти - її мамою. Як тебе звать? - Мама Оля. А як ми назвемо твою доньку? - Света. Подивися, яка в тебе гарна донька. Які у неї сині очі, м'яке волосся. Погладь її по голівці. Ось так, добре. Світланка хороша донька, вона буде тебе любити і слухатися. А ти любиш свою донечку? Вона ще маленька, їй треба жаліти, любити. Ти будеш її одягати, ходити з нею гуляти, годувати її. А зараз звари для Світланки кашку, бо вона хоче їсти».

Центральне завдання другого року навчання розумово відсталих дошкільнят полягає в тому, щоб навчити їх виконувати елементарні рольові дії. Відомо, що передумови до виникнення рольової гри з'являються тоді, коли дитина відтворює дії оточуючих її дорослих. Ці дії за своєю природою двоякі. З одного боку, вони є діями, що виробляються самою дитиною, – це власні дії, а з іншого боку, – вони одночасно є діями іншої людини.

Знайомство дітей з **театром** на цьому етапі слід розпочинати з лялькового театру, який емоційно впливає на малят. Показуючи міні-п'єски в настільному театрі, на фланелеграфі, у техніці би-ба-бо, за допомогою окремих іграшок та ляльок, вихователь передає палітру переживань через інтонацію. Дітям даного віку доступно сприйняття контрастних станів настрою («весело – сумно»). Емоційніше всього малюки реагують на великі, яскраві іграшки. Всім хочеться встати до іграшки ближче, помацати, погладити, тобто висловити своє ставлення до неї. За допомогою таких іграшок можна влаштовувати для дітей маленькі концерти, розігрувати сценки-діалоги, показувати драматизації-замальовки. Застосування лялькового театру слід обмежити запровадженням одного-двох персонажів, які повинні рухатися з такою швидкістю, щоб малюки змогли за ними стежити.

Спільним у рекомендаціях щодо проведення театралізованого дійства є те, що всі слова та рухи персонажів повинні ясно визначатися, різнитися за своїм характером, настроєм, відбуватися в нешвидкому темпі. Дія повинна бути нетривалою. В процесі підготовки міні-спектаклів вихователю слід заздалегідь готувати місце для показу, оснащуючи його різним обладнанням, матеріалами та атрибутикою. Всі тексти педагог повинен вивчати напам'ять, щоб активніше «вживатися» у роль, встигати стежити за реакцією дітей та творчо взаємодіяти з ними.

Спостерігаючи за дітьми, чуйний вихователь дізнається про рівень розвитку їх емоційного світу, ігрових умінь та навичок. З метою усунення внутрішньої скутості малюків слід проводити спеціальні етюди, вправи на розвиток емоцій. Для цього пропонуються дітям

наслідувати різні стани-настрої, що підкреслюють почуття самих дітей або представлених персонажів. Слід використовувати виражальні можливості голосу, музики, руху (графічного зображення), акцентуючи на цьому увагу дітей, пропонуючи їм виражати настрої голосом та рухами. Такі найпростіші етюди, як «Сонечко встає» та «Сонечко сідає». в яких емоційний стан передається дітям за допомогою словесної (сонечко встає і сідає) та музичної (мелодія рухається вгору і вниз) установок, що спонукають виконувати відповідні рухи. Також слід проводити імпровізації на основі простих сюжетних пісеньок, казок, а також рухи перед дзеркалом («Помахай ручками», «Поплескай у долоні», «Потупоти ніжками», «Одягни хусточку», «Почепи намисто»). Під час виконання етюдів доречно використовувати запропоновані програмою віршики, примовки, потішки, пісеньки та заклички, близькі за тематикою.

Для дітей зазначеного віку передбачається подальший розвиток інтересу до **конструктивно-будівельних ігор**, використання створених будівель у сюжетно-відображувальних іграх, виховання уміння будувати за запропонованим зразком, навчання більш складних прийомів роботи.

Педагогу слід привчати дітей підбирати за зразком необхідні елементи будівельного набору (де такий?) за допомогою співвідносного та вказівного жестів.

Під час конструктивно-будівельної гри можна використовувати в якості зразків об'ємні фігури та пласкі зображення будівельного матеріалу, малюнків та ілюстрацій різноманітних конструкцій. Необхідно формувати у дітей ланцюжок послідовних дій, спрямованих на створення конструкції з будівельного матеріалу. Важливим є також формування вміння використовувати деталі конструкторів за їх призначенням та будівельних споруд в іграх.

Вихователь повинен навчити дітей створювати функціональні будівлі шляхом оволодіння прийомами «доповнення» (прикріпляти віконечка та двері до будиночка), «включення» (наприклад, навкруги побудованого будинку розташовувати дерева, дороги для транспорту, дитячі майданчики та ін.), обігрування будівель.

Педагог звертає увагу на навколишні предмети та споруди: лавочки в саду, парканчики, ігрові будиночки на ділянці, драбинки тощо, спонукає дітей відображати побачене під час конструктивно-будівельних ігор.

На **третьому році** навчання наступним етапом формування творчої гри буде оволодіння дітьми ролями з узагальненим значенням: вихователя, водія, лікаря, кухаря, продавця та ін. Кожна рольова гра вимагає проведення різнобічної підготовчої роботи. Так, для того щоб навчити дітей грати «у водія», вихователь повинен провести різноманітні екскурсії-покази, під час яких водій постане перед дітьми не тільки як виконавець ряду специфічних дій, але і як водій автобуса з пасажирями. При цьому слід приділити особливу увагу емоційному, моральному аспекту відносин: водій допомагає людям, він добрий, чуйний. Він везе в дитячий заклад дітей, а дорослих – на роботу тощо.

Необхідно продовжувати збагачувати уявлення дітей про взаємини між людьми, про зміст відображуваної діяльності в грі на основі спостережень за працею дорослих; формувати у дітей вміння грати не тільки поруч, але і разом, невеликими групами, об'єднуючись для вирішення ігрового завдання. У груповій кімнаті виділяється місце для проведення сюжетно-рольових ігор. Воно може складатися з лялькового куточка, який оформлюється у вигляді міні-квартири з усіма необхідними для цього атрибутами; супермаркету – касові апарати, товари для покупців, харчові пакети. Змістове обладнання лялькового куточка змінюється в залежності від того, як діти освоюють різні ігрові дії з лялькою, опановують різними ігровими діями (вкладання спати, купання ляльок, переодягання). Облаштування лялькового куточка пов'язується з різними темами сюжетно-рольових ігор, що пропонуються дітям. Важливим аспектом у підготовці та проведенні сюжетно-рольової гри є обладнання гри. Це обладнання

розгортається в зручному місці і залишається стаціонарно розгорнутим протягом всього періоду гри, частіше всього на один-два місяці. Решта сюжетно-рольових ігор, в які діти вже грали, розташовуються на спеціальних стелажах, у доступному для дітей місці, у спеціальних упаковках (коробках) з характерними символічними зображеннями. Так, з дітьми проводять сюжетні ігри «Доньки-матері», «Збираємо сина до дитсадочка», «Ми перемо одяг для доньки», «Магазин», «Аптека», «Прийом у лікаря», «На пошті», «Входини ляльки Маші», «Сім'я», «Водій везе пасажирів», «На будівництві», «Перукарня», «А у нас ялинка», «Супермаркети», «Дитячий садок», «Зроби меблі», «Поїздка на автобусі по місту», під час яких дітей вчать використовувати предмети та їх моделі, предмети-замінники.

Одним з важливих моментів в керівництві рольовою грою дітей на даному етапі є усвідомлення ними виконуваної ігрової ролі, а тим самим і підведення до справжньої рольової гри. Досвід роботи з розумово відсталими дошкільниками шостого року життя показує, що, виконуючи будь-яку роль, діти часто не усвідомлюють цього. Починаючи грати, вони, зазвичай, охоче приймають роль і діють відповідно до неї, однак дуже швидко зісковзують та переходять до звичайних дій з іграшками. У таких випадках педагог-дефектолог повинен втрутитися до процесу гри, нагадати малюку про обрану ним роль, з'ясувати, як дитина уявляє собі подальший перебіг гри. З'ясувавши, наприклад, що дитина грає «у водія», вихователь створює ігрову ситуацію: «Ти водій, ведеш автобус. Тебе на зупинці чекають люди, там стоять діти зі своїми мамами – вони зібралися до дитсадка, а автобуса все немає і немає. Їдь на зупинку, забери пасажирів». Емоційне включення педагога до процесу гри дитини сприяє усвідомленню дитиною своєї ролі, покращує усвідомлення взаємин між тими, роль кого він грає, та з тими, для кого він «працює».

Вагоме місце на шостому році життя розумово відсталих дітей займають **театралізовані ігри**. Для проведення театралізованих ігор використовуються пісеньки та потішки, авторські казки, казки-імпровізації, сюжет яких відображає найпростіші ситуації, що спрямовані на режисерську гру з образними іграшками, на гру-драматизацію. Театралізована гра може проводитися на основі програвання ситуації, яка створюється спільно дітьми та дорослими, під час якої дітей навчають передавати характери персонажів, використовуючи рухи, образотворчий жест і мову за активної підтримки дорослого. Дітям пропонують наступні ігри: «Ріпка», «Колобок», «Рукавичка», «Лисичка-сестричка і Вовчик-братик», «Котик і Півник», «Вовк і Козеня», «Лисиця, Заєць, Півень». Проведення таких ігор вимагає всебічної підготовчої роботи. Перш за все необхідно ознайомити дітей зі змістом казки, яка буде розіграватися дітьми надалі. Емоційна розповідь педагога, що супроводжується показом фігурок тварин, опис їхніх звичок, особливостей поведінки допоможуть дітям отримати елементарні уявлення про те, кого їм належить грати. Надзвичайно поживляють і наповняють гру дітей емоційним забарвленням костюми персонажів (або шапочки), ролі яких вони будуть виконувати. Важливо, щоб діти навчилися брати на себе різні ролі однієї й тієї ж казки, передавати за допомогою власних рухів різні образи. Так, наприклад, у грі «Колобок» дітей навчають передавати найбільш характерні звички зображуваних тварин (хитра красуня-лисиця рухається тихо, крадькома, виляє хвостом, говорить лагідно; ведмідь – вайлуватий, клишоногий, тупотить, промовляє грубим голосом; заєць - спритний, боягузливий, озирається навколо, ховається, вушками ворушить, прислухається, говорить швидко, тонким голосом тощо).

До кінця третього року навчання необхідно надавати можливість дітям самостійно обирати гру для спільної діяльності, драматизувати знайомі казки.

Поряд з цими іграми дітей вчать **обігрувати споруди**, створені колективно з великого підлогового будівельного набору («Автомобіль», «Трамвай», «Теплохід», «Дитячий садочок», «Ляльковий театр», «Дача», «Входини», «Зоопарк», «Катаємося по мосту», «Будівництво

гаража на кілька машин», «Їдемо в гості», «Їдемо до театру»). В процесі цих ігор діти вчаться спілкуватися невербальними (міміка, пантоміміка, жести) і вербальними способами. Важливо вчити дітей вимовляти висловлювання партнеру по грі, а не педагогу, який інколи непомітно підказує відповідні слова дитині. Це сприятиме позитивній взаємодії між дітьми. При цьому необхідно закріпити уміння у дітей входити у роль та виходити з неї, виховувати дбайливе ставлення до збудованих конструкцій, створених для гри, спонукати дітей зберігати ці споруди протягом декількох днів з подальшим їх обігриванням.

Діти ще не можуть самостійно відобразити в процесі будівельної гри те, що вони візуально сприймали у повсякденному житті. Вихователь, використовуючи зразок споруди, визначає та пояснює послідовність зведення будівлі: з чого починати, як продовжувати, перш ніж закінчити її. Разом з дітьми добирає потрібний матеріал, а вони під керівництвом педагога повинні створювати споруду.

Дітей спонукають оцінювати результат (побудовану споруду), намічати варіанти його використання в сюжетно-рольовій грі, пропонувати необхідні зміни та доповнення.

Таким чином, в процесі керівництва будівельними іграми у дітей цього віку розширюються їхні уявлення про довкілля, які вони використовують у грі. Доцільно навчати дітей будівельним прийомам шляхом використання дій за зразком та наслідуванням, а також спільної дії з вихователем та вправлення у повторних знайомих будівельних іграх. Педагог повинен тактовно допомагати дітям у самостійному виборі сюжетів будівельних ігор.

Розумово відсталі шостого року життя вже можуть здійснити самостійний перенос засвоєних способів гри в нову ситуацію. При цьому вони можуть домовлятися один з одним про те, яку гру обрати для спільної діяльності. Роль вихователя в цьому процесі – стимулююча; він може запропонувати дітям пригадати, що цікавого вони бачили вдома, в зоопарку, на прогулянці, у гостях і порадити використовувати ці спогади під час конструктивно-будівельної гри.

На *четвертому році* навчання триває робота з формування у дітей вміння розгортати сюжетно-рольову гру, здійснюючи кілька пов'язаних між собою дій причинно-наслідкової залежності. Наприклад: «Пошта», «У перукарні», «Будівельники», «Пожежники», «Дитячий садочок», «Сім'я», «Лікарня», «Відвідаємо хворого товариша», «Осінній ярмарок», «Ведемо доньку до лікаря», «Влаштуємо ляльці кімнату», «Ательє», «На зупинці», «Випікаємо бублики», «Побудуємо міст», «У ляльковому театрі», «Взуттєва майстерня», «Відкриваємо школу для ляльок».

Так, організовуючи з дітьми гру «Ведемо доньку до лікаря», педагог здійснює зв'язок дій в єдину причинно-наслідкову залежність: дитина захворіла, потрібно йти до лікаря, виписати рецепт, а потім йти в аптеку, купувати ліки. При цьому педагог вчить дітей передавати емоційний стан персонажів у процесі гри (радість, сум, тривога, страх, здивування).

Потрібно зазначити, що слід пропонувати дітям для гри різні предмети-замінники або використовувати одні і ті ж предмети в різних іграх. Це сприяє подоланню стереотипності та ригідності, що виникає при використанні однорідних предметів. Необхідно, щоб одна і та ж мотузка в одній грі позначала контури ставка, а в іншій грі використовувалася як канат для моряка. Можна використовувати цеглинки і як умовний місток через річку, і як будівельний матеріал.

Досить ефективно впливає на розвиток ігрової діяльності розумово відсталі дитини включення до процесу гри самого вихователя і керівництво ним грою не від свого імені, а від імені будь-якої іншої особи, роль котрої він бере на себе. Так, втілюючись у роль пасажера автобуса, котрий веде дитина-водій, педагог поглиблює ігрову ситуацію, пропонуючи різні варіанти гри: купує у водія квиток, просить називати зупинки і т.д. Органічно включаючись в гру дітей, педагог надає їй певного спрямування, підказує перебіг подій, допомагає розвинути сюжет.

На останньому році навчання особлива увага приділяється використанню символів, що мають освітню та соціальну спрямованість – знаків дорожнього руху (зебра, стоянка, перехід, світлофор, заборона руху), цифр, букв, узагальнених та загальноживаних символів і знаків (стрілки, хрест - аптека, силует фігури людини - туалет, буква «М» - метро, загальноживані торгові марки, ремісничі символи тощо) – в процесі сюжетно-рольових ігор «Вулиця міста», «Школа», «Поїздка до цирку», «Поїздка до театру» та ін.

До кінця навчання в дошкільному закладі важливо, щоб у дітей було стійке бажання грати в колективі однолітків, використовувати найбільш поширені знаки та символи, орієнтуватися за ними у процесі гри.

На сьомому році життя важливо закріпити вміння розумово відсталих дітей **драматизувати** знайомі казки та історії, продовжувати розвивати у вихованців уміння передавати за допомогою специфічних рухів характер персонажа, його особливості поведінки, вчити дітей попередньому плануванню етапів подальшої гри в процесі драматизації казок: «Червона Шапочка», «Морозко», «Снігуронька», «Двоє жадібних ведмедиків». Важливо, щоб педагог сам демонстрував способи передачі емоційних станів персонажів (горе, радість, подив), тоді з'являється можливість і у дітей передавати різні стани в процесі гри.

У жодному разі не слід вимагати від дітей заучування ролей. Достатньо, якщо вони відтворюватимуть матеріал близько до тексту казки. У процесі проведення гри-драматизації потрібно надати дітям можливість спробувати себе в різних ролях, спонукаючи їх максимально діяти в умовах уявної ситуації. Успішному проведенню ігор-драматизацій сприяє використання костюмів та різних атрибутів. Вони допомагають дітям усвідомити сюжет, проникнути в образ персонажа, втілитися у роль, нагадують, якщо дитина про неї забуває.

Після театралізованого дійства необхідно провести бесіду, під час якої вихователь запитує, чи сподобалася дітям гра, хто з героїв більше сподобався і чому, чи люблять вони самі виступати.

Для розвитку навичок рольового втілення та вміння діяти в уявному плані слід використовувати спеціальні тренувальні вправи – гімнастику. Гімнастика сприяє накопиченню інтонаційно-образних вражень, розвитку сенсомоторних, просторових уявлень. Змінюючи певні операції, можна домогтися виразності в окремих рухах, інтонаціях. Театрально-ігрові етюди та вправи позитивно впливають на розвиток психічних якостей дітей: сприйняття, асоціативно-образного мислення, уяви, пам'яті, уваги.

Для режисерської гри важливе місце займає настільний театр. Вихованці разом з педагогом із задоволенням розігрують у вільний час сюжети улюблених казок. Діти з легкістю пересувають фігурки площинного театру, розігруючи невеликі сюжети в самостійній грі. Найчастіше це драматизації народних потішок, пісеньок, примовок. Вихователь допомагає розширювати репертуар настільного театру, освоювати способи керування ляльками, прищеплює навички виразного вимовляння тексту. Ляльки власного виготовлення: вироби з глини, пластиліну та солоного тіста, іграшки з «кіндер-сюрпризів» урізноманітнюють процес гри в настільний театр.

Для дітей четвертого року навчання програма передбачає використання у **конструктивно-будівельній діяльності** конструкцій, що створені з дитячих будівельних наборів, конструкторів (Lego), плоских елементів, паличок, створення предметних та сюжетних картинок на зразок puzzle, елементів мозаїки. Що в свою чергу вимагає від дітей вміння попередньою планувати власну конструктивну діяльність (послідовність, вибір матеріалу, обов'язки під час виконання); визначати мету гри, застосовувати конструктивно-будівельні уміння за наочним зразком, малюнками, графічним зразком різних споруд.

Для старших дошкільнят рекомендуються різноманітні будівельні матеріали. Наприклад, конструювання з паличок за зразком та словесною інструкцією (будинок,

парканчик, ворота, фігуру людини тощо). Слід показати дітям, як користуватися тим чи іншим з них, як з'єднувати окремі частини, блоки, як робити споруди рухливими, міцними, красивими.

Необхідно спонукати дітей завжди обігрувати побудовані споруди, використовувати їх під час сюжетно-рольових та театралізованих ігор.

Таким чином, будівельні ігри при правильному керівництві ними є важливим засобом виховання і навчання розумово відсталих. Вони розвивають у дітей здатність творчого відображення явищ навколишнього життя, інтерес до техніки, елементи конструктивного мислення, художній смак, формують дружні взаємини.

Саме на четвертому році навчання програмою передбачено ознайомлення дітей з **іграми-експериментуваннями**. А саме: *ігри з піском та снігом, ігри з водою і мильною піною, ігри з папером, ігри з тінню, ігри з дзеркалом, ігри зі звуками*.

Вихователь ознайомлює дітей з властивостями снігу (мокрый, розсипчастий); піску (вологий, сухий); з ігровими способами практичних дій з піском, снігом та різними предметами (відерце, пасочки, совочки).

Під час ігор-експериментувань з водою та мильною піною вихователь ознайомлює дітей з властивостями води та піни. Граючи під керівництвом педагога у запропоновані ігри малюки набувають навичок практичного використання води та піни під час ігрової діяльності (діти топлять в тазу або у ванні маленькі м'ячі, гумові надувні іграшки, кульки від пінг-понгу, запускають у миску з водою, у калюжу, в струмочок різні предмети – човники, тріски, кораблики, камінці; спостерігають за ними, роблять хвилі, вітер, відправляють у плавання дрібні іграшки, виловлюють камінці сачком з води, змагаються, хто краще зіб'є піну в тазику тощо).

Під час ігор з папером діяльність педагога спрямована на оволодіння дітьми способів дії з папером, фольгою (змінання, нарізання ножицями шматочків кольорового тонкого паперу та здування їх).

За допомогою ігор-експериментувань з тінню, з дзеркалом та звуками розумово відсталі діти ознайомлюються з властивостями тіні та світла, дзеркала та набувають досвіду експериментування з тіньовим відображенням власних рук, іграшок, предметів; застосування дзеркала для оглядання кімнати, розглядання себе; збагачують уявлення про розмаїття звуків у природі; вчаться самостійно видобувати звуки за допомогою різних знарядь та предметів („Що шарудить, а що гримить?“).

2.4.3. Формування навичок ігрової діяльності під час ігор з правилами

Дитина пізнає світ шляхом спостереження та відтворення певних дій з реальними предметами. У розвитку предметної діяльності розумово відсталих дітей дошкільного віку слід виокремити орієнтовно-дослідні дії.

Називаючи незнайомий предмет, вихователь демонструє його функції та пропонує його малюку для обстеження. У цьому віці діти вже можуть наслідувати. Малюк досить складно орієнтується в предметному оточенні. В процесі дій з предметом для дитини важливим виявляється взаємодія та спілкування з дорослим, коли той промовляє конкретні дії, звертається до дитини, створюються ситуації, що сприяють розвитку мислення, емоцій, мовлення.

Основною формою організації навчання дітей в дошкільному закладі є заняття. **Дидактична гра**, включена до заняття, робить процес засвоєння навчального матеріалу захоплюючим та цікавим [8]. На перший план для дітей виступає ігрове завдання та ігрова дія (склади мотрійку; покажи (назви) тварину, зображену на картинці, знайди предмет серед інших, підкоти ближче велику кулю тощо).

Успішне керівництво дидактичними іграми насамперед передбачає відбір та продумування їх програмного змісту, чітке визначення завдань, визначення місця і ролі в цілісному корекційно-виховному процесі, взаємодію з іншими іграми та формами навчання. Воно повинно бути спрямоване на розвиток і заохочення пізнавальної активності, самостійності та ініціативи дітей, застосування ними різних способів вирішення ігрових завдань, повинно забезпечувати доброзичливі відносини між учасниками, готовність прийняти допомогу з боку дорослого.

На *першому році навчання* маленькі діти в процесі ігор з іграшками, предметами, матеріалами повинні мати можливість постукати, переставити, перекласти їх, розібрати на складові частини (розбірні іграшки), знову скласти і т.д. Але оскільки вони можуть багаторазово повторювати одні й ті ж самі дії, вихователю необхідно поступово переводити гру дітей на вищий щабель.

Наприклад, дидактичне завдання «навчити дітей розрізняти кільця за величиною» реалізується через ігрове завдання «збери пірамідку правильно». Показ способу дій містить в собі одночасно розвиток ігрової дії та нове ігрове правило. Вибираючи кільце за кільцем та одягаючи на стрижень, вихователь демонструє наочний зразок ігрової дії. Він проводить рукою по надітим кільцям і звертає увагу дітей на те, що башточка стає красивою, рівною, що зібрана вона правильно. Тим самим педагог наочно показує нову ігрову дію – перевірити правильність збирання пірамідки.

Інтерес до гри підігривається новизною: постановкою нових ігрових завдань, застосуванням нових ігрових дій та матеріалів. Наприклад, вихователь пропонує дидактичну гру «Одягнемо ляльку Катю». В різні пори року одне і те ж ігрове завдання буде виконуватися за допомогою різноманітного ігрового матеріалу: взимку - це теплий верхній одяг та взуття, влітку - легкий, відповідно до погодних умов. Якщо в перший раз діти одягають Катю на прогулянку, обираючи, що їй надіти із запропонованих речей, але за вказівкою вихователя, то в подальшому можна ускладнити завдання і надати їм можливість вибору одягу для ляльки. Таким чином поступово виховується самостійність у посильному самообслуговуванні.

Дослідження свідчать про те, що дидактична гра відповідна розвитку пізнавальної активності, якщо в ході неї задіяні розумові процеси, в результаті чого розширюються уявлення дітей про предмети, з'являються перші навички порівняння, узагальнення, наприклад, дитина вчиться розрізняти однорідні та різнорідні предмети та співвідносити їх за формою, кольором, розміром [8-10]. Такі ігри, як «Чарівний мішечок», цікаві малюкові тем, що він може не тільки розглядати наявні в мішечку предмети, але й навпаки відшукати їх, виконувати з ними різні дії (складати до купки предмети округлої форми; розставляти на одній полиці великі (маленькі) предмети і т.д.). Таким чином, в цьому віці дитина отримує перші початкові уявлення про еталони форми, кольору, величини. При цьому вихователь ставить у гри дидактичне завдання, задовольнити потребу дитини в ігровій діяльності та спілкуванні.

Познайомившись з новими поняттями (наприклад, форма, величина, колір), дитина може удосконалювати в дидактичній грі свої уявлення про них.

Постійне збагачення уявлень дітей відбувається не лише під час спеціальних занять, а й у повсякденному житті, протягом дня, проведеного в дитячому закладі, під час режимних моментів (ранкового приходу до групи, вмивання, зборів на прогулянку; на вулиці, під час їжі, вкладання спати).

Захоплюють розумово відсталіх малюків третього року життя дидактичні іграшки (пірамідки, кубики, мотрійки), дії з якими сприяють вдосконаленню координації рухів руки, розвивають окомір. Вихователь вчить їх складати пірамідки різних кольорів, різних форм і величин, також показуючи і варіанти поєднань кольорів. Наприклад, дітям пропонують розрізнити за величиною два предмети: підібрати великий м'яч для слоника і маленький

м'ячик для Мишеняти. Надалі педагог ускладнює завдання: потрібно підібрати дві ковдри однакового кольору («Слоник та Мишеня дружать, вони люблять, щоб у них все було однаково. Ось дві ковдри жовтого кольору. Скажіть, яке підійде для Слоника. А яке - для Мишеняти).

Вихователь вчить дітей розрізняти властивості відомих їм предметів. Наприклад, розглядають іграшки у груповій кімнаті, вчать виділяти властивості цих знайомих предметів: ось великий слон, ось маленька песик: на полиці сидять великий білий зайчик і його друг, маленький сірий зайчик: тут мотрійки вишикувалися в ряд, щоб співати, а остання – найменша. Педагог допомагає обстежувати предмети, які діти спостерігають щодня, але не звертають уваги на їх ознаки, наприклад, разом з ними виробляє багаторазові дії з мотрійками (складання та розкладання, співвіднесення за величиною).

Під час проведення ігор з правилами перед дітьми постають певні завдання, вирішення яких вимагає зосередженості, уваги, розумового зусилля, вміння усвідомити правила, послідовність дій, долати труднощі. Зазначений вид ігор сприяє розвитку у дошкільнят відчуття та сприймання, формуванню уявлень, засвоєнню знань. Ці ігри дають можливість навчати розумово відсталіх дітей різноманітним ефективним, раціональним способам вирішення тих чи інших розумових та практичних завдань.

Педагогу необхідно домагатися того, щоб дидактична гра була не лише способом формування у дітей певних знань та умінь, але й сприяла б загальному психосоціальному розвитку дитини, формуванню її здібностей та розвитку потенційних можливостей.

На **другому році навчання** продовжується сенсорний розвиток дитини, сприймання якої найбільш успішно формується за наявності сенсорних еталонів, з якими порівнюється досліджуваний об'єкт.

Дітей слід навчати виділяти не тільки форму, колір, величину предмета, а й фактуру; групувати предмети за наявним зразком. Наприклад, у грі «Збери за кольором» діти повинні зібрати з частин геометричні фігури, що різняться за кольором. Ця гра може проводитися з різними ускладненнями (підібрати фігури того ж або контрастного кольору; зібрати фігури, визначаючи кольори на вибір; відібрати предмети, зроблені тільки з паперу, і т.д.). При цьому необхідно вчити їх не тільки виконувати дію групування фігур за зовнішніми ознаками, а й правильно називати ознаки (наприклад, кольору).

Розумово відсталі діти часто не повністю розуміють та не дослуховують завдання до кінця. Зіткнувшись з труднощами, вони починають проявляти негативні емоції, припиняють гру. Вихователь повинен вміти утримувати увагу дітей, пояснюючи їм ігрові правила, порядок дій у грі, пропонуючи здійснити пробні дії, показуючи, як треба діяти.

Слід дбати про створення в процесі гри сприятливої емоційної атмосфери. Іноді педагог не звертає уваги на те, що дитина вже освоїла способи дій з певними предметами, і продовжує тренувати її в них. Використовуючи індивідуальний підхід, вихователь може навчати малюка більш складним прийомам роботи, активізуючи його дії.

Вихователь допомагає дітям виділити необхідну властивість для вирішення сенсорного завдання, застосовуючи елементи аналізу, порівняння, узагальнення. Використовуючи необхідний дидактичний матеріал, педагог проводить дидактичні вправи, що спрямовані на засвоєння окремих властивостей предметів, на місцезнаходження предмета в просторі (збирання мозаїчних візерунків, конструювання будівель з певних матеріалів), на способи взаємодії предметів (вкладання одних предметів в інші, провезення візків під будівельною конструкцією). У якості дидактичних матеріалів можуть виступати звичайні предмети, картинки, іграшки. Необхідно формувати у дітей уявлення про зовнішні ознаки предметів на прикладі речей, що оточують їх у повсякденному житті. Дітям пропонують різні зображення предмета (картинки, схеми), що співвідносяться з предметом.

У дидактичних іграх можуть висуватися різні ігрові завдання (збери в кошик предмети однієї форми; поклади у вазу овочі лише зеленого кольору; підбери такі ж предмети, як на картинці, дай кожному гравцеві (у колі) по одному гумовому м'ячу тощо). Можна використовувати у грі камінці, великі гудзики, формочки, пластилінові вироби та інший підручний матеріал.

Ігрові правила сприяють вихованню дисциплінованості дітей, окресленню кола їхніх дій; допомагають їм навчитися ладнати один з одним. Ігри з розрізними картинками також викликають інтерес у розумово відсталих дітей: «Накриємо на стіл», «Зелений город», «Наші іграшки», «Одяг» та інші, мета яких полягає в тому, щоб зібрати за зразком картинку з окремих частин.

Корисні та цікаві дітям цього віку різноманітні мовленнєві ігри. Застосування таких ігор сприяє розвитку мовлення, мислення дитини (формування словникового запасу). Словесні ігри часто засновані на фольклорному матеріалі («Плескаємо в долоньки», «Сорока-ворона», «Гуси-Гуси», «Дощик» та ін.).

При проведенні дидактичної гри важливо викликати у дітей бажання виконувати те чи інше завдання. Для цього вихователь вводить таких ігрових персонажів, які, за умовою, не вміють виконувати певні дії (одягнутися на прогулянку, зібрати пірамідку з кільцями зменшуючи або збільшуючи за розміром кілець, скласти розрізну картинку і т.д.), повідомляє про це дітям і пропонує їм допомогти героям домогтися успіху, навчивши їх діяти правильно.

Інтерес до дидактичної гри закріплюється, якщо дитина отримує задоволення від результату (позитивна оцінка, схвалення з боку дорослого).

Діти *третього року навчання* продовжують знайомитися з сенсорними еталонами та способами обстеження предметів. До знайомих дидактичних ігор, що використовуються вихователем на заняттях, вводяться певні посилені ускладнення. Так, у грі «Чарівний мішечок» діти можуть визначати геометричну форму предмета на дотик. У грі «Знайди той самий предмет» вони повинні не тільки розглянути і обвести по контуру предмети різних геометричних форм, але й також на дотик зуміти розрізнити їх та знайти подібні в іншій коробці. На початку гри вихователь не поспішаючи пояснює дітям правила таким чином, щоб вони зрозуміли, в чому полягає їх новизна.

У цьому віці діти не просто визначають ті чи інші предмети, а вчаться порівнювати і групувати їх, виділяючи загальні ознаки, розрізняти предмети за призначенням. Наприклад, в іграх «Підбери пару», «Візерунчастий килимок», «Для чого це потрібне» вони групують предмети за величиною та кольором, визначають призначення предметів кухонного посуду, меблів, одягу. Таким іграм передують дидактичні вправи, завдяки яким вдосконалюється вміння дітей розрізняти різні за величиною та кольором предмети: із запропонованих великих і маленьких кульок, камінчиків, гудзиків вони відбирають парні предмети, розкладають у відповідні місця (комірки, коробки, полицки, кошики). На початку основної гри вихователь пояснює правила так, щоб діти, спираючись на досвід, отриманий у вправах, змогли грати досить вільно, отримуючи задоволення від гри.

Розумово відсталі діти цього віку не тільки можуть розрізняти предмети та їх основні форми, а й визначають положення предметів у просторі («Де сонечко?»). На початку гри діти навчаються визначати та називати місце положення сонечка: внизу - вгорі - сховалося (спить). Вихователь пояснює для них ігрове завдання: «Сонечко живе за хмаркою і рухається по небу не поспішаючи. Потрібно стежити за положенням сонечка, щоб, визначивши це положення, показати, що в цей час роблять діти. Сонечко вгорі – діти (прокидаються), роблять зарядку, їдять, граються, займаються; сонечко внизу – діти відпочивають, йдуть додому; сонечко сховалося – діти лягають спати. Спочатку в цій грі діти лише уважно стежать за сонечком, їх рухи ще досить скуті та формальні. З часом засвоєння ігрового завдання, зміст гри

збагачується, уточнюються ігрові дії, діти можуть використовувати сюжетну атрибутику. Також можна додати музичний супровід: кожен етап сходу і заходу сонечка матиме свою музичну характеристику (лейтмотив).

Дітям цього віку, як і раніше, подобаються ігри з дидактичними іграшками. Перш за все інтерес викликають яскраві, красиві іграшки, що сприяють розвитку дрібної моторики рук (яскраві кубики приваблюють своїм кольором, стимулюють уяву, спонукають будувати небувалі споруди). Вихователю слід заохочувати дітей цікавим ігровим завданням.

Педагог повинен пам'ятати про те, що необхідно урізноманітнювати та постійно оновлювати ігрові сюжети, точно визначати дидактичне завдання для кожної гри, акцентуючи в ній найголовніше, необхідне. Наприклад, якщо головним завданням гри є розвиток мовленнєвої активності дітей, то, звичайно, не повинні бути втрачені естетичні та моральні завдання. Гра повинна вибудовуватися таким чином, щоб кожна дитина могла реалізувати в ній свої здібності та потенційні можливості, знайти свій інтерес, отримати задоволення від спілкування, результату гри.

Також в цьому віці діти починають освоювати настільно-друковані ігри, із задоволенням грають у дидактичні ігри, що зроблені руками старших дітей, наприклад, в лото, розрізні картинки («Збери за кольором»).

Вихователь може використовувати спеціальні типи дидактичних ігор: з парними картинками, на кшталт картинного лото, доміно з тематичними серіями картинок та ін. Початковий показ ігрових дій вихователем, пробний хід, заохочувально-контрольні значки, жетончики, фішки – все це також входить до фонду наочних засобів, що використовуються в процесі організації та керівництва іграми.

Діти **четвертого року навчання** з допомогою педагога можуть порівнювати, узагальнювати та робити найпростіші висновки. Вони не тільки складають ціле з частин, а й вчаться ділити його на рівні частини, сприймаючи співвідношення цілого і частини. Дидактичні вправи, на зразок «Ми ділили апельсин», «Кожному гостю – шматочок пирога», «Поділися з товаришем», допоможуть дітям вирішити поставлене завдання шляхом створення відповідної ігрової ситуації.

З метою навчання вимірювати величину предмета використовуються прийоми накладання та прикладання предметів (чи підходить ведмедик у ліжечко, машині – гараж, який ляльці підійде плаття).

У дидактичній грі «Обери стрічки» діти також діють з предметами, накладаючи їх або прикладаючи до зразка; шукають стрічку іншого (такого ж) кольору та розміру, широкую, вузьку тощо. В інших іграх, порівнюючи предмети за формою, вони розрізняють овали, кола, трикутники, чотирикутники. Дидактичні вправи допоможуть дітям підібрати фігури відповідно до ігрового завдання («Кола та овали для Лисиці й Зайчика». «Килимки з кутами») різного ступеня складності. Ускладнити завдання можна, пропонуючи їм підібрати фігури певної величини (два великих трикутники і один маленький), кольори (синій кружечок, червоний трикутник, зелений чотирикутник – за вибором), матеріал (всі фігури дерев'яні та однієї величини).

Орієнтування в просторі розвивають вправи на визначення місцезнаходження різних предметів відносно один одного або відносно самої дитини («Встань так, щоб видно було вулицю», «Де ти стоїш?», «Перед вікном», «Позаду столу», «Збоку від шафи», «Праворуч від стільця»). Цікаві дітям ігри, під час яких треба визначити, що змінилося.

Дидактична гра сприяє вирішенню завдань морального виховання, розвитку у дітей товариськості. Вихователь ставить дітей в такі умови, які вимагають від них уміння грати разом, регулювати свою поведінку, бути справедливим і чесним, поступливим і вимогливим.

Слід намагатися привчати дітей грати самостійно в дидактичні ігри, настільні ігри, які засвоїли на заняттях з педагогом. Вихователь повинен розширювати коло наявних в побуті дітей дидактичних ігор, продумувати перспективу їх розвитку так, щоб зміст ставав більш цікавим, вводилися нові правила, змінювались ігрові умови. Під час гри педагог зазначає, яким чином включався в гру кожна дитина, чого їй не вистачало для активної участі: які вміння та навички закріпилися, над чим ще слід працювати; оцінює результативність гри.

За допомогою словесних пояснень, вказівок, вихователь спрямовує увагу дітей, впорядковує, розширює досвід. Мовлення його сприяє збагаченню словника дошкільнят, оволодінню різноманітними формами навчання, сприяє вдосконаленню ігрових дій.

Керуючи іграми, вихователь використовує різноманітні засоби впливу на дошкільників. Наприклад, виступаючи в якості учасника гри, він непомітно для них спрямовує гру, підтримує їхню ініціативу, співпереживає. Іноді педагог розповідає про певну подію, створює відповідний ігровий настрій та підтримує його протягом усієї гри. Він керує розвитком ігрових дій, виконанням правил і непомітно для дітей підводить їх до певного результату. Підтримуючи та пробуджуючи дитячу діяльність, педагог робить це як безпосередньо, так і опосередковано: висловлює здивування, жартує, використовує різного роду ігрові сюрпризи тощо.

Треба пам'ятати, з одного боку, про небезпеку надмірного підсилення навчальної мети, що може призвести до послаблення ігрового результату, а з іншого, захопившись цікавістю, відійти від корекційної мети та навчального завдання гри.

Закінчуючи гру педагог повинен викликати у дітей інтерес до її продовження, створити радісну перспективу. Зазвичай він говорить: «Наступного разу будемо грати ще краще» або: «Нова гра буде ще цікавішою».

2.4.4. Настільні ігри-посібники

До настільних ігор належать різноманітні ігри-посібники на зразок розрізних картинок, предметного лото, доміно; тематичні ігри («Де що росте», «Коли це буває», «Кому це потрібно» тощо); ігри, що вимагають рухової активності, вправності і т.д. («Ковпачки, що літають», «Влучно у ціль» та ін.); ігри на зразок мозаїки. Всі ці ігри відрізняються від ігор з іграшками тим, що зазвичай проводяться за столиками, вимагають присутності 2-4 партнерів. Настільно-друковані ігри сприяють розширенню кругозору дітей, розвивають кмітливість, увагу до дій товариша, орієнтування в мінливих умовах гри, вміння передбачати результати власної дії. Участь у грі вимагає витримки, суворого виконання правил та забезпечує радісну атмосферу.

Малюкам потрібні ігри з доступним змістом. На картках лото, парних картинках, книжках-ширмах зображуються іграшки, предмети побуту, найпростіші види транспорту, овочі, фрукти. Підбір картинок парами, відповідних картинок до основної картки, назва зображеного предмета, тієї чи іншої якості сприяє розвитку словника, короткого пояснюючого мовлення (яблуко червоне та росте на дереві; морквина помаранчева та росте на грядці).

Для дітей старших груп цікаві настільно-друковані ігри, в яких відображені явища природи, представлені різні види транспорту («Хто на чому їздить, плаває, літає»); діють герої казок, мультфільмів. Ці та подібні їм ігри вимагають від дітей згадування та застосування знань, засвоєних на заняттях, в процесі спостереження під час екскурсій. Цінними та цікавими для старших дітей є ігри, в змісті, в ігрових діях і правилах яких присутній елемент змагання у спритності, точності, швидкості, кмітливості («Настільний кільцекид», «Настільні кеглі», «Дзига» та ін.).

Особливу групу складають ігри-забави (ігри-потішки). У них яскраво виражений елемент незвичайного, несподіваного, смішного, містяться жарт, необразливий гумор. Основне їх призначення - повеселити, потішити дітей, порадувати їх. Зміст і правила багатьох ігор вимагають або швидкої ігрової дії, або відстроченої. Одні з них викликають швидку,

часто несподівану реакцію, а інші навчають дітей проявляти вольове зусилля. До ігор-забав відносяться такі відомі, як «Злови зайчика», «Піжмурки з дзвіночком» (визначення напрямку за звуком), «Хто швидше збере картинку» (на координату рухів) та ін.

Рухливі ігри насамперед засіб фізичного виховання дітей. Вони дають можливість розвивати та вдосконалювати рухи вихованців, вправлятися в бігу, стрибках, лазінні, киданні, ловлі і т.д. Різноманітні рухи вимагають активної діяльності загальних та дрібних м'язів, сприяють кращому обміну речовин, кровообігу, диханню, тобто підвищенню життєдіяльності організму. Таким чином відбувається формування здоров'язберезувальної компетенції.

Рухливі ігри впливають також і на нервово-психічний розвиток дитини, формування важливих якостей особистості. Вони викликають позитивні емоції, розвивають гальмівні процеси: під час гри дітям доводиться реагувати руховими діями на одні сигнали і утримуватися від руху під час інших. У цих іграх розвивається воля, кмітливість, сміливість, витривалість, швидкість реакцій та ін. Спільні дії в іграх емоційно зближують дітей, забезпечують їм радість від подолання труднощів та досягнення успіху.

Джерелом рухливих ігор з правилами є народні ігри, для яких характерні яскравість задуму, змістовність, простота та цікавість.

Зміст гри визначається рухами, які входять до її складу. У програмі розвитку розумово відсталих дошкільників для кожної вікової групи дітей передбачені рухливі ігри, в яких всебічно розвивається рухова діяльність: біг, стрибки, лазіння тощо. Ігри підібрані з урахуванням вікових особливостей дітей, їх можливостей виконувати ті чи інші рухи, дотримуватися ігрових правил.

Правила в рухливій грі виконують організуючу роль: ними визначається її перебіг, послідовність дій, взаємини гравців, поведінка кожної дитини. Правила зобов'язують підкорятися меті та змісту гри; діти повинні вміти ними користуватися в різних умовах.

У молодших групах вихователь пояснює зміст і правила під час гри, в старших – на початку гри. Рухливі ігри організуються у приміщенні та під час прогулянки з невеликою кількістю дітей або з усією групою. Вони входять також до складу фізкультурних занять. Після того, як діти засвоять гру, вони можуть гратись у неї самостійно.

Підбираючи рухливу гру, вихователь враховує відповідність її характеру рухової діяльності, доступність правил та змісту дітям даного віку. Він стежить за тим, щоб у грі брали участь усі діти, виконуючи всі необхідні ігрові рухи, але не допускаючи надмірної рухової активності, що може викликати їх перезбудження та стомлення.

Старших дошкільнят необхідно навчити грати в рухливі ігри самостійно. Для цього треба розвивати у них інтерес до цих ігор, надавати можливість організовувати їх на прогулянці, в години дозвілля, на святах і т.д.

* * *

Таким чином, врахування закономірностей дозрівання дитячого організму, знання його фізіологічних особливостей, розуміння особливостей психофізичного розвитку, спричинених основним дефектом, – все це необхідно приймати до уваги під час використання методів та прийомів корекційно-виховної роботи з формування ігрової діяльності у розумово відсталих дошкільників.

Неприпустимо порівнювати досягнення дитини з показниками розвитку інших дітей. Показники індивідуального розвитку прослідковуються в динаміці та оцінюються у однієї дитини-дошкільника на різних вікових етапах та на різних етапах навчання. При цьому слід враховувати, що після тривалої хвороби або лікування психофізичний стан дитини може змінитися, а сформовані ігрові навички — частково втратитися. Концентричний підхід до організації занять та ігрової діяльності у групі дозволить певним чином компенсувати негативні наслідки.

3. ДИДАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ З ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Дидактичні матеріали становлять частину комплексу навчально-методичного забезпечення *«Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей в спеціальних дошкільних закладах»*

У запропонованому комплекті представлено орієнтовний перелік ігор за роками навчання та варіативні ігри, ігри-заняття, які мають певну структуру (завдання, ігровий матеріал і наочні посібники, форма роботи, форма заняття, опис та прийоми проведення гри, поради вихователю). А також подано наочний ілюстративний матеріал (предметні картинки та сюжетні ілюстрації до різних видів ігор), що може бути використаний вихователями та педагогами-дефектологами під час проведення занять з формування ігрової діяльності у розумово відсталих дітей дошкільного віку.

Використання дидактичного матеріалу сприятиме підвищенню ефективності корекційно-розвивальної та виховної роботи з формування ігрових вмінь та навичок у розумово відсталих дошкільників, спрямованих на розвиток зорових та слухових орієнтовних реакцій, мислення, пам'яті, розуміння мовлення, формування передумов для розвитку активного мовлення, розвиток дрібної моторики, дій з предметами.

Комплект ігрового дидактичного та наочного матеріалу розрахований для творчого використання, що обумовлюється варіативністю методів та прийомів, спрямованих на досягнення корекційно-розвивальної мети та гнучкістю у підборі матеріалу.

3.1. Орієнтовний перелік ігор за роками навчання

1-й рік навчання та виховання

Творчі ігри:

„У нас в гостях лялька Катя”, „Лялька Катя танцює і співає”, „Ведмедик і кошеня”, „Одяг ляльки Каті”, „Вежа з кубиків”, „Будиночок”, „Доріжка”, „Катай машини по доріжці”, „Миємо руки ляльці Каті”, „Сніданок ляльки”, „Лялька Таня і лялька Маша”, „Прогулянка малюків”, „Малюки катаються в колясках”, „Прання дитячої білизни”, „Одягнемо ляльку на прогулянку”, „Парканчик”, „Різні будиночки”, „Купання малюків”, „Поїздка ляльок до зоопарку”, „Лялька захворіла”, „Пригощання ляльок (мотрійок, звірят) чаєм”, „Кімната для Олі”, „Постіль для ляльки”, „Покачати ляльку”, „У ляльок (звірят) новорічне свято”, „Ляльки (звірята) прикрашають ялинку”, „Собака та цуценята”, „Будиночок для песика”, „Лавка для мотрійки”, „Доріжка для котика”, „Кішка та кошенята”, „Прогулянка з ляльками”, „Поїздка малюків до лісу”, „До нас завітали звірята (ляльки)”, „Катаємо ляльку (ведмедика, зайчика) на автобусі”.

Дидактичні ігри:

„Котиться – не котиться”, „Сховай кульку в долоньки”, „Кольорові сходи” (нанизування кілець на стрижень), „Покатай кулька” (з лотка), „Кольорові кульки”, „Катання кольорових кульок у ворота”, „Дрібниці” (складання дрібних предметів у посудину з вузьким або широким отвором), „Кулька - кубик”, „Кидаємо кульки”, „Кольорові вежі”, „Великий-маленький”, „Хто правильно закриє каструльки?”, „Пірамідка”, „Посадимо грибочки”, „Розклади правильно”, „Викладаємо доріжку з квітів” (мозаїка), „Закрий коробочки різної форми”. „Велику кульку – у велику коробку”, „Зберемо мотрійку” (двоскладову), „Побудуємо вежу”, „Цікава коробка”, „Покатати ляльку”, „Дістань бублика”, „Парні картинки”, „Зберемо іграшки” (однакового кольору), „Знайди такий самий (однаковий)”, „Ловися, рибко”, „Кому це підходить?” (складання розрізних картинок з двох частин). „Кольорова мозаїка”, „Магазин

ляльок” (співвіднесення предметів з їх зображенням), „Поштова скринька”, „Зробимо намисто для ляльок” (нанизування), „Кожну намистинку у свою коробку (на свою мотузку)”, „Цікава коробка”, „Лялька їде в гості”, „Дістань кульку”, „Печемо пиріжки для ляльки”.

Рухливі ігри:

„Наздожени мене”, „Сонечко і дощик”, „Парасолька”, „Передай м'яч”, „Наздожени м'яч”, „З'їхати з гірочки”, „Великі і маленькі”, „Курочка – ряст”, „Зайчик біленький сидить”, „Квочка і курчата”, „Всі до мене”, „Хто далі”, „Покатаємося в автомобілі”, „Птахи махають крилами”, „Дерева гойдаються”, „День і ніч”, „Горобчики”, „Жабки”, „Хто в будиночку живе?”, „Горобці й автомобіль”, „Знайди свій будиночок”, „Пузир”, „Мій веселий м'ячик”, „Метелики на галявині”, „Коники”, „Сидить зайчик сіренький”, „Літачки”, „Птахи та кіт”.

Українські народні ігри:

„Летів горобчик”, „То горошок, то квасолька”, „Летіла бджола коло чола...”, „Сорока-ворона на припічку сиділа...”, „Ой, ну, ну, котику, не лізь на колодку...”, „А-а-а коточок, украв у бабусі клубочок...”, „Бити kota, бити, бо не хоче робити...”, „Ой піди на піч...” та ін.

Конструктивно-будівельні ігри:

„Будиночок для пташок”, „Будиночок для ляльки”, „Доріжка для пішохода”, „Гараж для машинки (трамвая)”, кімнатні меблі для ляльок (стілець, диван, стіл, ліжко).

2-й рік навчання та виховання

Творчі ігри:

„Мама купує доньку”, „Всі йдуть до фруктового саду”, „Мама годує Машу обідом”, „Мама збирає доньку в дитячий садок”, „Ліжечко для Катрусі”, „Маша лягає спати”, „Поїздка до осіннього лісу”, „Відкриваємо дитячий садок для ляльок”, „Поїздка на автобусі”, „Новосілля ляльки”. „Доньки-матері”, „Шофери”, „Вулиця”, „Гараж для машини”, „Наша донька захворіла”, „Диван для ляльки”, „У ляльки ялинка”, „Покатай доньку на санчатах”, „Поділися іграшкою з другом”, „Лялька пішла в магазин”, „Їдемо в зимовий ліс”, „Купуємо одяг для доньки”, „Поїздка до парку”, „Ми йдемо на свято”, „Новорічне свято у великому домі”, „Велике прибирання дому”, „День народження”. „Сім'я”, „Поїздка в гості”, „Прогулянка на весняну галявину”, „Мамин день”, „Ось які ворота”, „Поїздка в поїзді”, „Наш синочок захворів”, „Лікар”, „Лікар лікує сина”, „Швидка допомога”, „Моя сім'я у вихідний день”, „В магазині”, інсценування казок „Теремок”, „Колобок”, „Ріпка”.

Дидактичні ігри:

Ігри з народними дидактичними іграшками (мотрійки, пірамідки-пісочниці і т.д.): „Що змінилося?”, „Знайди відповідний будиночок”, „Що у ведмедика в мішку?”, „Постав посуд на потрібну полицю”, „Покатай такий ж кулька”, „Хто швидше збере?”, „Посади грибочок”. „Три ведмеді” (настільно-друкована гра), „Одягнемо ляльок на прогулянку” (використання площинних зображень ляльок та одягу), „Магазин ляльок”, „Відгадай, хто це?”, „Кому це потрібно?”, „Чого не вистачає?”, „Занимательная коробочка” (вибір трьох форм), „Кулькокид” (маленький, великий, найбільший), „Чарівний мішечок”, „Склеїв посуд”, „Прикрасимо ялинку кольоровими кулями”.

Рухливі ігри:

„Біжи, лови!”, „Підкоти до мене”, „Мій веселий м'яч”, „Сидить зайчик біленький”, „Мій веселий, дзвінкий м'яч”, „Сонечко і дощик”, „Біжіть до мене”, „Кури в городі”, „Підемо грати?”, „Знайди свій колір” (з прапорцями), „Збережи предмет” (з кубиками). „Лови і кидай - впасти не давай!”, „М'яч у ворота”, „М'яч з гірки”, „М'яч не втрачай”, „Не спізнися”, „Знайди прапорець”, „Сонечко і дощик”, „Пузир”, „Знайди свій будиночок”, „Кіт і миші”, „Жабенята”, „Коники”, „Квочка і курчата”, „Кольорові кеглі”. „Наздожени мене”, „Коти та горобці”, „Літаки”, „Пташки літають, пташки клюють”, „Шпаківні”, „Ось жабенята”,

„Зайчику, виходь”, „Курочка-чубатка”, „Сонячні зайчики”, „Принеси іграшку”, „По доріжці”, „Біжіть до мене”.

Українські народні ігри:

Хороводні ігри: „Розлилися води та на три броди”, „Ой, вмийтесь огірочки”, „Ой, летіла зозуленька”, „Вишні-черешні” (українська народна пісня в обробці М. Леонтовича), „Ой, у полі жито” (українська народна пісня), „Біла квочка” (слова В. Верховинця, мелодія народна), „Старий горобейко”, „Качка йде”, „Цить, не плач” (музика В. Верховинця, слова народні).

Примовки: „Павле-Равле, вистав ріжки”, „Бусол, бусол, коляда”, „Лелеко, лелеко...”.

Заклички: „Вийди, вийди, сонечко...”, „Не йди, не йди, дощику...”.

Лічилки: „Ходить кіт у траві”, „Тікав заєць через ліс”, „Зайчик, зайчик, побігайчик...”, „Я куплю собі дуду”.

Мирилки: „Вишні-черешні розвиваються”, „Мир миром, пироги з сиром”.

Конструктивно-будівельні ігри:

„Ліжко для ляльок”, „Місток для машин”, „Двоповерховий будинок для мотрійок”, „Гараж з воротами для вантажівок”, „Ігровий майданчик для ляльок”, „Кольорові прапорці” тощо.

3-й рік навчання та виховання

Творчі ігри:

„Доньки-матері”, „Збираємо сина до дитсадочка”, „Ми перемо одяг для доньки”, „Магазин”, „Аптека”, „Прийом у лікаря”, „На пошті”, „Новосілля ляльки Маші”, „Сім’я”, „Шофер везе пасажирів”, „На будівництві”, „Лікар”, „Перукарня”, „А у нас ялинка”, „Магазини”, „Дитячий садок”, „У лікаря”, „Зроби меблі”, „Поїздка на автобусі по місту”.

Ігри-інсценування: „Ріпка”, „Колобок”, „Рукавичка”, „Лисичка-сестричка і вовк-панібрат”, „Котик і півник”, „Вовк і козеня”, „Лисиця, заєць, півень”.

Дидактичні ігри:

„Зберемо осінні листя” (за кольором, розміром), „Ремонт іграшки”, „Склади листочок” (з частин), „Підбери за кольором”, „Не заблукай” (форма), „Геометричне лото”, „Збери грибочок”, „Склади грушу і яблуко”, „На який предмет схоже?”, „Хто де живе?” (величина), „Кому це підійде?”, „Розклади іграшки у свої будиночки (кошки)”. „Хто що втратив?”, „Переставити, як я”, „Зроби, як я”, „Кольорові кульки на ялинці”, „Знайди місце для мотрійки”, „Спіймай рибку”, „Знайди друга (однакові прапорці)”, „Клеїмо посуд (іграшку)”, „Одягнемо ляльку на прогулянку”, „Що змінилося?”, „Три ведмеді”, „Чого не вистачає?”, „Пошукай машину”, „Приберемо разом”, „Коли це буває?”, „Торгівля” (настільно-друкована гра, лото), „Транспорт” (настільно-друкована гра, лото).

Рухливі ігри:

„Зайчик сіренький сидить”, „Зайчик в гості збирається”, „Сонечко і дощик”, „У ведмедя у бору”, „Хитра лисиця”, „Пастух і стадо”. „Гуси-лебеді”, „Кудлатий пес”, „Кішка та горобці”, „Кішки-мишки”, „Мисливець і зайці”, „Лисиця в курнику”. „Огірочок-огірочок”, „Птахи у гніздах”, „Літаки”, „Птахи і кіт”, „Кольорові автомобілі”, „Кошенята і цуценята”.

Українські народні ігри:

Календарно-обрядові ігри:

„Ой ти, весно, весно...”, „Вийди, вийди, Іванку...”; *купальські:* „А ми рутоньку посієм...”, „Посію я ружу...”; *жниварські хороводні:* „Жали, женчики жали...”, „А сонечко котиться, котиться...”, „Закотилося за сонечко...”; *щедрівки та колядки:* „Нащастя, нга здоров’я, на Новий рік...”, „Коляд, коляд, колядниця...”.

Ігри-скоромовки:

„Хитру сороку спіймати морока...”, „Босий хлопець”, „Летів горобчик...”, „Ти, малий, скажи малому...”, „В горішнику горошина”.

Лічилки:

„Котилася торба...”, „Хобре-бобре, заховайся добре...”, „Біг пес через овес...”.

Ігри-мовчанки:

„Іду додому на зелену соломку...”, „Сміх...” та ін.

Ігри-небилиці:

„Як був мій дід маленький...”, „Закортіло киці в ліс на вечорниці...” та ін.

Ігри-примовки:

„Гайду, гайду, дай гриба і бабку...”, „Маслюк, маслюк, вистав ріжки” та ін.

Конструктивно-будівельні ігри:

„Автомобіль”, „Трамвай”, „Теплохід”, „Дитячий садок”, „Ляльковий театр” та ін.

4-й рік навчання та виховання

Творчі ігри:

„Пошта”, „У перукарні”, „Будівельники”, „Пожежники”, „Дитячий садок”, „Сім'я”, „Лікарня”, „Провідати хворого друга”, „Осінній ярмарок”. „Ведемо доньку до лікаря”, „Влаштуємо ляльці кімнату”, „Ателье”, „На зупинці”, „Випікаємо бублики”, „Побудуємо міст”, „У ляльковому театрі”, „Взуттєва майстерня”, „Відкриваємо школу для ляльок”, „Бабуся” (гра-інсценізація). „Кіоск”, „Поїздка в метро”, „Їдемо на дачу”, „У їдальні”, „У школі”, „Автобусний парк”, „Цирк”, „Бібліотека”, „До нас приїхав зоопарк”, „Червона шапочка” (гра-інсценування).

Дидактичні ігри:

„Наведи порядок”, „Чиє місце в ряду?”, „Підбери за формою”, „Підбери за кольором”, „Склади будиночок”, „З чого зроблено?”, „В саду та на городі”, „Кому що потрібно?”, „Літо – осінь”, „Зоологічне лото”. „Чого не вистачає?”, „свійські тварини”, „Вгадай за відбитком сліду”, „Хто це втратив?”, „Що це таке?”, „Зроби ціле”, „Ловися, рибко”, „Погодуй зайчика”, „Вірно – не вірно”, „Чого не стало?”, „Одягнемо ляльку”, „Пори року”. „Не заблукай!” (настільна гра), „Буває – не буває”, „Що змінилося?”, „Зроби картинку”, „Знайди форму в предметі”, „Колір і форма”, „Що намальовано?”.

Рухливі ігри:

„Котик та миша”, „Піжмурки”, „Кого назвали, той ловить м'яч”, „Мисливець і звірі”, „Чия ланка швидше вишикується?”, „Хто швидше докотить гімнастичний обруч до прапорця?”. „Встигни пробігти”, „Одягни кільце”, „М'яч у повітрі”, „Рівним колом”, „Чия команда швидше вишикується?”, „Перебіжки”. „Встигни пробігти”, „Одягни кільце”, „М'яч у повітрі”, „Рівним колом”, „Чия команда швидше збереться?”, „Перебіжки”.

Імітаційні вправи: ходьба та біг як кішка, ведмедик, стрибки, як у зайчика.

Українські народні ігри:

Жартівливі мовленнєві ігри:

„Киця-мура, де ти була...”, „Грицю, Грицю, до роботи...”, „Зайчику, зайчику, де ти був?...” та ін.

Веснянки:

„Вийди, вийди, Іванку...”, „Ой весно, весно...”, „Ой виходьте, дівчатка...” та ін.

Різдвяні вішуння:

„Щедрівочка”, „Летів горобець...” та ін.

Конструктивно-будівельні ігри:

„Автомобіль”, „Трамвай”, „Теплохід”, „Дитячий садочок для ляльок”, „Казковий будиночок”, „Вулиця міста”, „Поліклініка”, „Зоопарк”, „Стадіон”, „Річковий вокзал” та ін.

3.2. Варіативні ігри та ігри-заняття

Дидактичні ігри

Одними з найпоширеніших дидактичних ігор для дітей є ігри за наслідуванням, що імітують рухи та звуки тварин. Педагог звертає увагу дітей на те, як можуть себе поводити тварини та птахи, які дії можуть виконувати.

ГРА „Як ходить та співає півник, як бігає та гавкає песик”

Завдання: оволодіння предметною ігровою діяльністю, розвиток кругозору та образного мислення, розвиток мовлення та звуконаслідування дітей.

Ігровий матеріал і наочні посібники: іграшкові півник та песик, мішечок або будь-який предмет, в який можна сховати іграшку.

Форма роботи: групова.

Форма заняття: ігрова в поєднанні з елементами бесіди.

Опис та прийоми проведення гри. На початку заняття вихователька кладе на стіл іграшкових півника та песика. Підготувавши дітей до заняття, вона звертається до них із запитанням: „Хто це? Це півник. Який гарний півник!”, „Оленко, як співає півник?”, „Ку-ку-рі-ку” (повторюючи 2-3 рази), „А як він ходить? Сашо, подивися, як іде півник!” (Дорослий супроводжує свої слова показом: повільно пересуває іграшку, під час кожного кроку нахиляючи голову півника вперед). „Ось як іде півник. Півник йде та співає: „Ку-ку-рі-ку”” (повторює 2-3 рази).

Рухи півника, супроводжувані його співом, слід проводити стільки разів, скільки дітей бере участь в грі. Кожен рух починається у напрямку до когось із дітей. Коли півник дійде до дитини, дитина торкається його, при цьому дивується, видає радісні вигуки, вимовляє звуки. Дорослий запитує дитину: „Колю, як півник співає?”. Дорослий спочатку сам відповідає на це питання, а потім просить дитину повторити. Коли півник обійде всіх дітей, вихователь ховає його і запитує будь-кого з дітей: „Софійко, де ж півник? Сергію, де ж півник? Немає півника”.

Далі дорослий ставить біля себе песика та запитує дітей: „Андрійко, хто це? Таню, як гавкає песик? „Гав-гав!” - гавкає песик” (вимовляти слід 4-5 разів, уривчасто). Потім показує, як песик бігає. Песик до кожної дитини біжить швидко, гавкаючи при цьому. Обійшовши всіх дітей, песик зникає, а педагог запитує кожну дитину: „Де песик?”, - і сам же відповідає: „Немає песика, втік песик”. Діти вимовляють слово „немає” і висловлюють подив.

Потім вихователька дістає півника та песика і показує дітям: „От півник, ось песик. Вони прийшли до вас в гості, щоб ви з ними пограли”. І просить дітей повторити, як співає півник, як гавкає песик.

В кінці заняття ці іграшки можна роздати дітям, щоб вони могли вимовляти звуконаслідувальні слова, граючи з ними.

Всі дії і явища життя слід підкріплювати оцінними словами: „Яка гарна лялька!”, „Як добре ти вмєш стрибати!”, „Як ти швидко добіг до лави!”.

Такими діями дорослі показують своє емоційне ставлення, передають свої радісні почуття від сприйняття звуків, фарб, явищ природи і дії малюків. Поступово діти звикають слухати слова дорослого, а не тільки вивчати наочні посібники. Як же це втілюється на практиці? Візьмемо, наприклад, вірш А. Барто „Хто як кричить”: спочатку дітям послідовно показують іграшки: півня, курочку, курча. Діти зацікавилися, пожвавішали, побачивши їх. Емоції були спрямовані тільки на іграшки. А потім, дивлячись на них, малюта стали наслідувати крику тварин: „Ку-ку-рі-ку!”, „Ко-ко-ко!”, „Пі-пі-пі!”. З цими ж іграшками можна пограти, тоді працює зорове сприйняття. Вихователь використовує наочність, щоб закріпити у дітей поняття про іграшки, з якими вони неодноразово зустрічаються в іграх.

ГРА „Побудуй вежу з кубиків”

Завдання: навчання дітей вмінню зосереджено грати, накладати кубик на кубик, розуміти слова „зроби”, „вежа”; формування просторового мислення.

Ігровий матеріал і наочні посібники: кубики однакової величини (розмір сторін 8-10 см).

Форма роботи: індивідуальна. Максимальна кількість учасників - три.

Форма заняття: ігрова.

Опис і прийоми проведення гри. Дитині пропонуються чотири кубика. Вихователька спочатку сама будує вежу, старанно її підрівнюючи. Потім пропонує дітям: „Катю, побудуй вежу” і т. д. Якщо споруди дітей нестійкі, то на першому занятті вихователька сама їх виправляє, а потім пропонує дітям побудувати добре, рівно, „щоб вежа не впала”. Педагог може, взявши руку малюка, провести його долонею по поверхні вежі, щоб дитина відчула, чи рівна вона. Ця гра проводиться з дітьми, котрі вже трохи звикли до занять, тому при повторенні можна відразу запропонувати дітям: „Побудуємо вежу з кубиків”.

Педагог повинен перевірити, як діти виконують завдання, допомогти, кому слід, підбадьорити тих, хто намагається робити самостійно. Такі ігри проводяться з невеликою кількістю дітей, інакше вони залишаться без уваги дорослих, будуть пасивні під час гри.

Кожна дитина в процесі навчання будь-якій дії вимагає індивідуального підходу. Не всі діти однаково засвоюють матеріал, і нерідко вони починають робити не те, що потрібно, наприклад стукати кубиками по підлозі. Слід пояснити таким малюкам, що з кубиків можна будувати дорогу, вежу. Розумово відсталі діти ще не здатні долати труднощі, вони діють так, як їм зручно. Тому після показу дій для всієї групи корисніше показати ще раз, як треба виконати запропоновані завдання кожному малюку індивідуально. Дитина запам'ятовує дії дорослого. Потім їй пропонується зробити ту ж споруду самостійно, без допомоги вихователя.

ГРА-ЗАНЯТТЯ „Спорудження будиночка”

Завдання: ознайомлення дітей з навичками конструктивно-будівельної діяльності; навчання вмінню робити перекриття з використанням нового елемента - трикутної призми; запам'ятовування дітьми слів „віконце”, „дах”, „двері”.

Форма роботи: групова.

Форма заняття: ігрова.

Ігровий матеріал і наочні посібники: будівельний матеріал - цеглинки розміром 8x4x2 см, м'які або пластмасові іграшки.

Опис і прийоми проведення гри-заняття. Дітям пропонуються два варіанти споруди:

- 1) будинок з віконцем;
- 2) будинок з вікном і дверима.

Вихователька просить дітей побудувати будиночки для мотрійок або для тварин, потім показує, як будувати: дві цеглинки розташовують вертикально, зверху – дах з тригранної призми, і ще одна цеглинка з'єднує стіни, утворюючи віконце. У будиночок ставлять мотрійку або зайчика, які дивляться у вікно. У другому варіанті до споруди додається ще одна цеглинка, що зображає двері.

Зробивши такі будівлі, діти заводять і виводять іграшки, ходять в гості один до одного. Під час вільного часу вихователька створює умови для спорудження будівель під час самостійних ігор, нагадує, як можна їх обіграти.

Поради вихователю. Під час повторних ігор з будівельним матеріалом не завжди потрібен наочно-дійовий показ, слід частіше вдаватися до словесних вказівок. Вихователька повинен стимулювати у дітей бажання самостійно видозмінювати споруди – таким чином закладається основа для майбутніх творчих проявів.

ГРА з кільцями

Завдання: формування у дітей окоміру, орієнтації у просторі, розвиток дрібної та загальної моторики руки, вміння керувати палицею, зберігаючи правильний напрямок кінця палиці, штовхає іграшку. Важливість постановки такого завдання визначається умінням дітей отримувати необхідний результат.

Ігровий матеріал і наочні посібники: дитячі столики, кільця кольорові великого розміру (діаметром 5-8 см), палички.

Форма роботи: групова.

Форма заняття: ігрова.

Опис і прийоми проведення гри. Вихователька складає разом чотири столи в формі квадрата, садовить за них дітей та висипає на середину столу кольорові кільця великого розміру. Діти починають тягнутися до кілець руками. Педагог бере паличку і зі словами: „Рукою важко дістати кільце, будемо діставати паличкою” - присуває паличкою до кожної дитини по кільцю. Коли діти розглянуть кільця і потримають їх в руках, потрібно взяти у них ці кільця, даючи взамін кожному по паличці і знову покласти іграшки в центр столу. Потім вихователь пропонує дітям: „Тепер самі дістаньте кільця”. Якщо деякі діти будуть тягнутися до кілець рукою, то їм треба нагадати, що кільця можна дістати паличкою. Таку гру-заняття можна повторити 2-3 рази. Показуючи дітям, як пересувати кільце палицею, вихователь заводить кінець палиці всередину кільця. Якщо хтось із дітей присуває кільце іншим прийомом, то це не вважається помилкою.

Поради вихователю. Коли діти засвоять гру, то в подальшому можна варіювати її умови, замінюючи великі кільця дрібними, одноколірні-різнокольоровими; пропонуючи, наприклад, одній дитині дістати червоне кільце, іншому - синє, одному - велика, іншому-маленьке.

ГРА „Спіймай рибку”

Завдання: прищеплення дітям трудових навичок, розвиток загальної моторики, спритності.

Ігровий матеріал і наочні посібники: гумові іграшки, надувний басейн, сачки.

Форма роботи: групова.

Форма заняття: ігрова в поєднанні з бесідою.

Опис і прийоми проведення гри. Сачок потрібно не накидати, а підводити під плаваючу у воді рибку знизу так, щоб вона потрапила в сачок і її можна було б вийняти з басейну.

У невеликий басейн з водою (тазик, надувний басейн і т.п.) вихователька поміщає гумових рибок або качечок, ставить дітей навколо басейну і каже: „Подивіться, дітки, як рибки в воді плавають”. Потім показує їм ловлю іграшок сачком, примовляючи: „Спіймаємо рибку”. І пропонує 2-3 дітям взяти сачки та ловити: „Спіймай рибку, Михайлику, Катрусю, Сашо”, при цьому можна примовляти: „Ловись рибко, велика й маленька”.

Поради вихователю. Після гри дітям можна показати дерев'яну іграшку „рибалка”. Демонстрація цієї іграшки нагадає малюкам їх власну „ловлю” рибок, потішить їх, дасть можливість дітям активізувати вербальне мовлення, поговорити з вихователькою, пограти з водою.

ГРА „Збірні мотрійки”

Завдання: придбання нових знань, поповнення словникового запасу, прояв винахідливості, розвиток у дітей просторового орієнтування - розрізнення місцезнаходження предмета (вгорі, знизу); розвиток координації дрібних рухів кисті руки.

Ігровий матеріал і наочні посібники: можна використовувати дво- або трискладові мотрійки з яскравим розфарбуванням.

Форма роботи: групова або індивідуальна.

Форма заняття: ігрова в поєднанні з бесідою.

Опис і прийоми проведення гри. Вихователька пропонує дітям розглянути двоскладові мотрійки та пояснює, що їх треба розібрати, а потім правильно зібрати, вкласти меншу в більшу, дотримуючись правильного положення (головкою догори). Діти повинні навчитися відрізняти низ і верх іграшки. Слова „низ” і „верх” їм незрозумілі, і вживати їх у розмові з дітьми не слід. Діти самостійно, на практиці повинні засвоїти ці просторові поняття, а допомогти їм у цьому може тільки життєвий досвід, який в цьому віці необхідно напрацьовувати.

Далі вихователь разом з дітьми розглядає мотрійку та задає натякові запитання: «Діти, покажіть, де розташована голова у мотрійки? Правильно, там, де хусточка! Значить, це верхня частина мотрійки. А де ж нижня частина? Звичайно, там, де кишенька на сукні. Молодці, малята!».

Поради вихователю. Оскільки діти виявляють значний інтерес до схожих ігор-занять, педагогу слід щоразу поспішати їм на допомогу. Необхідно також надавати можливість дітям самостійно працювати та досягати результату. Це прекрасний спосіб виховати у них наполегливість та цілеспрямованість.

ГРА „Спробуємо уявити”

Завдання: розвиток мислення, уяви, координації рухів; виховання взаємовиручки та підтримки.

Ігровий матеріал і наочні посібники: відсутні.

Форма роботи: групова.

Форма заняття: ігрова в поєднанні з бесідою.

Опис і прийоми проведення гри. Вихователь просить дітей уявити, що вони знаходяться в загадковій будівлі де їм треба пройти через перешкоди (наприклад, на їхньому шляху різні ворота – низькі або високі). Якщо дорослий говорить, що ворота високі, то діти йдуть прямо, не згинаючись, а якщо це маленькі ворітця, то малюкам треба нахилитися. Гру можна ускладнити: ввести різні відтінки – десь проповзти, десь перестрибнути, а десь і піднятися на невеличку гору і т. д. Завдання треба підбирати так, щоб діти могли надати в разі необхідності допомогу товаришу, бути безкорисливими в будь-якій ситуації. Таким чином, гра є практичною діяльністю дитини та спрямована на освоєння, пізнання навколишнього світу.

ГРА „Дегустатори”

Завдання: вправління дітей у визначенні смаку овочів і фруктів (солодкий, солоний, гіркий, кислий); активізація мовлення дітей; розвиток пам'яті, зосередженості; навчання гігієнічним навичкам.

Ігровий матеріал і наочні посібники: таця, виделки, овочі та фрукти, що знайомі дітям, цілком та порізані на шматочки; паперові серветки.

Форма роботи: групова або індивідуальна.

Форма заняття: ігрова.

Опис і прийоми проведення гри. Дітям по черзі закривають очі, щоб не могли підглядати та не поспішали з відповіддю. Тому, хто помиляється, дають можливість спробувати на смак інший овоч.

На столі у вихователя на таці лежать огірок (свіжий і солоний), капуста, морква, редис, буряк; груша, яблуко, слива. На іншому підносі ці фрукти та овочі розрізані на невеликі шматочки з розрахунку на кожную дитину. Тут же лежать паперові серветки. Вихователь з тацею обходить всіх гравців. До кого підійде, тому пропонує закрити очі, кладе на серветку один шматочок овоча або фрукта і просить покласти цей шматочок до роту. Дитина, не

відкриваючи очей, повинна відгадати за смаком і запахом овоч або фрукт та, по можливості, назвати його. Потім, розв'язавши пов'язку, малюк знаходить овоч або фрукт на столі. І так вихователь ходить до тих пір, поки всі діти не будуть залучені до гри.

Поради вихователю. Організуючи гру, слід пам'ятати про гігієнічні вимоги: не можна з однієї виделки давати всім дітям для проби овочі або фрукти, використані серветки треба класти на окремий піднос. У грі можуть брати участь як всі діти, так і невеликі підгрупи.

ГРА „Кольорове доміно”

Завдання: розвиток уваги, формування знань з розрізнення кольорів, збагачення словникового запасу, закріплення швидкості реакції на словесну інструкцію.

Ігровий матеріал і наочні посібники: стрічки різних кольорів: червоного, синього, жовтого, зеленого.

Форма роботи: групова.

Форма заняття: ігрова, рухлива.

Опис і прийоми проведення гри. До початку гри вихователь пов'язує на руці кожної дитини стрічку. Колір стрічки повторюється, щоб діти могли знаходити „свій” і утворювати пари. Вихователь дає можливість дітям подивитись на неї, помацати, з'ясувати, як малюки розрізняють кольори. „У тебе, Катю, якого кольору стрічка? А у тебе, Сашко? У кого однакові стрічки? Підніміть їх вгору”, - таким чином вихователь підводить маленьких дітей до розуміння правил гри. Потім продовжує: „Діти, зараз ми пограємо. Ви будете бігати по кімнаті, хто куди хоче. А коли я скажу: „Знайди собі пару!” - Ви будете шукати того, у кого така ж стрічка. Побігли, побігли всі по кімнаті”.

Вихователь співає пісеньку або плескає в долоні, підбадьорюючи дітей. Діти бігають по кімнаті, поки не почують потрібні слова. Діти шукають стрічки одного кольору на руках товаришів і стають у пари. „Діти, подивіться на свої стрічки! - Каже вихователь. - Ніхто не помилився? Всі правильно відшукали собі пару? Ніно, у тебе якого кольору стрічка? А у Петрика? А у Маринки з Сергієм? Молодці, діти! Всі правильно змогли підібрати собі пару за кольором!”

Правила гри.

1. Діти стають у пару лише з тим, у кого на руці стрічка такого ж кольору.

2. У пари можна ставати після бігу врозтіч, коли вихователь вимовить: „Знайди свою пару!”

Поради вихователю. Гру можна закінчити танцем чи хороводом. Точно так само можна провести гру, де діти повинні знаходити парну фігуру: квадрат, коло, трикутник. В цьому випадку фігури повинні бути одного кольору, щоб ознака предмета або його форма були чітко зображені. В процесі цієї гри діти повинні засвоїти слова: „однакові”, „різні”, „пара”.

ГРА „Кому що необхідне для роботи”

Завдання: ознайомлення дітей з професіями, знаряддями праці дорослих, закріплення знань про те, що людям допомагають у роботі різні речі; виховання інтересу до праці дорослих, бажання самим трудитися.

Ігровий матеріал і наочні посібники: лото із зображеннями різних професій або просто картинки.

Форма роботи: групова або індивідуальна.

Опис і прийоми проведення гри. Гра проводиться на зразок „лото”. На великих картах зображені кухар, лікар, водій, будівельник, а на маленьких – предмети, які необхідні для роботи. Вихователь уточнює знання дітей про професії та знаряддя їх праці та ще раз нагадує правила гри: закривати клітинки на великій карті тільки тими картинками, які відповідають її сюжету (робота водія, кухаря, лікаря, будівельника).

Якщо діти не грали в цю гру, то їм слід роз'яснити. Беруть одну велику карту і розглядають її. Потім підбирають до неї відповідні картинки (наприклад, кухареві - каструлю, ополоники, м'ясорубку, чайник, друшляк).

Педагог допомагає питаннями тим, хто утруднюється: „Які предмети потрібні лікареві?“, „Пошукай всі предмети, які потрібні будівельнику“.

Поради вихователю. Гру доцільно проводити після спостереження за роботою людей різних професій, звертаючи увагу на знаряддя їхньої праці. У міру ознайомлення дітей з працею дорослих додають картинки із зображенням будівельника, листоноші, продавця, швачки і т. д.

ЗАНЯТТЯ „В яку пору року буває ...”

Завдання: розвиток зв'язного мовлення дітей, уваги; закріплення знань дітей про пори року, їх характерні ознаки.

Ігровий матеріал і наочні посібники: кілька картинок із зображенням різних пір року, для кожної пори року 2-3 картинки. Наприклад, можуть бути зображені зимовий пейзаж, зимові забави, праця дітей взимку: вони розчищають доріжки, годують птахів. Імітація циферблата з великою стрілкою, що крутиться.

Форма роботи: групова або індивідуальна.

Форма заняття: ігрова в поєднанні з бесідою.

Опис і прийоми проведення гри. Діти сидять за столом, на якому лежить циферблат. У вихователя в руках картинка. Вихователь пояснює правила гри: „Діти, ми сьогодні будемо грати так: подивіться, у мене в руках багато картинок. Я їх вам поки не покажу, і ви їх не показуйте один одному, коли я вам їх роздам. Ми будемо відгадувати, що намальовано на картинці. Бачите, на столі лежить стрілка. Той, на кого вона вкаже, розповість нам, що намальовано на його зображенні, а потім стрілка вкаже на того, хто повинен відгадати про яку пору року йде мова. Будьте всі уважні“.

Потім вихователь роздає всім по картинці і починає обертати стрілку по колу. Той, на кого вказала стрілка, уважно розглядає свою картинку і потім з допомогою вихователя розповідає про її зміст.

„А зараз стрілка нам вкаже на того, хто відгадає, про яку пору року розповів нам Максим“, - вимовляє педагог. Після відповіді перший гравець показує свою картинку, діти разом з вихователем переконуються в тому, що відповідь була правильною (або навпаки). Гра продовжується, поки діти не розкажуть про всі картинки.

Поради вихователю. Варіантом цієї гри можуть бути зачитування вихователем уривків з художніх творів про сезонні природні явища та пошук картинок з відповідним змістом. Таку гру можна проводити з метою закріплення знань про характерні ознаки пір року, про сезонну працю та забави дітей.

ЗАНЯТТЯ „Будемо прати та прасувати ляльці сукню”

Завдання: розвиток уявлення про дії та предмети, необхідних для прання, повторення назв одягу, білизни; стимулювання інтересу до праці дорослих і до прагнення завжди їм допомагати.

Ігровий матеріал і наочні посібники: мило, таз, вода, прасувальна дошка, праска.

Форма роботи: групова.

Форма заняття: трудова.

Опис і прийоми проведення гри. Заняття проводиться з 3-4 дітьми. Вони сідають біля невеликого столу, на якому вихователь буде показувати трудові дії. Педагог каже, що у великої ляльки забруднилися сукня, маечка, шкарпетки, треба все випрати, щоб лялька була чисто одягнена. Приносить в кімнату таз з теплою водою і починає прати, примовляючи:

„Візьму мило (намилює так, щоб утворилася піна) і виперу сукню. А це що? І маєчку попрати, і шкарпетки - все буде чистим”. Потім наливає в таз теплої води і полоще білизну. Діти встають і підходять до таза по черзі, по 2 дитини, полошуть. „Ось тепер все чисте! Повісимо на мотузку, посушити” - каже вихователь. Вихователь ще раз показує предмети і просить їх назвати. Потім всі разом вішають білизну.

Слідом проводиться показ прасування дитячої білизни. Можна звернутися до дітей з такими словами: „Пам’ятайте, діти, ми для нашої ляльки Юлі випрала білизну: сукню, маєчку, шкарпетки. Все стало в неї чисте, але зім’яте, негарне, треба його попрасувати, щоб було гарним, охайним”. Потім вихователь бере праску, показує її дітям та називає, щоб вони запам’ятали слово „праска”. Потім гладить праскою, примовляючи: „Якою гладенькою стала сукня, гарною! І маєчка, і шкарпетки”. Коли дія з праскою закінчиться, вихователь забирає праску. А потім продовжує розмову з дітьми: „Ми сьогодні прасували білизну для ляльки Юлі. А як ми це робили? „Вихователь робить рухи рукою, що імітує прасування, і пропонує повторити ці рухи дітям. Через кілька днів дітям для гри дають хусточки, тазик, вішають мотузку, роздають пластмасові праски. Діти починають повторювати дії вихователя.

Поради вихователю. Коли дорослі беруть участь у грі разом з дітьми, це приносить малечкам велику радість, активізує їх дії. Вихователь завжди намагається стежити за фізичним станом дітей: якщо вони занадто збуджуються, то гру треба змінити на більш спокійну. Після гри доцільно похвалити дуже активних дітей, підкреслити, що вони були вправними, добре ховалися, дотримувалися правила гри. Дуже важливо протягом року займатися повторенням гри, що сприяє кращому її засвоєнню. Нові ігри можна проводити з малюками 2-3 дні поспіль, потім слід повторити днів через 5. Щоб повторні ігри не втомлювали дітей, їх треба вдосконалювати, змінювати місце розташування, робити заміну іграшок, тим самим підвищується інтерес дітей до гри.

Рухливі ігри

ГРА „Знайдемо чобіток”

Завдання: розвиток координації рухів і вміння взаємодіяти у колективі, тобто, поперше, рухаючись разом в обмеженому просторі та в певному напрямку, діти вчаться не штовхати один одного, по-друге, наслідуючи один одному, діти під час ігрового спілкування зближуються один з одним та з дорослим.

Ігровий матеріал і наочні посібники: крейда.

Форма роботи: групова.

Форма заняття: рухлива гра.

Опис і прийоми проведення гри. Гра проводиться у великому приміщенні або у дворі. Дії побудовані на знайомих малюкам рухах (біг, ходьба, стрибки, присідання). Нове для них - їх чергування. Особливість гри полягає у фантазуванні, що допомагає перетворити звичайні стрибки в перестрибування горбочків, а біг і присідання - в пошук втраченого чобітка. Діти радісно закінчують подорож та з допомогою дорослого знаходять загублений чобіток. Завдяки активності дітей рухи стають ігровими діями, вони виконуються дітьми одночасно та однаково. Педагог проводить на землі межу і каже: „Це наш дім, звідси наші ніжки побіжать по доріжці, а куди побіжать, зараз покажу”. Він відходить на відстань 20 кроків від дітей та проводить межу, промовляючи: „Тут ви зупинитесь”. Повернувшись до малюків, вихователь допомагає дітям шикуватися та вимовляє слова, під які вони і будуть виконувати ігрові дії. Потім просить повторити ці слова всім разом:

Ніжки, ніжки

Бігли по доріжці

*Бігли ліском
Стрибали по горбочках.
Стриб-скок, стриб-скок,
Потрапили на лужок,
Втратили чобіток.*

Правила гри.

Відповідно до тексту необхідно виконувати наступні рухи:

- 1) діти біжать у напрямку до окресленої лінії;
- 2) стрибають на двох ніжках, наближаючись до дорослого (зробити 4 стрибка). З останнім словом зупиняються і присідають навпочіпки, повертаються то в один, то в інший бік, ніби шукають чобіток;
- 3) при словах вихователя: „Знайшли чобіток” - всі діти біжать до першої лінії. Гра починається спочатку;
- 4) після слів вихователя: „Знайшли чобіток” - обов’язково треба повернутися на вихідне місце.

Поради вихователю. Важливими умовами успішної гри є її доступне пояснення та наочне знайомство з правилами. Тому спочатку рекомендується проводити гру в полегшеному варіанті, коли дорослий разом з дітьми стає в одну лінію, і вони відправляються у подорож. Педагог поєднує показ рухів з читанням тексту. Як тільки діти вловили сенс гри, а рухи їх узгоджуються з текстом, треба переходити до другого варіанту, при якому діти зможуть проявити свою самостійність. Однак і тут слід підтримуватись емоційного зв’язку з дітьми, адже вихователь для них залишається центром уваги. Саме до нього малюки направляються, долаючи всі перешкоди. Дітям слід допомагати дотримуватися ігрових правил, особливо якщо треба виконати узгоджені рухи в обмеженому просторі, що для розумово відсталих дітей досить важко та незвично. Дорослий повинен простежити, щоб діти не стояли занадто щільно один до одного, інакше можливі зіткнення та сварки. Під час прогулянки гру можна проводити не з усією групою, а з 2-3 дітьми. Помітивши це, інші діти теж приєднуються до граючих. Не варто дітей примушувати грати, оскільки це принесе їм шкоду. Зацікавити грою пасивних дітей рекомендується, обравши з них помічника, який буде разом з вихователем промовляти текст. Тим самим таких дітей привчають до активної ролі.

Для проведення ігор відводиться спеціальний час: після сніданку, під час прогулянки; після сну. Спостереження показали, що діти в ці години бадьорі, веселі, більш активні під час діяльності.

ГРА „Перегони на конях”

Завдання: навчання умінням за сигналом, точно виконувати всі команди, бути уважними, розвиток уміння швидко реагувати в ігровій ситуації, наслідувати рухам коней та звуків.

Ігровий матеріал і наочні посібники: різнокольорові стрічки, капелюхи для кучерів, маски конячок.

Форма роботи: групова.

Форма заняття: спортивно-ігрова.

Опис і прийоми проведення гри. Вихователь роздає дітям атрибути для конячок та кучерів. Додатково можна запропонувати різнокольорові стрічки для конячок, за якими кучера визначають їх. Конячок відпускають попастись на лузі, кучера в цей час спостерігають за ними, а потім кричать: „Конячка, до мене!”

Кучера як би надягають на конячок вудечки і скачуть. В цей час діти-конячки промовляють: „Цок-цок-цок!”, А якщо вони веселі, то радісно іржуть: „І-го-го-го-го!” Коли

вони вдосталь пострибають, кучера зупиняють конячок: „Тпру-у-у-у”. Після цього кучера починають доглядати за ними: уявно годують, розчісують, напувають водою з відерця. Потім діти міняються ролями і виконують ті ж дії. З будівельного матеріалу можна побудувати ворота, і вони начебто будуть виїжджати з двору.

Наприкінці гри дітям можна запропонувати згадати, які вони знають вірші чи пісеньки про коней, наприклад:

*Я свою конячку боляче не хльостаю.
Я свою конячку славно пригощу.
Їсть моя конячка манго і маїс.
Білий цукор солодкий і варений рис.*

(Індійський фольклор)

Поради вихователю. Такі ігри можна проводити на майданчику в будь-який час року.

ГРА „Машини на дорозі”

Завдання: формування вміння поводити себе в колективі, розвиток вміння звуконаслідування, виховання вольових якостей.

Форма роботи: групова.

Форма заняття: спортивно-ігрова.

Опис і прийоми проведення гри. На початку гри вихователь просить дітей згадати, які машини вони бачать на вулиці, коли ідуть в дитячий садок, або на якій машині їх привіз тато. Відповіді можуть бути приблизно такі: „Машина швидкої допомоги”, „Пожежна машина”, „Вантажівка, на якій возять хліб в дитячий садок”, „Машина, яка поливає вулиці” та ін.

Далі вихователь пропонує дітям пограти в „машини”. Діти можуть самі обрати, яку вони будуть зображувати машину. І, коли вихователь дає сигнал, діти на своїх „машинах” влаштовують перегони, намагаючись при цьому видавати звук тієї машини, яку зображують. Виграє той, хто правильно і швидше всіх доїхав до фінішу. Вихователь відзначає і тих, хто безпомилково видавав звук зображуваної машини. Першим гонщикам можна придумати приз, виготовлений заздалегідь на інших заняттях.

Поради вихователю. Таку нескладну гру вихователь може проводити не тільки в приміщенні, а й на прогулянці, на екскурсіях в парку, в лісі.

ГРА „Гуси та вовк” (народна)

Завдання: розвиток мовленнєвої та рухової активності дітей, координації рухів, навчання дітей вмінню виконувати дії відповідно до тексту.

Ігровий матеріал і наочні посібники: відсутні.

Форма роботи: групова.

Форма заняття: спортивно-ігрова.

Опис і прийоми проведення гри. На прогулянці вихователь пропонує згадати казку про гусей і пограти в неї. Відбирають з дітей охочих бути бабусею, у якої у дворі пасеться багато гусей, і вовком, який живе в лісі.

Бабуся виганяє гусей пастися на луг, травички пощипати. Через деякий час вона виходить і кличе гусей додому: „Гуси-гуси-гуси, пора додому!” А вони відповідають бабусі: „Боїмося йти додому, вовк нас чекає, пір’ячко хоче нам пощипати”. „Ну, не бійтеся, біжіть швидше додому, я вас чекаю”. Діти-гуси швидко біжать на інший бік, а вовк вискакує і намагається зловити втікачів. Дітям можна викручуватися, робити перебіжки, а вовк збирає біля себе спійманих гусенят. Гра закінчується, коли всі гуси будуть спіймані.

Поради вихователю. Коли гуси виходять в поле, вони повинні розійтися по всьому майданчику, виконувати дії лише після слів ведучого.

ЗАНЯТТЯ „Ритмічні вправи”

Завдання: удосконалення почуття ритму, вироблення вміння концентрувати увагу і виконувати ритмічні вправи як по одинці, так і разом, розвиток координації рухів, формування позитивних навичок поведінки.

Форма роботи: групова або індивідуальна.

Форма заняття: бесіда з елементами гри.

Ігровий матеріал і наочні посібники: музичний центр, фортепіано.

Опис і прийоми проведення гри. Діти шикуються у шеренгу або вихователь розставляє їх по колу, сам встає так, щоб його було добре видно. Потім він говорить: „Зараз ми будемо грати в ігри. Перша гра - „Хто голосніше за всіх уміє плескати в долоні?”. Друга гра - „Хто голосніше за всіх уміє тупотіти ніжками?”. Третя - „Хто швидше всіх повторить рухи?”.

Далі педагог показує дітям (дитині) найпростіші ритмічні вправи, які вони повторюють. Спочатку дітям (дитині) пропонується голосно поплескати в долоні. Потім вихователь демонструє простий ритмічний малюнок за допомогою оплесків і пропонує його повторити. На цьому перший етап гри закінчується.

Починається другий етап. Дітям (дитині) пропонується сильно потупотіти ногами, після чого дорослий демонструє ритмічний малюнок, який вистукує ногами.

На третьому етапі дітям (дитині) пропонується голосно і довільно поплескати в долоні та потупотіти ногами. Після виконання демонструється простий ритмічний малюнок, який поєднує водночас і плескання в долоні, і тупотіння ногами. Пропонується його повторити декілька разів.

Всі ігри супроводжуються музичним малюнком відповідно ритму ігрових дій, які повинні повторити діти або одна дитина.

Поради вихователю. Під час групової роботи слід враховувати індивідуальні особливості кожної дитини. Якщо одна дитина швидко запам'ятовує вправи, а в іншій не розвинене почуття ритму, не слід акцентувати на цьому увагу. Можна розвивати необхідні навички у цього малюка на індивідуальних заняттях.

ГРА „Літачок”

Завдання: прищеплення навичок слухати вірш, розуміти його зміст та діяти за сигналом; розвиток узгоджених дій та координації рухів, витривалості.

Ігровий матеріал і наочні посібники: крейда.

Форма роботи: групова.

Опис і прийоми проведення гри. Вихователь каже, що зараз всі будуть грати в літачки. Потім він пропонує розділитися дітям на дві групи: одна група - літачки, інша - хмара. Потім малює велике коло: це аеродром. Після цього він говорить: „Зараз я буду читати вірш, а ви всі будете зображувати те, про що у віршику йдеться мова”. Далі вимовляються такі слова:

Літачки літають.

І на землю не сідають.

В небі весело несуться.

Один з одним не зіткнуться.

Літачки, яких зображають діти, розставивши руки в сторони, починають літати за межами кола. Вихователь каже:

Ось надійшла велика хмара,

Стало темно навкруги.

Літачки – у своє коло!

Швиденько на аеродром!

При цих словах ті, хто зображує хмару, намагаються зловити літачки. Хто встиг залетіти на аеродром, той виграв, кого зловили - стає хмарою.

Поради вихователю. Коли діти добре засвоять цю гру, ведучим може бути хтось із них. Можна також запропонувати читати вірші хором.

ГРА „Стоніжка”

Завдання: формування довільності поведінки, розвиток координації рухів, злагоджених дій, витривалості та кмітливості.

Ігровий матеріал і наочні посібники: відсутні.

Форма роботи: групова.

Форма заняття: спортивно-ігрова.

Опис і прийоми проведення гри. Спочатку за допомогою лічилки обирається ведучий, або голова стоніжки. Всі інші гравці - тулуб стоніжки. Діти стають один за одним і кладуть руки на плечі попередньому гравцеві. Гравці повинні міцно тримати один одного за плечі, щоб комаха не розірвалася. Ведучий біжить, тягнучи за собою всіх учасників гри і описуючи різноманітні фігури: по колу, навколо дерев, роблячи різкі повороти, перестрибуючи через перешкоди; водить ланцюг змією, закручуючи її навколо крайнього гравця, потім розвиває. Діти повинні точно виконувати рухи ведучого, тому йому не дозволяється швидко бігати. Вихователю повинен стежити за цим.

Якщо діти втомилися, то вихователю повинен сказати: „Стоніжка хоче їсти”. Всі гравці зупиняються і відпочивають. За командою вихователя: „Стоніжка знову рухається!” - гра триває далі.

Поради вихователю. Грати в стоніжку можна в будь-який час року на просторій площадці, галявині, лісовій галявині. Чим більше гравців, тим веселіше проходить гра. Щоб вона проходила жваво, треба вчити дітей придумувати цікаві ситуації. Наприклад, провідний називає по імені останнього грає, названий дитина і стоїть поруч зупиняються, піднімають руки, і ведучий проводить стоніжку в ворота.

ГРА „Потяг”

Завдання: навчання дітей діям по команді вихователя, уважному слуханню слів вихователя; розвиток координації рухів, спритності, гнучкості, уваги; формування вміння діяти в команді.

Ігровий матеріал і наочні посібники: відсутні.

Форма роботи: групова.

Форма заняття: спортивна гра.

Опис і прийоми проведення гри. Гру можна проводити на майданчику або у приміщенні. Діти стають в колону по одному боці залу або майданчика на вулиці. Перший, котрий стоїть в колоні, - паровоз, інші - вагони. Вихователю дає гудок, і діти починають рухатися вперед без зчеплення: спочатку повільно, потім швидше і, нарешті, переходять на біг (при повільному русі діти можуть вимовляти: „Чух-чух-чух”), „Поїзд під'їжджає до станції”, - каже вихователю. Всі поступово уповільнюють рух і зупиняються. „Підемо на лужок збирати квіти”, - командує вихователю. Діти вільно ходять по майданчику. Вихователю знову дає гудок, і рух поїзда відновлюється - треба швидко знову вишикуватися в колону. Той, хто не встиг, залишається в депо.

Ігри для розвитку комунікативних навичок

Кожна дитина змалку ознайомлюється з набором різних іграшок. Діти, граючи з ними, уявляють себе то зайчиком в лісі, то ведмедиком в бору, то Мишкою-норушкою, то тендітною Дюймовочкою на квітці. Перевтілюючись у цих героїв, вони вчаться бути сміливими, рішучими, спритними, готовими прийти на допомогу один одному.

У зазначені ігри дітям властиво грати групами, щоб було цікаво і не страшно опинитися в найнесподіваніших казкових місцях. Завдання дорослого в таких іграх полягає в тому, щоб навчити дитину перевтілюватися як в позитивних, так і в негативних героїв.

Спілкування між дітьми в іграх будується на спільних емоційних впливах. Правила в комунікативних іграх дисциплінують дітей, привчають працювати спільно, в колективі. Дорослі створюють в іграх такі ситуації, під час яких діти навчалися б обміну іграшками, усуненню конфліктів.

ГРА „Лисиця та Зайчик”

Завдання: розвиток вміння виконувати дії за проханням дорослого, вміння виділяти частини тіла тварини, формування вміння грати в колективі.

Ігровий матеріал і наочні посібники: іграшкові зайчик, лисиця або інші звірі.

Форма роботи: групова або індивідуальна. форма заняття: ігрова з елементами бесіди.

Опис і прийоми проведення гри. Вихователь сідає на стілець та запрошує до себе дітей. При цьому, виймаючи з кишені зайчика, запитує кожну дитину: „Хто це? Петрику, скажи, хто? Це зайчик. А де у зайчика ніс, вуха, очі, хвіст, лапи?”. Потім просить вимовляти слова: „ніс”, „очі” і т.д. Коли діти виконують прохання дорослого і ще раз закріплять свої відповіді, зайчик зникає, показується лисиця. Вихователь знову задає дітям питання: „Хто це?» І сам відповідає: „Це лисиця”. Діти розглядають і самі показують, де у лисиці ніс, очі, вуха, хвіст.

Поради вихователю. Після заняття іграшки пропонують дітям для самостійної гри, під час якої вихователь спонукає дітей не тільки показувати вуха, очі, хвіст у лисиці і зайчика, а й розповісти про їх відмінності. На перших заняттях слід показувати дітям знайомі іграшки, що зображують домашніх тварин (кішку, собаку, корову, коня). На інших заняттях можна вже показувати менш знайомих звірятко. Це робиться для того, щоб привернути увагу дітей до цих іграшок, навчити впізнавати і розрізняти їх за зовнішнім виглядом та назвою, тим більше що з віком вони будуть ознайомлюватися з іншими представниками тваринного світу.

ГРА „Пташка”

Завдання : формування у дітей вміння узгоджувати слова і дії, активізація мовлення та уяви дітей; навчання вмінню імітувати рухи птахів.

Ігровий матеріал і наочні посібники: дитячі книжки з віршами і загадками про птахів, костюми птахів або маски.

Форма роботи: групова.

Форма заняття: ігрова в поєднанні з бесідою.

Опис і прийоми проведення гри. Вихователь звертається до дітей: „Згадайте, діти, яких ми з вами бачили птахів на прогулянці?” Діти відповідають: „Горобців, ворон, ластівок”. Щоб вони краще змогли їх уявити, слід прочитати вірші або загадки, подивитися картинки. Потім вихователь пропонує пограти в літаючих птахів. Щоб діти змогли запам’ятати всі поведки знайомих їм птахів, їм пропонується одягнути костюми трьох видів: горобця, ворони, ластівки. І, коли ведучий дає сигнал – „Летіть за жучками!”, всі діти починають літати, видаючи відповідні звуки, махаючи руками, як птахи крилами.

Поради вихователю. Якщо гра проходить під читання вірша, то діти-пташки мають обов’язково узгоджувати свої рухи зі словами вірша.

Важливого значення для закріплення позитивних взаємовідносин з однолітками у дошкільників зі стійким порушенням пізнавальної діяльності набувають ігри-заняття з комунікативними ситуаціями. Саме на таких заняттях діти поступово засвоюють правила поведінки, що необхідні як для ігрової діяльності, так і для повсякденного спілкування. Загальне комунікативне правило поведінки дітей у грі формулюється так: дбайливо ставитися

до гри, малюнку однолітка; вміти поступитися іграшкою або знайти їй заміну, ввічливо просити потрібну річ і терпляче чекати, коли її дадуть, дотримуватися черговості. Коли діти навчаться всьому цьому на заняттях, можна запропонувати їм спільно пограти без нагляду вихователя.

ГРА „Запрошуємо у гості”

Завдання: розвиток комунікативних навичок, творчих здібностей; зняття соціально-емоційної напруги дітей, допомога в подоланні сором'язливості.

Ігровий матеріал і наочні посібники: лото із зображенням тварин і птахів або аналогічні кубики.

Форма роботи: групова.

Форма заняття: ігрова.

Опис і прийоми проведення гри. Діти з допомогою вихователя розсаджуються на стільчики, і педагог починає пояснювати хід гри: „До нас в гості приходимуть різні тварини, а які саме - ви повинні здогадатися самі”. Потім дорослий запрошує до гри дітей, домовляється з ними пошепки, щоб не чули інші, кого з тварин вони будуть зображувати.

Коли діти визначаться, якого персонажа вони озвучать або покажуть за допомогою рухів, жестів, вихователь оголошує іншим дітям: „Сьогодні до нас прийшов незвичайний гість, і ви повинні його вгадати”. З-за ширми виходить перший гість, наприклад кенгуру (або заєць). Дитина, зображуючи його, складає руки перед собою і намагається м'яко стрибати на ногах.

Друга дитина може зобразити ведмедя: трохи розставивши ноги і руки, він йде до дітей і гарчить. Або ж з'являється лисиця - хода у неї легка, йде, трохи розгойдується, облизується і очками водить з боку в бік. Якщо дитині важко передати рухи зображуваних тварин, дорослий допомагає йому своєю порадою увійти в роль.

Діти намагаються відгадати, хто ж до них прийшов, і прагнуть якомога привітніше зустріти будь-якого гостя. Вихователь допомагає дітям в цьому: „Яка чудова лисиця прийшла до нас, які в неї вухка, яка мордочка, який пухнастий хвіст і т. д.”. Розглянувши і познайомившись з кожним гостем, діти запрошують їх пограти з ними. Раптом лунає стукіт у двері, і на порозі з'являється наступний гість, і знову всі діти приймають його радо.

Коли приймуть участь 3-4 гостя, дорослий розподіляє ролі між іншими дітьми і продовжує до тих пір, поки кожна дитина не побуває в ролі тварини.

Для закріплення цієї гри дітям можна запропонувати зоологічне лото із зображенням тварин і птахів. У нього цікавіше грати, якщо картки будуть різних кольорів. Беручи кубики з різними тваринами, діти зможуть правильно розставити їх на ігровому полі, тим самим вони запам'ятовують колір та вивчають назви та звички тварин.

Поради вихователю. У кожному колективі є сором'язливі, боязкі діти. Вони відчують страх виступу перед публікою, тому спочатку можна доручити одну і ту ж роль двом малюкам - боязкому і більш сміливому. Якщо ж все-таки якийсь малюк відмовляється від ролі, то його не слід примушувати: нехай спочатку він спостерігає за грою та за своїми однолітками. А якщо характер гри буде веселим, захоплюючим, а сама атмосфера доброзичливою, то це допоможе дітям подолати страх, нерішучість. Що дуже важливо для розвитку малюка.

ГРА „Курочка-чубарочка”

Завдання: закріплення знань про звички курки-квочки, навчання вмінню імітувати, бігати за сигналом в одному напрямку; розвиток злагожденості дій та комунікативних навичок.

Ігровий матеріал і наочні посібники: картинка, на якій зображена курочка з курчатами.

Форма роботи: групова.

Форма заняття: ігрова в поєднанні з бесідою.

Опис і прийоми проведення гри. Вихователь показує картинку, розповідає, як курочка любить своїх курчат, як вони гуляють, виходять щипати травичку, шукають черв'ячків. Далі він каже: „Послухайте, діти, я вам прочитаю вірш про цю курочку. Її називають чубарочка. Подивіться, ось у неї чубчик стирчить. Бачите? Тому її і називають чубарочка”.

*Ой, на дворі рясст росте,
А ось і квочка з курчатами йде.
Тільки-но курочка зазівалась,
Дітлахи порозбігались.
Квочка їх до себе кличе:
„Куд-куди, куди? Ідіть сюди!
Не пустуйте! Поверніться!
Не смійте тікати! Скоріше до мами!*

„А тепер давайте пограємо, - запрошує вихователь. - Я буду курочкою-чубарочкою, а ви – моїми курчатками. Ми підемо гуляти. Коли я скажу: „Поверніться! Не смійте тікати!”, - Ви все прибіжите до мене”.

Курочка з курчатками гуляють по двору: ходять, збирають зернята, потім розходяться в різні боки. Вихователька примовляє слова потішки. Діти намагаються повторювати за нею рухи. Коли діти розійдуться по всій кімнаті, педагог зупиняється і, звертаючись до них, вимовляє:

-Куд-куди? Зупиніться! Куди, куди? Поверніться! Не смійте тікати! - Курчатка біжать до своєї мами. Гра повторюється 3-4 рази.

Поради вихователю. Таку гру можна проводити як на прогулянці, так і в парку, де є зоокуточок. Там діти зможуть розглянути живих птахів та пограти у гру „Хто як називається”.

Ігри за мотивами художньої літератури

ГРА „Ведмідь у лісі”

Завдання: навчання дітей запам'ятовування віршів, вмінню діяти за сигналом ведучого, активізація мовлення дітей.

Ігровий матеріал і наочні посібники: дитячі книжки з віршами про ведмедя.

Форма роботи: групова.

Форма заняття: ігрова в поєднанні з читанням віршів та співом пісеньок.

Опис і прийоми проведення гри. Вихователь пропонує вибрати серед граючих дітей ведмедя. Можна використовувати будь-яку знайому лічилку. Потім визначають місце, де він буде спати. Інші діти будуть гуляти по лісу, збирати гриби, ягоди. Вони всім своїм видом показують, що не бояться великого ведмедя, співають пісеньку: „Ми ведмедя не боїмося, в ліс прийшли гуляти, гриби та ягоди збирати”.

Ведмідь може відразу прокинутися і бігти за дітьми, а може почекати. Але в кінці кінців він повільно виходить зі своєї барлоги і ловить дітей, які врозтіч тікають від нього. Кого ведмідь зловив, той стає іншим ведмедем. Гра повторюється знову з пісенькою, гулянням.

Поради вихователю. Таку гру доречно проводити на свіжому повітрі, де знаходяться будиночки, які можна пристосувати під барлогу. А дітям на майданчику легше уявити, як вони гуляють у лісі.

ГРА „Ми йдемо по доріжці”

Завдання: навчання вмінню запам'ятовувати вірші, виконувати дії відповідно до слів вірша, розвиток почуття темпу, ритму.

Ігровий матеріал і наочні посібники: відсутні.

Форма роботи: групова.

Форма заняття: ігрова.

Опис і прийоми проведення гри. Вихователь пропонує дітям вишикуватися у колону по одному та піти гуляти. При цьому або він читає віршик:

Йдемо ми по доріжці,

Крокують наші ніжки.

Раз, два, три - крокують наші ніжки. (Діти високо піднімають ноги.)

Біжимо ми по горбочках, по горбочках. (Діти біжать на місці.)

Втомились наші ніжки.

Відпочинемо ми трішки. (Діти просто стоять.)

Поради вихователю. Цю гру можна запропонувати в якості розминки перед прогулянкою. Щоб закріпити рухи, вихователь повторює рядки з тексту, що відповідають певним рухам. Спочатку дорослий сам веде колону, потім відходить і стежить, як діти виконують рухи, погоджуючи їх з ритмом вірша.

ГРА „Хто як кричить”

Завдання: розвиток у дітей здатності до аудіювання, формування вміння відтворювати наявні в тексті звуконаслідування.

Ігровий матеріал і наочні посібники: іграшки - курка, курча, півень, собака, кішка, корова.

Форма роботи: індивідуальна або парна.

Форма заняття: бесіда в поєднанні з ігровими елементами.

Опис і прийоми проведення гри. Вихователю необхідно приготувати іграшки, але не показувати їх відразу. Під час читання тексту перед очима дітей поступово з'являються відповідні тварини, одночасно з промовлянням та звуконаслідуванням:

- *Ку-ка-рі-ку! Курочок я стережу!*

- *Кудах-тах-тах! Квочка знеслася в куцах.*

- *Пи-пи-пи! Дайте попити води.*

- *Мур, мур, А я лякаю кур.*

- *Гав, гав!. Хто це там?*

- *Му, му -у-у! Молочка кому?*

Після цього дітям дозволяється пограти іграшками тут же за столом. Дорослий повторює при цьому не весь текст, а тільки звуконаслідування: „му-му-му-у-у”, „ку-ка-рі-ку” і т.д. Вихователь пропонує дітям повторювати їх. Звуконаслідування виділяються голосом. Кожну дитину окремо питають: „Як кричить півник, собака, корова?”. У проміжках між повторними заняттями іграшки тварин пропонуються дітям у відведений для гри час. Дорослий, підходячи до них, повторює окремі рядки тексту, стимулює звуконаслідування у дітей.

Поради вихователю. Щоб діти краще розуміли і сприймали мовлення, заняття з його розвитку бажано проводити індивідуально. Дитина не так відволікається під час заняття, вихователь може задати певні питання і допомогти дитині не поспішаючи їх обдумати.

Потішки

Читаючи вірші, потішки, казочки, вихователь розвиває в дітей слухове сприйняття, удосконалює здатність розуміти те, що читається, спонукає їх наслідувати звукосполучення та слова тексту.

Вірші, потішки для дітей часто проспівуються та/або виконуються під музичний супровід. Увага дітей ще нестійка, тому розповідь казки, потішки слід супроводжувати показом іграшок, ілюстрацій, тіньового театру.

ЧИТАННЯ ПОТІШКИ „Лялька Катя”

Завдання: розвиток слухового сприймання, вміння співвідносити текст та дії, розвиток координації рухів.

Ігровий матеріал і наочні посібники: велика лялька.

Форма роботи: групова або індивідуальна.

Форма заняття: ігрова.

Опис і прийоми проведення гри. Вихователь садить дітей за стіл, показує ляльку, каже, що звать її Катя. Коли діти потримали ляльку в руках, уважно її розглянули, вихователь пропонує їм послухати віршик про Катю. Потім читає текст потішки:

Катю, Катрусю,

Тупни ніжкою раз,

Пройди, Катрусю, навколо нас,

Тупни ніжкою ще раз.

Вихователь ритмічно читає дітям потішку та одночасно діє з лялькою: лялька пересувається по столу та під час читання слів: „тупни ніжкою раз” „тупотить” ніжкою. При повторенні тексту бажаним дітям теж пропонується пройти по кімнаті і тупнути ніжкою. На наступному занятті всім бажаним дітям пропонується встати і під читання пройти по кімнаті та в потрібний момент тупнути ніжкою. При цьому дорослий тримає дитину за руку і проробляє разом з ним всі рухи. В тексті замість „Катя” він називає імена дітей, котрі беруть участь у грі.

ЧИТАННЯ ПОТІШКИ „Де наша кицька?”

Завдання: тренування дітей в читанні й розумінні змісту потішки, розвиток уміння зосереджувати увагу на тексті.

Ігровий матеріал і наочні посібники: іграшкова кішка, лялька.

Форма роботи: групова або індивідуальна.

Форма заняття: ігрова в поєднанні з бесідою.

Опис і прийоми проведення заняття. Діти сідають за столики. Вихователь попередньо показує їм іграшкову кішку, називаючи її „кицька”. Діти її розглядають, беруть у руки, гладять, повторюють: „Киця”. Вихователь запитує: „Як нявкає киця?”. Діти відповідають. Потім вихователь показує дітям ляльку і читає потішку, супроводжуючи читання ігровими діями з кицькою та лялькою відповідно до тексту:

Кицю, наша кицю,

На лавку не сідай.

Наш малюк піде,

Через кицю впаде.

Замість слова „малюк” вихователь називає ім'я будь-кого з присутніх дітей. Вихователь просить дітей запам'ятовувати і повторювати віршики-потішки.

Поради вихователю. Читання потішки та проговорювання дітьми слів повторюється кілька разів в залежності від того, наскільки утримуються увага та інтерес дітей. Після читання їм дають пограти з цими ж іграшками.

Як варіант цієї гри можна використовувати інші потішки. Мета та способи проведення заняття будуть такими ж. Наприклад, такий текст:

Чікі-чікі-чікалочкі,

Їде Соня на паличці,

*Машенька в колісці
Їсть рум'яні прянички.*

Або:

*Ось рум'яні й запашні
Напекли ми калачі.
Прилетіли тут граки,
Похапали калачі.
А нам дістався бубличок.*

Або:

*Бай, Качі-Качі-Качі,
Калачі всі запашні!
Пиріжки печуться,
Киці в лапки не даються.*

ЧИТАННЯ ВІРША „Про конячку”

Завдання: тренування дітей в читанні й розумінні змісту потішки, розвиток вміння співвідносити текст і дію, координації рухів.

Ігровий матеріал і наочні посібники: іграшковий кінь. форма роботи: групова, форма заняття: ігрова.

Опис і прийоми проведення гри. Заучування віршів з дітьми здійснюється шляхом багаторазового повторення. Наприклад, малюку дають іграшку конячку, він її розглядає, а вихователь читає віршик „Гоп-гоп!” З інтонацією, виразно і всією своєю поведінкою демонструє, що конячка їй дуже подобається: вона милується нею, гладить її гриву, показує на хвіст.

*Гоп! Гоп! Кінь живий,
Із хвостом та гривною,
Він хитає головою,
Ось який кінь гарний!*

Читання повторюється два рази, потім всім бажаним дітям пропонується сісти на коня. При цьому, звертаючись до інших, вихователь повторює другу частину тексту:

*Я заліз на коня
І тримаюся руками.
Подивіться на мене,
Я їду до мами.*

Дитину, що сидить на коні, вихователь спонукає вимовляти: „Но-но”, „Гоп-гоп”.

Поради вихователю. Коли діти повторюють вірші, потішки та інше, дорослим слід звернути увагу на те, як вони дихають під час промовляння, як дотримуються наголосу, чи чітко вимовляють звуки.

ГРА „Чудовий мішечок”

Завдання: розвиток у малюків образного мислення, зміцнення пам'яті.

Ігровий матеріал і наочні посібники: іграшкова конячка, ведмедик, кіт, зайчик; мішечок; малюнки із зображеннями тварин.

Форма роботи: індивідуальна або групова.

Форма заняття: ігрова в поєднанні з читанням віршів та потішок.

Опис і прийоми проведення гри. Вихователь бере мішечок, в нього складаються іграшкові фігурки тварин. Діти по черзі виймають іграшки, а вихователь зачитує про них вірші. Такі ігри допомагають дітям краще запам'ятовувати текст, формують уяву. При читанні

вірша важливо підібрати відповідну іграшку та слід розглядати малюнок, ілюстрацію.

Поради вихователю. Вихователь може задавати додаткові запитання, що допоможуть дітям встановлювати зв'язок між явищами. Такі ігрові заняття допомагають краще уявити сам предмет, сприяють запам'ятовуванню віршів.

ГРА „Сонячний зайчик”

Завдання: формування у дітей емоційного ставлення до явищ природи, заучування віршів, розвиток спритності, координації рухів.

Ігровий матеріал і наочні посібники: кишенькове люстерко.

Форма роботи: групова або індивідуальна.

Форма заняття: ігрова.

Опис і прийоми проведення гри. Вихователь садить 2-3 дітей на стільчики та звертає їхню увагу на яскраве сонечко за вікном. Потім каже дітям: „Давайте покличемо сонечко”, і зачитує наступний текст:

*Сонечко-сонечко,
Зазирни у віконечко,
Чекають тебе дітлахи,
Гарні та слухняні малюки.*

Педагог пропонує дітям поманити сонечко та повторює ще раз текст потішки разом з дітьми. Потім виймає заздалегідь підготовлене дзеркальце, „ловить” цим дзеркальцем сонячний промінь, спрямовуючи його на вільну стіну на висоті зросту дитини. Коли діти подивляться на нього, вихователь пропонує їм побігти і зловити сонячного зайчика. Якщо діти намагаються піймати його, вихователь, повертаючи дзеркало, змушує сонячного зайчика рухатися по стіні, підніматися вище, нижче. Час від часу дорослий затримує рух, залишаючи дзеркало в нерухомості, щоб діти мали можливість торкнутися сонячного зайчика руками.

Поради вихователю. За бажанням дітей читання тексту повторюється кілька разів. Коли діти будуть ловити сонячного зайчика, не треба забороняти їм стрибати і радісно вигукувати. Гру можна проводити там, де є стіна, на яку можна направити сонячного зайчика.

Ігри для розвитку дрібної та загальної моторики

ГРА „Коза рогата”

Завдання: розвиток у дітей умінь реагувати на слово-сигнал, імітувати рухи, розвиток швидкості реакції, загальної моторики, уваги.

Ігровий матеріал і наочні посібники: відсутні.

Форма роботи: групова або індивідуальна.

Форма заняття: ігрова.

Опис і прийоми проведення гри. На початку заняття необхідно розглянути ілюстрацію до казки „Вовк і семеро козенят”, згадати саму казку. Потім педагог пропонує малюкам пограти.

Діти стоять обличчям до вихователя, який говорить їм: „Зараз ми пограємо в козу рогату. Я буду коза, а ви - козенята. Коли я скажу слово „забуцаю”, ви будете тікати від кози в інший кут кімнати”. Вихователь повільно наближається до дітей, примовляючи:

*Йде коза рогата,
Йде коза буцати.
За малими дітками.
Ніжками туп-туп,
Вічками хлоп-хлоп.*

*Хто каші не їсть,
Молока хто не п'є – забуцаю!*

При слові „забуцаю” діти тікають від кози, а коза їх наздоганяє.

Поради вихователю. На наступний раз на роль кози можна вибрати будь-кого з дітей. Добре, якщо в групі є шапочка-маска кози. Це викличе більший інтерес до гри, бажання бути в ній ведучим.

ГРА „Пальчики”

Завдання: навчання слухати мовлення, співвідносити слова з діями пальців, формування вміння імітувати рухи; розвиток дрібної моторики руки; вироблення чіткої артикуляції.

Форма роботи: групова або індивідуальна.

Форма заняття: ігрова в поєднанні з вправами.

Опис і прийоми проведення гри. Вихователь, розглядаючи на своїй руці пальці, каже: „Це – великий палець, а це – трохи менший, а ось – зовсім маленький – Мізинчик. Всі вони живуть поряд, як рідні брати. Послухайте потішку про ці пальчики. Коли я буду читати віршики, ви будете загинати пальчики. Тільки загинати будете після певних слів”.

Цей пальчик хоче спати, (Вихователь загинає мізинець.)

Цей пальчик - стрибнув у ліжку! (Загинається безіменний палець.)

Цей пальчик задрімав. (Загинається середній палець.)

Цей пальчик вже заснув. (Загинається вказівний палець.)

Залишається один великий палець. Звертаючись до нього, вихователь каже:

Тихіше, пальчик, не шуми,

Братиків не розбуди. Після невеликої паузи, розгинаючи всі пальці і, піднімаючи вгору руку, він весело закінчує:

Встали пальчики. Ура!

До садочку йти пора.

Гру з пальчиками можна провести і так:

Ану, братці, за роботу, (Звертаючись до всіх пальців.)

Покажіть вашу турботу!

Битому дрова рубати, (Доторкається до великого пальця.)

Ну, а піч тобі топити, (Доторкається до вказівного пальця, роблячи логічний наголос.)

А тобі воду носити, (На слові „тобі” показує на середній палець.)

А тобі обід варити, (Звертається до безіменного пальця.)

А малятку пісні співати,

Пісні співати та танцювати,

Рідних братів бавити. (Мізинець „танцює” і „співає” будь-яку знайому дітям пісеньку.)

Поради вихователю. Під час повторного проведення ігор вихователь активізує мовлення дітей, щоб вони самі доповнювали речення словами з потішки, а потім, коли її запам'ятають, зможуть грати самостійно.

ЗАНЯТТЯ „Розвиток рухів кистей та пальців рук”

Завдання: удосконалення координації рухів і моторики кистей та пальців рук.

Ігровий матеріал і наочні посібники: музичний центр, касети, диски.

Форма роботи: групова або індивідуальна.

Форма заняття: бесіда в поєднанні з вправами.

Опис і прийоми проведення гри. Дітям пропонується комплекс вправ для пальчикової гімнастики.

Вихователь спочатку показує, що треба робити, а діти за ним повторюють:

1) стискання пальців в кулак і розтискування пальців обох рук одночасно, потім по черзі: спочатку руки попереду, потім вгорі, потім в сторони;

2) кругові оберти кистей рук одночасно, потім по черзі;

3) вправа з „замком”: пальці переплітаються, долоні стискаються. Потім треба здавити долоні, виконати повороти, нахили кистей праворуч-ліворуч, розтискування пальців, не розчіплюючи замку;

4) вправи із зімкнутими долонями з подоланням опору: нахили праворуч-ліворуч, вперед-назад, при цьому руки знаходяться в положенні перед грудьми, потім розвести кисті в сторони, не розмикаючи зап'ясть, при цьому руки витягнуті вперед;

5) „пальчики вітаються” - зіткнення по черзі подушечок пальців правої і лівої руки (великий з великим, вказівний з вказівним і т. д.). Потім „міцне рукостискання” - натиснення подушечок пальців;

6) імітація гри на фортепіано;

7) „кулак - долоня - ребро” - почергова зміна положення рук.

В кінці заняття для закріплення попереднього матеріалу дітям пропонується поплескати в долоні із завданням „Хто голосніше?”. Потім потупотіти ногами, після чого і поплескати, і потупотіти одночасно.

Для більшої емоційності, слід поставити ритмічну, веселу музику.

Поради вихователю. Тренування пальців і кистей рук здійснює позитивний вплив не тільки на збалансовану координацію рухів, а й на артикуляцію, а також виявляється потужним засобом, здатним підвищувати працездатність кори головного мозку, стимулює розвиток мислення дитини. Тому дані вправи необхідно використовувати як фізхвилинку під час занять.

* * *

Таким чином, творчі та дидактичні ігри, художня література, самостійна діяльність дітей в побуті, на прогулянках, заняттях допомагають малюкам в їх психосоціальному розвитку.

При плануванні занять важливим елементом є обігравання моменту «занурення», входження дітей у ігрову атмосферу занять, створення умов для наочного стимулювання їхньої подальшої ігрової (рухової) активності. Це стимулює середовище та відповідні ігрові прийоми необхідні як на етапі входження дітей у заняття, так і під час виконання окремих ігрових вправ.

Для ігор-занять підбираються завдання в залежності від корекційно-розвивальної мети, виховних завдань та умов, в яких вони проводяться. Під час проведення занять вихователю необхідно вчити дітей виділяти головне, незвичайне в іграх-заняттях. Різноманітні розвиваючі ігри повинні систематично застосовуватися під час всього дошкільного періоду навчання і виховання розумово відсталої дитини.

3.3. Наочний матеріал з формування ігрової діяльності розумово відсталих дітей дошкільного віку

Ілюстрації до ігор з лялькою

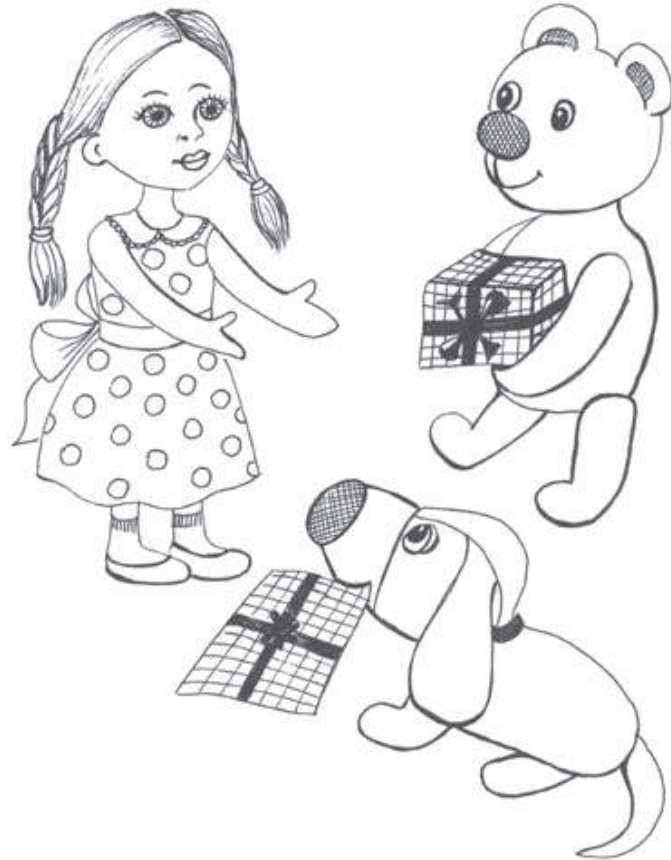

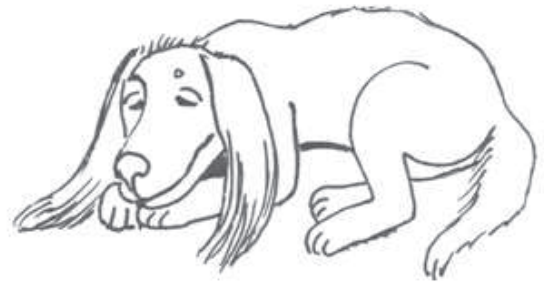
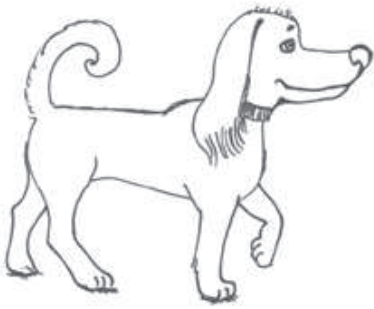

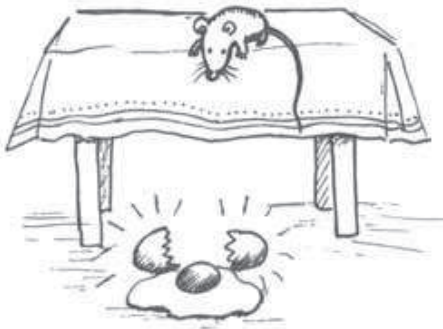

Ілюстрації до ігор з тваринами

Ілюстрації до театралізованої гри «Курочка Ряба»

Ілюстрації до казки-драматизації «Ріпка»

Гра «Я МАЛЮЮ»

Зайчик дуже полюбляє малювати. У нього є альбом, кольорові олівці та фломастери.

- Будемо малювати, Зайчику? – запитала мама.

- Я сам!-закричав Зайчик.

- Це море! - сказав він та почав малювати синім фломастером. - Це сонечко! Воно жовте! Це ягідки – вони червоні! А це – травичка! Зайчик узяв зелений фломастер.

- А це що таке? – запитала мама. Тут Зайчик помітив, що забруднив фломастерами стіл, маєчку, свої лапки. І Зайчик засмутився. Він так старанно намагався намалювати малюнок, що не помітив, як забруднив та забруднив сам.

- Надівай на фломастери ковпачки та підемо митися. А потім разом помиемо стіл, - сказала мама Зайчику.

Гра «Я – СЛОНИК!»

Зайчик дуже любить гратися у своїй кімнаті. Ось він біжить по кімнаті, «махас крильцями».

- Я – пташка! Цвірінь-цвірінь! Високо лечу!

А ось Зайчик біжить та примовляє:

- А тепер я песик! Гав! Гав! Швидко біжу! Хвостиком виляю!

Тут в кімнату зазирнула мама:

- Ой, ти хто такий?

- Я – песик!

- Ось як? – здивувалась мама. – А то я вже подумала, що у нас слоник вдома оселився. Ти так гучно тупотиш: туп-туп-туп! Туп-туп-туп!

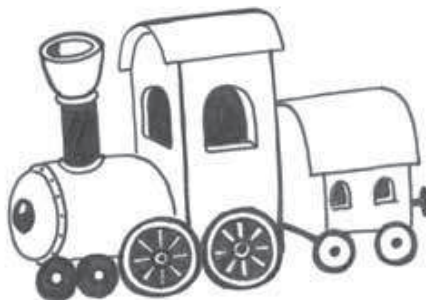
Зайчик засміявся та затупотів ще гучніше:

- Я – слоник! Я – слоник!

А мама сказала:

- У квартирі внизу, під нами, живе малюк. Якщо ти будеш гучно тупотіти, він прокинеться і буде плакати. Давай тепер ти краще будеш тихенькою мишкою.

- Добре! – погодився Зайчик і пішов по кімнаті тихо-тихо. – Нехай маленький спить.

Гра «ЩО ЗА БЕЗЛАД!»

Зайчик грався з кубиками. Він вирішив побудувати башту.

- Ось червоний кубик. Зверху синій кубик. Тепер жовтий. А зараз поставлю зелений. Ого яка висока башта вийшла!

Потім Зайчик взяв м'ячик та кинув у башту. Башта розвалювалась, а кубики розлетілися у різні кутки кімнати.

- Ба-бах! Нема башти! Ха-ха-ха! – засміявся Зайчик.

Потім він вирішив подивитись картинки в улюбленій книжці. Книжка стояла високо на полиці. Зайчик подумав, подумав, а потім поставив поруч з полицкою стільчика та заліз на нього. Він почав тягнути книжку з полицки. Але раптом книжки одна за одною почали падати з полицки.

- Ой-ой-ой! Що це? – здивувався Зайчик.

В кімнату зайшла мама та побачила жахливий безлад.

- Що трапилося, Зайчику? – запитала мама.

- Нічого не трапилося! Я просто граюся! – відповів Зайчик.

- Тоді чому у кімнаті такий безлад?

Зайчик подивився навкруги та побачив, що на підлозі валяються кубики, книжки та інші іграшки.

- Давай розкладемо всі іграшки по місцям, - запропонувала мама. – Ось тепер добре, порядок.

- Мені теж подобається порядок, – зазначив Зайчик.

Гра «ПОГРАЄМОСЬ У ТАТА!»

Зайчик дуже любить зазирати до шафи. Там стільки всього цікавого!

- Скрип! Скрип! – скрипнули дверцята шафи.

Ось татусеві пальто та сорочки. А ось мамині туфлі. Зайчик почав діставати одяг та взуття. Невдовзі на підлозі утворилася ціла гора речей.

- Сьогодні я буду татом! – вирішив Зайчик.

Він надягнув татові черевики та плащ. А на голову одягнув татового капелюха.

Тут пролунав мамин голос:

- Що тут відбувається? Це хто до нас завітав?

- Це я, тато! – відповів Зайчик.

Зайчик хотів піти на зустріч до мами, але заплутався у плащі та черевиках і впав.

- Ай-ай-ай! Татковий костюм пом'явся! Ай-ай-ай! Тато, коли вдягається, ніколи не викидає одяг із шафи.

Гра «КНОПОЧКИ!»

Зайчику дуже подобається натискати на різноманітні кнопочки. Ось стоїть магнітофон. Зайчик підійшов та натиснув на кнопку. Заграла весела музика.

- Оце так! - зрадів Зайчик.

А ось телевізор. У телевізора є пульт. Зайчик натиснув на червону кнопочку.

- Сьогодні на вулиці очікується дощ, - промовила тьотя, котра з'явилася на екрані телевізора.

- Супер! – сказав Зайчик.

Ось і телефон. Зайчик зняв слухавку та почав натискати на різні кнопки.

-Піп! Піп! – пищали кнопки.

-Алло! Алло! – сказав Зайчик у слухавку. Але чомусь ніхто не відповів.

Згодом у кімнату увійшла мама.

- Зайчику, не потрібно гратися з телефоном. Тато не зможе нам зателефонувати.

- Але це так цікаво!- засумував Зайчик.

- Краще пограйся з іграшковим телефоном, - запропонувала мама.

Гра «ХОЧУ ЩЕ!»

Зайчик дуже любить дивитися мультики. Сьогодні він дивився мультик про Чебурашку та крокодила Гену.

-Який смішний та кумедний Чебурашка! У нього такі великі вуха!- сміється Зайчик.

Але мультик закінчився, і мама вимкнула телевізор.

-Хочу ще! Хочу ще!- закричав Зайчик та заплакав.

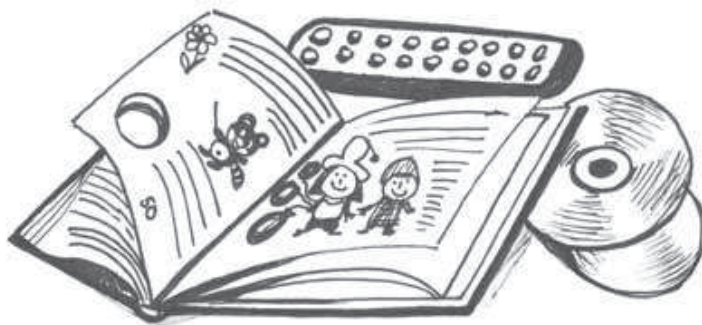
-Мультик закінчився, - сказала мама. – не плач, Зайчику, краще підемо і послухаємо пісеньки з мультфільму.

-Гаразд. Тільки я сам натисну кнопку, – погодився Зайчик та перестав плакати.

Мама вставила диск з пісеньками до програвача. Мама та зайчик разом слухали пісеньки, підспівували та танцювали.

-Тепер хочу книжечку почитати! – сказав зайчик.

-Гаразд!- погодилася мама. – Давай обирай яку саме.

Гра «ТУП! ТУП! ПО КАЛЮЖАМ!»

-Зайчику, вже час йти на прогулянку! Давай одягатися!- сказала мама.

Зайчик визирнув у вікно.

-Цікаво, яка на вулиці погода? Ура! На вулиці калюжі!- радісно закричав Зайчик.

-Так, коли ти спав, ішов дощ. Що ти одягнеш?

-Чоботи! В чоботях можна по калюжах бігати!

Зайчик одягнув куртку та чоботи, мама йому лише трішки допомогла, і вони разом вийшли на вулицю. Зайчик одразу почав тупати по калюжам:

-Туп-туп-туп! Туп-туп-туп! - лише бризки летять.

-Не пупай так сильно! – сказала мама. Промокнеш сам та інших забризкаєш.

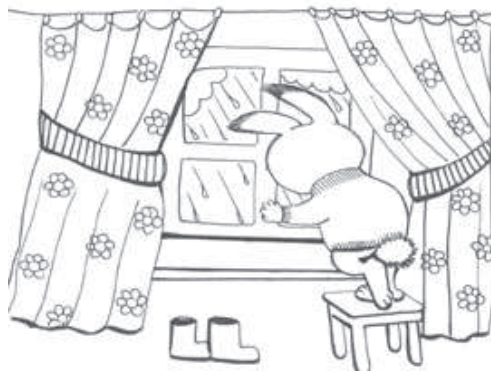
Тут зайчик помітив на землі паличку.

-Яка паличка!- Зайчик схопив паличку. – Це – лопатка, тепер можна нею копати! А тепер – це вудка. Буду ловити рибу у калюжі!

А потім Зайчик помітив у кущах пляшку.

-Ой! Ось пляшка!- Зайчик взяв пляшку та почав розглядати. – В неї можна води з калюжі набрати або пісочка насипати чи камінців.

Як цікаво на вулиці.

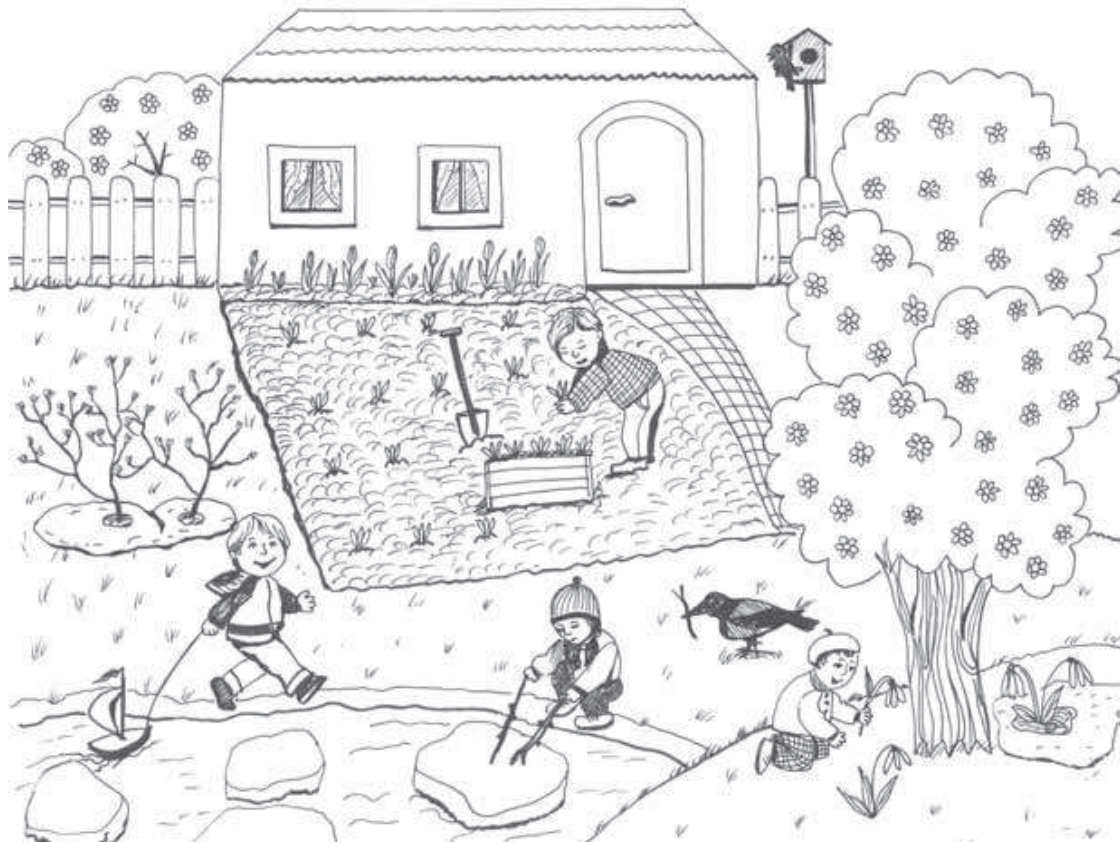

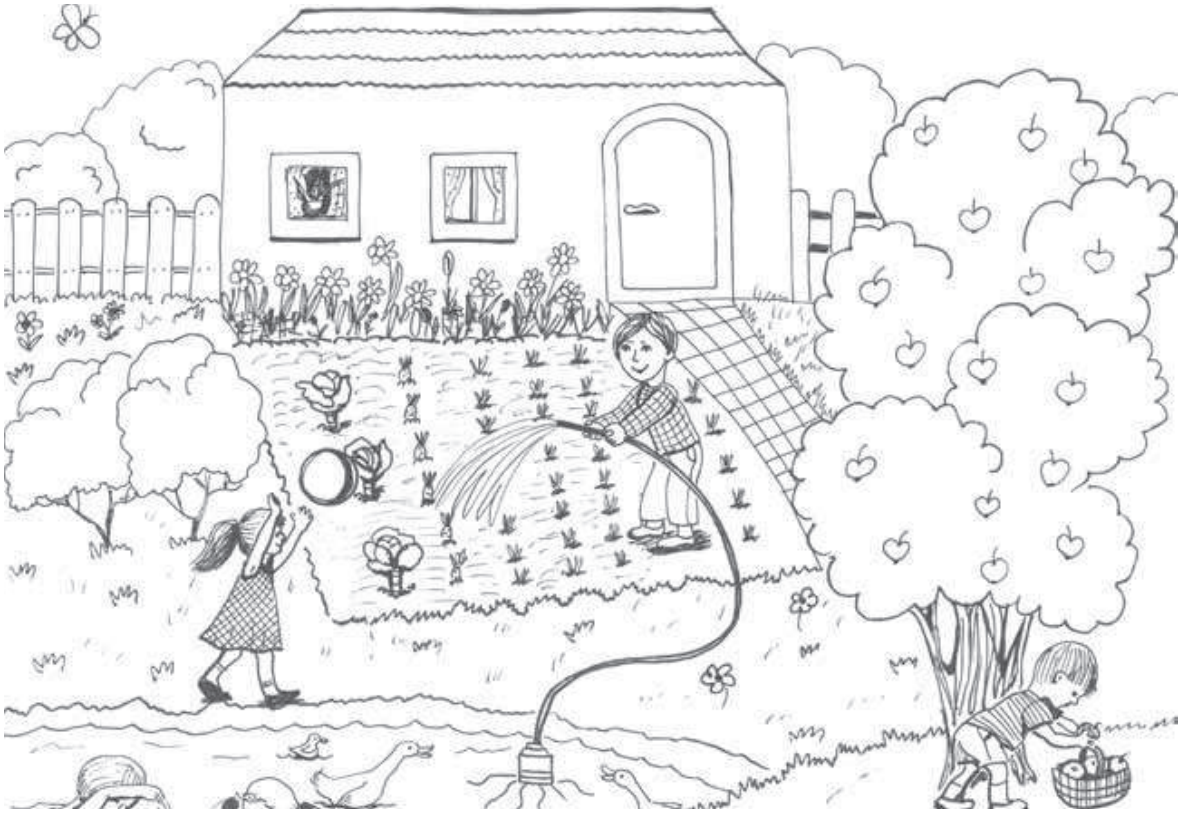
Ілюстрації до конструктивно-будівельних ігор

Сюжетні ілюстрації до сезонних ігор-розваг

Сюжетні ілюстрації до ігор-експериментувань

ІГРИ-ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ З КРУПОЮ

ІГРИ-ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ З ВОДОЮ

ІГРИ-ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ ЗІ СНІГОМ ТА КРИГОЮ

ІГРИ-ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ ЗІ ЗВУКАМИ

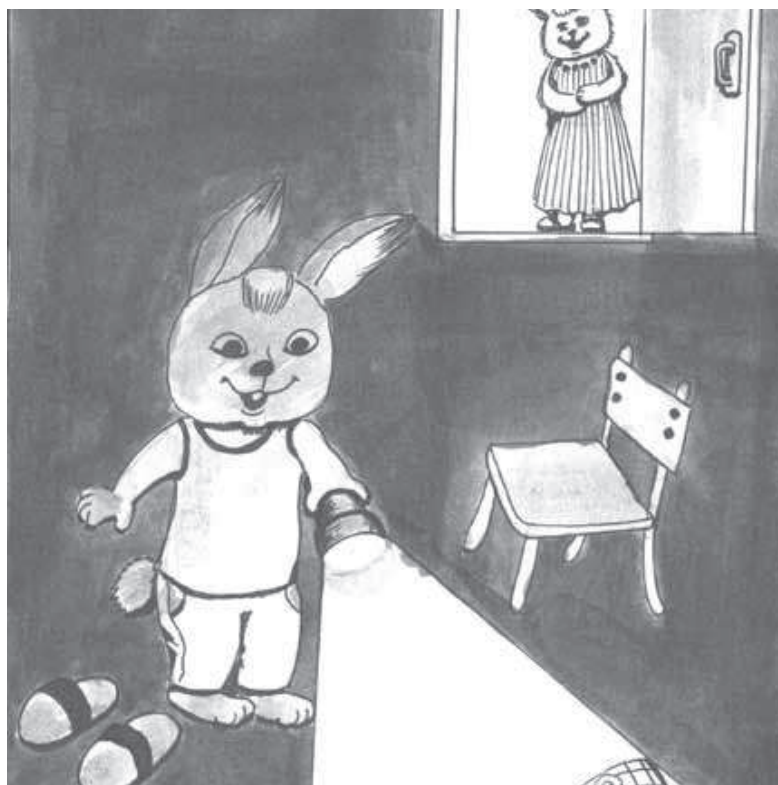
ІГРИ-ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ З ФАРБАМИ ТА ВОДОЮ

ІГРИ-ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ З МИЛЬНОЮ ПІНОЮ

ІГРИ-ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ ЗІ СВІТЛОМ ТА ТІННЮ

ІГРИ-ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ ЗІ СВІЧКАМИ

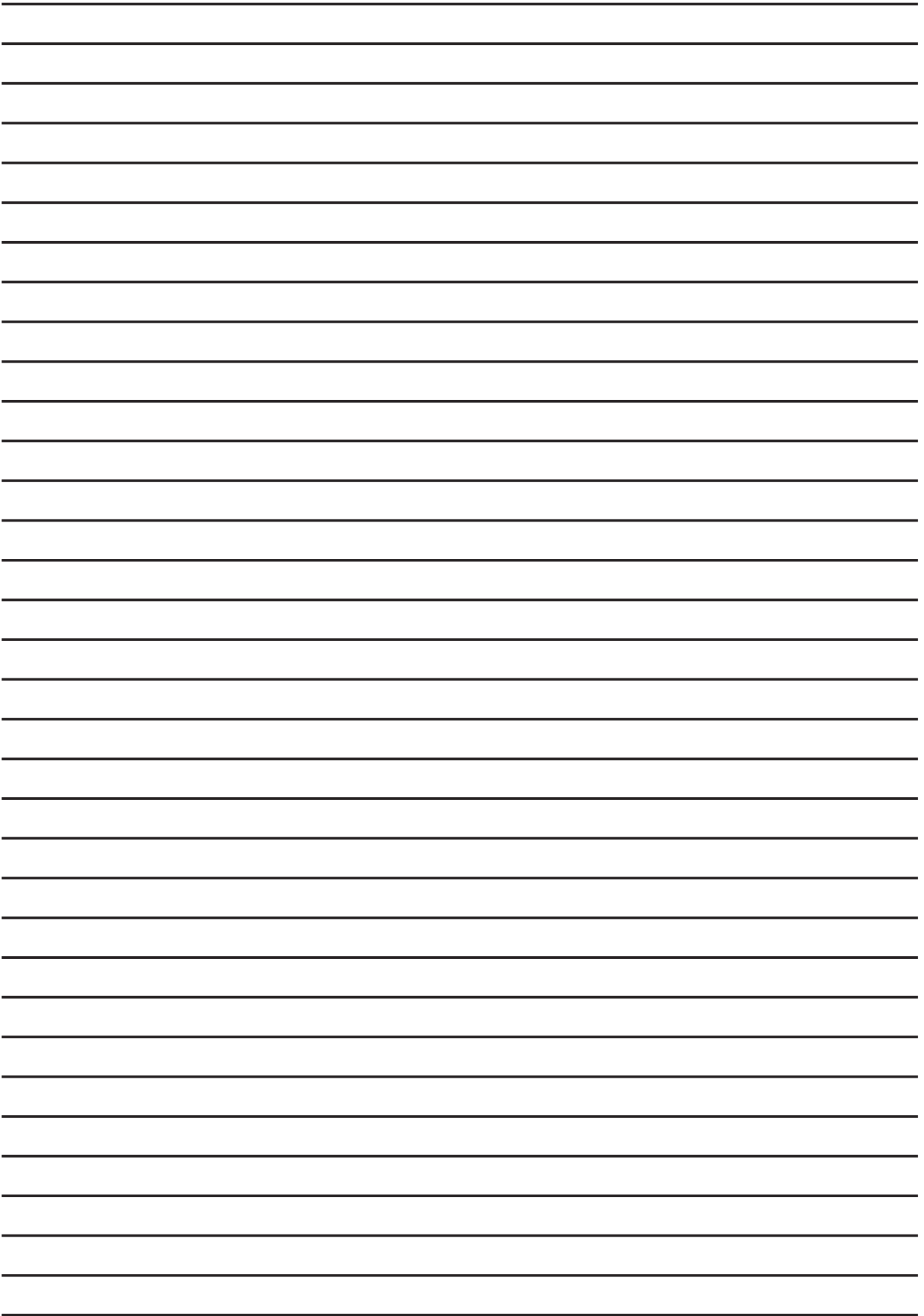

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баряева Л.Б., Гаврилушкина О.П., Зарин А.П., Соколова Н.Д. Программа воспитания и обучения дошкольников с интеллектуальной недостаточностью. – СПб.: Издательство «СОЮЗ», 2001. – 320 с.
2. Баряева Л.Б., Зарин А.П. Обучение сюжетно-ролевой игре детей с проблемами интеллектуального развития: Учебно-методическое пособие. – Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена; Изд-во «СОЮЗ», 2001. – 416 с.
3. Богуславская З.М., Смирнова Е.О. Развивающие игры для детей младшего дошкольного возраста: Кн. для воспитателя дет. сада. – М.: Просвещение, 1991. – С. 12–62.
4. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка // Вопросы психологии. 1966. №6. – С. 62–76.
5. Гаврилушкина О.П. Социализация и развитие знаково-символической деятельности у дошкольников, отстающих в развитии // Ранняя социализация детей дошкольного возраста с особенностями психофизического развития. – Минск, 1997. – С. 24–32.
6. Гаврилушкина О.П. Проблемы коммуникативного поведения у дошкольников // Ребенок в детском саду. 2003. №1. – С. 19–21.
7. Михайленко Н.Я., Короткова Н.А. Формирование самостоятельного замысла совместной сюжетно-ролевой игры // Дошкольное воспитание. 1981. №11. – С. 14–17.
8. Катаева А.А., Стребелева Е.А. Дидактические игры и упражнения в обучении умственно отсталых дошкольников: Кн. для учителя – М.: «БУК-МАСТЕР», 1993.– 191 с: ил.
9. Коррекционное обучение как основа личностного развития аномальных дошкольников / Под ред. Л.П. Носковой; НИИ дефектологии АПН СССР. – М.: Педагогика, 1989. – С. 80–98, 98–120.
10. Кулеша Э. Освоение предметных действий умственно отсталыми детьми // Дефектология. 1989. №3. – С. 65–69.
11. Леонтьев А.Н. Психологические основы дошкольной игры. Избр. психол. труды: В 2 томах / Под. ред. В.В. Давыдова и др. – М.: Педагогика, 1983. – С. 303 – 323.
12. Лубовский В.И. Развитие словесной регуляции действий у детей. – М.: Педагогика, 1978. – 224 с. – С. 117–138.
13. Соколова Н.Д. Развитие речевого общения умственно отсталых дошкольников в игре. // Вопросы формирования речи аномальных детей дошкольного возраста: сб. науч. трудов. / Отв. ред. Л.П. Носкова. – М.: Изд. АПН СССР, 1982. – 92 с. – С. 56–65.
14. Соколова Н.Д. Развитие игровой деятельности умственно отсталых дошкольников в процессе направленного обучения // Особенности развития и воспитания детей дошкольного возраста с недостатками слуха и интеллекта / Под. Ред. Л.П. Носковой; НИИ дефектологии АПН СССР. – М.: Педагогика, 1984. – 144 с. – С. 30–47.
15. Соколова Н.Д. Игровая деятельность умственно отсталых дошкольников. // Дошкольное воспитание аномальных детей / Под. ред. Л.П. Носковой, Н.Д. Соколовой, О.П. Гаврилушкиной и др. – М.: Просвещение, 1993. – 224 с. – С. 135 – 146.

Науково – методичне видання

Гладченко Ірина Вікторівна

**КОМПЛЕКС ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
«ЗМІСТ КОРЕКЦІЙНО-СПРЯМОВАНОГО НАВЧАННЯ І
ВИХОВАННЯ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ У СПЕЦІАЛЬНИХ
ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ»**

**(ПРОГРАМА З ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, МЕТОДИЧНІ
РЕКОМЕНДАЦІЇ, ДИДАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ)**

Фінансування видання здійснено за рахунок видатків
Державного бюджету України на підтримку діяльності
всеукраїнських громадських організацій інвалідів

Підписано до друку ???.2012 р. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Друк офсетний. Умовн.-друк. арк. 13,72
Тираж 1000 Зам. ???

ПрАТ «Видавництво «Київська правда» КП ДАК «Укрвидавполіграфія»
04136, Київ, вул. Маршала Гречка, 13
Свідоцтво Державного комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4028 від 30.03.2011р.